PASIRUOŠIMAS PALYDIMAJAI GLOBAI

PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS

SOS CHILDREN'S VILLAGES

CELCIS Centre for excellence for looked after children in Scotland

Finansuojama pagal Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programą

PASIRUOŠIMAS PALYDIMAJAI GLOBAI

Praktinės rekomendacijos

2017.

IMPRESSUM

©Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija ir © CELSIS, Škotijos globojamų vaikų kompetencijos centras, Stratklaido universitetas, 2017 m.

Išleista Lietuvoje, Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija

Pirmą kartą išleista 2017 m. gruodžio mėn.

Šio leidinio dalis negali būti atkuriama, saugoma paieškos sistemose arba perduodama jokia forma ir priemonėmis, neturint išankstinio raštiško Tarptautinės SOS vaikų kaimų organizacijos ir Škotijos globojamų vaikų kompetencijos centras (CELSIS) leidimo, išskyrus atvejus, kai tai aiškiai numatyta įstatymuose ar pagal sutarties su atitinkama organizacija, turinčia reprografinio atgaminimo teises, sutartas sąlygas. Užklausos dėl atgaminimo kitokiais atvejais, nei nurodyta pirmiau, siunčiamos Tarptautinei SOS vaikų kaimų organizacijai toliau nurodytu adresu.

Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija
Hermann-Gmeiner-Str.51
A-6020 Innsbruck
Austria
El. paštas: train4childrights@sos-kd.org

Citatos
Praktinėse rekomendacijose naudojamas globos sistemą paliekančių asmenų minčių citatas pateikė penkios projekte dalyvaujančios šalys partnerės (jei nenurodyta kitaip).

Dizainas ir maketas
Bestias Design

Viršelio nuotraukos autorius
Romana Glavurdić

Autorius
Nigel Cantwell, Chrissie Gale, Kenny McGhee, Kate Skinner

Vertė
LMC vertimo paslaugos

Redakcinė kolegija
Božena Narkun, Jurgita Čiutaitė

Šis leidinys parengtas padedant Europos Sąjungai. Už leidinio turinį atsako tik Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija ir jokiu būdu negali būti naudojamas Europos Komisijos nuomonei atspindėti.

PADĖKA

Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija ir CELCIS dėkoja visiems, kurie dalyvavo šiame projekte, rengė ir prisidėjo prie leidinio išleidimo.

Pagrindiniai autoriai: Nigel Cantwell, Chrissie Gale, Kenny McGhee, Kate Skinner

Redakcinė kolegija: Maria Dantcheva, Chrissie Gale, Ronan Mangan, Gabriella Rask, Florence Treyvaud Nemtzov

PROJEKTO PARTNERIAI

CELCIS: Irene Stevens ir Ian Milligan.

Kroatija: Kroatijos SOS vaikų kaimų organizacija (SOS Dječje Selo Hrvatska); Socialinių darbuotojų rūmai; Demografijos, šeimos, jaunimo ir socialinės politikos ministerija; Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga; Suncana Kusturin, Toni Maglica, Lektoriai; Jaunųjų ekspertų grupė.

Italija: Italijos SOS vaikų kaimų organizacija (SOS Villaggi dei Bambini Onlus Italia); Darbo ir socialinės politikos ministerija; Associazione Agevolando, UNICEF; Coordinamento Nazionale Comunità per Minori (CNCM); Coordinamento Nazionale Comunità di Accoglienza (CNCA); Istituto degli Innocenti; Autorità Garante per l'Infanzia e l'Adolescenza; Garante dell'Infanzia e dell'Adolescenza del Comune di Palermo; Garante infanzia e adolescenza Comune di Milano Ombudsman Regione Marche; Garante infanzia e adolescenza Regione Lombardia; Garante infanzia e adolescenza Regione Emilia-Romagna; Ufficio del Garante dei diritti del minore della Regione Puglia; Ufficio del Garante Regionale Diritti della Persona del Veneto; Jaunųjų ekspertų grupė (Gruppo Giovani); Marzia Saglietti and Lisa Cerantola, Lektoriai; Valerio Belotti, Projekto Nacionalinis jaunimo ekspertas; Veronos miesto savivaldybė; Consiglio Nazionale Ordine Assistenti Sociali (CNOAS); Città Metropolitana di Milano; Bicocca Universitetas; Commissione Parlamentare per l'Infanzia e l'Adolescenza.

Latvija: Latvijos SOS vaikų kaimų organizacija (SOS Bērnu Ciematu Asociacij Latvija); Socialinės apsaugos ministerija; Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga; Mentor Latvija; Guna Garokalna-Bihela, Valters Melderis, Lektoriai; Arturs Poksans, Projekto Nacionalinis jaunimo ekspertas ir lektorius; Jaunųjų ekspertų grupė.

Lietuva: SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija; Kazimiero Simonavičiaus Universitetas; Vilniaus miesto savivaldybės administracija; Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga; VšĮ „Actio Catholica Patria"; Dalia Gaidamavičiūtė-Apulskė, Rimvydas Augutavičius, Rita Škriadaitė-Vrubliauskė, Lektoriai; Jaunųjų ekspertų grupė.

Ispanija: SOS vaikų kaimai Ispanijoje (Aldeas Infantiles SOS); Šeimos ir vaikų tarnybos: Sveikatos ministerija, Socialinių reikalų ir lyčių lygybės Ministerija Ispanijoje; Nacionalinis nuotolinio švietimo universitetas (UNED); Kanarų salų vyriausybės jaunimo reikalų direktoratas; Katalonijos Vyriausybės vaikystės ir jaunimo reikalų direktoratas: Jaunimo apsaugos ir jaunimo palikusio globos sistemą sritis; Kanarų salų socialinių reikalų ir sveikatos priežiūros institutas; Ataretaco NVO; Asmenų su remiamu būstu federacija; Andrea Madera, Irene Martín, Raquel López and Alba Martínez, Lektoriai, Jaunųjų ekspertų grupė.

Leidybos grupė: Mary Brezovich, SOS vaikų kaimų organizacijos kalbų skyrius ir „Bestias Design".

Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija ypač dėkoja Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generaliniam direktoratui už finansinę paramą ir nuolatinę pagalbą įgyvendinant projektą, taip pat „Eurochild" tinklui už informuotumo, apie svarbų globos (rūpybos) specialistų vaidmenį užtikrinant kokybišką globą, didinimą.

PRATARMĖ

CELCIS ir Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija kartu su daugeliu kitų asmenų abipusiškai įsipareigojusios užtikrinti, kad vaikai ir jaunuoliai, kurie liko be tėvų globos arba kuriems ketinama nutraukti socialinės globos paslaugas, galėtų pasinaudoti savo teisėmis ir gauti pagalbą, globą ir dėmesį, kurių nusipelno.

Džiaugiamės, kad dirbdami kartu parengėme šias *Pasiruošimo palydimajai globai praktines rekomendacijas*, kurios parengtos vadovaujantis JTVTK ir JT gairėmis dėl alternatyvios vaikų globos. Svarbu pažymėti, kad projekto įgyvendinimą skatino keturi principai, kuriais grindžiamas *Praktinių rekomendacijų* turinys: ilgalaikių santykių su globą paliekančiu asmeniu kūrimas, pagrįstas rūpinimusi ir pagarba; aktyvus dalyvavimas; visų vaiko ir jaunuolio žmogaus teisių skatinimas bei gynimas ir tarpsektorinio požiūrio svarba.

Mūsų svarbiausia bendra užduotis yra rūpintis jaunuoliais, kurie rengiasi palikti alternatyvios globos (rūpybos) sistemą, ir įgyvendinti jų teises. Šiuo metu daugumai jaunuolių, besiruošiančių savarankiškam gyvenimui ir persikėlimui į savo būstą, svarbu susirasti tenkinantį darbą ar mokymo įstaigą, tęsti mokslą, išsaugoti sveikatą ir pasiekti teigiamą gerovės pojūtį savo kelyje į suaugusiojo gyvenimą. Dažniausiai tai yra vilties ir lūkesčių metas.

Žinome, kad yra jaunuolių, kurie palieka alternatyvios globos sistemą ir susikuria pasitenkinimą teikiantį ir sėkmingą gyvenimą. Tačiau taip pat išklausėme vaikus ir jaunuolius, turinčius globos patirtį, penkiose šalyse (Italija, Ispanija, Kroatija, Latvija, Lietuva), dalyvaujančiose šiame Europos Komisijos bendrai finansuojamame projekte, ir jie kalbėjo ne tik apie tai, kaip nekantriai laukia kito gyvenimo etapo, bet ir apie tai, kokie iššūkiai laukia, apie patiriamą vienatvės, nerimo ir kartais net baimės jausmą. Specialistams svarbu išgirsti šią informaciją ir pradėti veikti: alternatyvios globos sistemą paliekantys jaunuoliai kalbėjo apie susirūpinimą savo apsauga, nepakankamą visų paslaugų teikėjų paramą ir, kas jiems svarbiausia, apie nepatenkinamą ir kartais atsainią paramą. Šie jaunuoliai teigė jaučiantys, kad asmenys, kurie privalo remti juos paliekant globos sistemą, jų neišklauso ir neįgyvendina jų poreikių ir pageidavimų.

Pripažįstame, kad kiekvieną dieną visame pasaulyje stengiamasi gerinti paramą, teikiamą alternatyvios globos sistemą paliekantiems asmenims. Kartu suvokiame, kad būtina ir toliau gerinti visų pastangas, kad paliekantieji alternatyvios globos sistemą būtų pasirengę kuo geriau ir gautų tinkamą paramą pasiruošimo palydimajai globai ir palydimosios globos laikotarpiu. Todėl *Pasiruošimo palydimajai globai praktinės rekomendacijos* parengtos siekiant informuoti ir aprūpinti visus tuos, kurių vaidmuo yra remti iš globos

į pilnametystę ir savarankiškumą žengiančius jaunuolius, taip pat puoselėti visų jaunuolius globojančių asmenų į jaunuolius orientuotą požiūrį. *Praktinės rekomendacijos* yra svarbios sprendimų priėmėjams, politikos formuotojams ir visiems, kurie pritaria pokyčiams. Tikimės, kad *Praktinės rekomendacijos* reikšmingai prisidės prie realių ilgalaikių pokyčių, kurie neabejotinai būtini ir kurių paliekantieji globą turi absoliučią teisę sulaukti.

Esminis šio projekto aspektas yra siekis sudaryti vaikams ir jaunuoliams palankias sąlygas prisidėti prie teigiamų pokyčių, susijusių su tuo, kaip jais rūpinasi globos sistema. Nuolatinis vaikų ir jaunuolių dalyvavimas mums visiems kartu mokantis bus labai svarbus siekiant visų laukiamų pokyčių. Todėl esame dėkingi 68 asmenims, turintiems globos patirtį, iš 5 projekto šalių, atlikusiems informacijos analizės užduotį. Jie pasidalijo su mumis patirtimi ir suteikė neįkainojamos informacijos. Taip pat norėtume padėkoti visoms dalyvavusioms 35 regioninėms ir vietos organizacijoms, kurios prisidėjo prie šio leidinio.

CELCIS ir Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija ir toliau rems specialistus dirbančius su vaikais ir jaunuoliais, augančiais globoje, organizuodamos būtinus mokymus ir paramą, kad jie kuo geriau pasirūpintų globos sistemą paliekančiais asmenimis ir užtikrintų jų sklandų perėjimą į savarankišką gyvenimą. Be abejo, valstybių, regionų ir vietos valdžios institucijos turi kontroliuoti savo sistemas ir paslaugas, aktyviai investuoti į visų specialistų ir globėjų tokio lygio įgūdžių, žinių ir gebėjimų palaikymą ir stiprinimą, kuris leistų jiems visapusiškai remti globos sistemą paliekančius asmenis.

Galiausiai dėkojame Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generaliniam direktoratui už vis didėjančias nuoseklias pastangas siekiant įgyvendinti vaikų ir jaunuolių teises ir už ypatingą dėmesį tiems, kurie dabar žengia pačius svarbiausius žingsnius į sėkmingą ir laimingą ateitį.

Jennifer Davidson
Vykdantysis direktorius, CELCIS

Norbert Meder
CEO, Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija

TARPTAUTINĖS JAUNŲJŲ EKSPERTŲ GRUPĖS PRATARMĖ

„Esu savo gyvenimo šeimininkas ir galiu rinktis. Galiu daryti, kas man patinka, ir nuspręsti, kaip norėčiau tai daryti. Turiu savarankiško gyvenimo ir emocinių problemų sprendimo įgūdžių. Kai jaučiuosi silpnas ir pažeidžiamas, žinau, kad taip jaustis – nieko tokio. Nebijau kreiptis pagalbos ir galiu pasikliauti pasitikėjimu ir nuoširdumu pagrįstais santykiais su globėjais, socialiniais darbuotojais ir kitais žmonėmis. Nesigėdiju, kad man buvo skirtos socialinės globos paslaugos. Jaučiuosi patogiai gyvendamas kasdienį gyvenimą ir galiu svajoti. Sėkmingai baigiau mokslus ir susiradau darbą, kuriame galiu save realizuoti. Mano gyvenimas yra mano rankose.“

Šią viziją sukūrėme per Tarptautinės jaunųjų ekspertų grupės susitikimą 2017 m. lapkričio mėnesį Granadoje. Bet ar visi tai pasieksime? Kol kas neaišku. Susitikime Granadoje surinkome, ko reikia, kad priartėtume prie šios vizijos. Bus svarbūs daugelis veiksnių: kai kurie priklauso nuo mūsų pačių, kiti – nuo žmonių ir institucijų, kurios mumis rūpinosi ir lydėjo į pilnametystę ir savarankiškumą. Kviečiame jus susipažinti su šiais aspektais ir pagalvoti, kaip socialinės globos teikėjai ir kiti toje srityje dirbantys asmenys galėtų prisidėti, kad vizija išsipildytų.

Paremkite mus mūsų kelionėje ir dar labiau mus sustiprinkite!

Visi turime stiprybių, tačiau kad jas išplėtotume ir taptume stipresni, būtina emocinė pagalba, patarimas dėl išsilavinimo ir profesinio orientavimo, parama tokiose srityse kaip, pvz., sveikatos priežiūra ir socialiniai reikalai. Mums reikia žmogaus, kuris būtų šalia svarbiais gyvenimo momentais: persikeliant į jaunimo namus, renkantis profesiją, ieškant būsto. Mums taip pat reikia asmens, į kurį galėtume kreiptis susidūrę su kitais iššūkiais – pradėdami studijas, mokydamiesi gaminti valgį, organizuodami laisvalaikį, kontroliuodami savo emocijas, tarkim, vienatvę ir neviltį, net ir tada, kai mums daugiau nei 18 metų.

Šią paramą gali suteikti globėjai, pedagogai, socialiniai darbuotojai, šeima ir draugai. Tačiau taip pat gali prisidėti ir kiti svarbūs pagalbininkai – kolegos, psichologai, psichoterapeutai, kiti besimokantieji, naminiai gyvūnėliai, pomėgiai, stipendijos finansinėms problemoms spręsti, sau skiriamas laikas.

Palaikykime ryšį!

Sėkmingas socialinės globos paslaugų teikimo pabaigos procesas grindžiamas gerais santykiais su globėjais ir socialiniais darbuotojais. Norime, kad specialistai įsigilintų į kiekvieno iš mūsų atvejį ir mus išklausytų. Tvirti ryšiai padeda mums ugdytis pasitikėjimą kalbėti apie sudėtingus dalykus. Labai svarbu, kad žinotume, jog yra kas mumis rūpinasi, mūsų neteisia ir net tuomet, kai žengiame netinkamą žingsnį, mums padeda.

Atsižvelkite į mūsų nuomonę!

Jaunuolių nuomonė palydomosios globos procese yra svarbiausia. Kartais kiti mano, kad žino, kas mums būtų geriausia, bet norime paaiškinti, kas iš tikrųjų mums tinka.

Tikimės, kad mūsų indėlis padės patobulinti globos sistemą, nes norime, kad kita vaikų ir jaunuolių, kuriems skirtos socialinės globos paslaugos, karta turėtų optimalias sąlygas augti, ugdytis ir gyventi laimingą gyvenimą.

Tarptautinė jaunųjų ekspertų grupė

ĮVADAS

Oficialios alternatyvios socialinės globos (rūpybos) paslaugų teikimo pabaiga – svarbus etapas ir jaunuoliams, ir globos paslaugų teikėjams, atsakingiems už jų globą ir raidą. Šis etapas turėtų liudyti investicijų į valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus teikiamas paslaugas efektyvumą ir globos specialistų gebėjimą suteikti galimybes alternatyvios globos sistemą paliekantiems jaunuoliams sėkmingai kurti savarankišką gyvenimą ir tapti aktyviais bendruomenės nariais. Nors duomenys apie alternatyvios globos sistemą paliekančius jaunuolius nevienodi ir daugelyje šalių net skurdūs, skaitant turimą informaciją darosi labai liūdna. Kai kurie alternatyvios globos sistemą paliekantys jaunuoliai gyvena laimingą ir sėkmingą gyvenimą, o daugelis daugybę metų gyvena ypač sunkiai. Labai mažai jaunuolių lieka globos sistemoje, kai jiems sueina 18 metų, dauguma palieka ją 16–17 metų. Taigi šių jaunuolių perėjimo į pilnametystę laikotarpis sutrumpėjo ir tai tiesiogiai prisideda prie jų pažeidžiamumo, marginalizavimo švietimo sistemoje, darbo rinkoje ir kitose gyvenimo srityse.

JT gairės dėl alternatyvios vaikų globos suteikia gerą pagrindą plėtoti kokybiškas vaiko globos paslaugas. Gairėse valstybėms pateikiamos aiškios rekomendacijos kurti su vaikais ir alternatyvios globos sistemą paliekančiais jaunuoliais susijusią politiką ir įvairias jiems skirtas paslaugas, kai pasiekus teisės aktuose nustatytą amžių baigiasi socialinių globos paslaugų teikimas. Gairėse raginama remti globos sistemą paliekančius asmenis, kad jie „taptų savarankiški ir visiškai integruotųsi į bendruomenę įgiję socialinių ir buitinių įgūdžių“[1].

Kuriant vaiko globos sistemą, kuri apimtų paramą alternatyvios globos sistemą paliekantiems asmenims tokiu būdu, kuris skatintų, gerbtų ir puoselėtų jų teises, būtina nuolat investuoti į teisės aktus, strateginį planavimą, struktūrų kūrimą ir į asmenis atsakingus už jų įgyvendinimą, įskaitant specialistus ir globėjus. JT, ES ir Europos Tarybos prioritetas – remti vaikų ir jaunuolių, kurie yra globos sistemoje, teises. Tai apima raginimą šalims sukurti stiprius tarpsektorinės darbo jėgos pajėgumus ir vadovautis teisėmis grindžiamu požiūriu į darbą. **Europos Tarybos** Vaiko teisių apsaugos tarnyba parodė savo pasiryžimą šiuo klausimu, visų pirma parengdama 2005 m. **Rekomendaciją dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių**[2] ir 2011 m. **Rekomendaciją dėl vaikams ir šeimoms palankių vaiko teisių ir socialinių paslaugų**[3]. Naujausioje **Vaiko teisių strategijoje (2016-2021 m.)** prioritetas teikiamas globos specialistų, dirbančių su vaikais, kuriems skirta alternatyvi globa, mokymui.

Pasiruošimas palydinamajai globai. Vaiko apsaugos sistema specialistams ir jaunuoliams – tai dvejų metų projektas, kurį bendrai finansuoja Europos Komisijos Teisingumo ir vartotojų reikalų generalinis direktoratas ir kuriam vadovauja SOS vaikų kaimų organizacija ir CELCIS. Bendras projekto tikslas – tarp globos specialistų įtvirtinti vaiko teisėmis grindžiamą kultūrą, siekiant pagerinti padarinius vaikams ir jaunuoliams,

ypač ruošiantis palydimajai globai. Projektą įgyvendina penkios ES šalys, įskaitant 35 nacionalinius partnerius (ministerijos, valstybinės institucijos, ombudsmenai, į vaikus ir jaunimą orientuotos organizacijos ir t. t.) ir per 50 jaunuolių.

Praktinės rekomendacijos sukurtos siekiant įgyvendinti tarptautinio lygmens uždavinius, prisidedant prie specialistų, globėjų ir kitų suinteresuotųjų asmenų, atsakingų už paramą vaikams ir globą paliekantiems jaunuoliams, žinių ir įgūdžių.

TURINYS

1. PRAKTINIŲ REKOMENDACIJŲ ĮVADAS 14

1. Kam reikalingos *Praktinės rekomendacijos*? 14
2. Kokia yra šių *Praktinių rekomendacijų* paskirtis 16
3. Kam skirtos šios *Praktinės rekomendacijos*? 17
4. Kokios temos nagrinėjamos *Praktinėse rekomendacijose*? 18
5. Kaip taikyti *Praktines rekomendacijas* 19

2. APIBRĖŽTYS 22

3. JAUNUOLIŲ BALSAI

PASIRUOŠIMO PALYDIMAJAI GLOBAI PATIRTYS ITALIJOJE, ISPANIJOJE, KROATIJOJE, LATVIJOJE, LIETUVOJE 26

4. PAGRINDINIAI PRINCIPAI 32

1 principas: Rūpesčiu ir pagarba grindžiamų ilgalaikių santykių kūrimas 33
2 principas: Aktyvaus dalyvavimo siekimas 34
3 principas: Vaikų ir jaunuolių visų žmogaus teisių apsauga ir skatinimas 36
4 principas: Tarpsektorinio požiūro poreikis 37

5. JAUNUOLIŲ PALIEKANČIŲ GLOBOS SISTEMĄ RĖMIMAS: KAS TURĖTŲ DALYVAUTI? 40

6. NEPERTRAUKIAMAS PALYDIMOSIOS GLOBOS PROCESAS 44

1. Globos tęstinumas 44
2. Atsakomybės dalijimasis procese 46

7. GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ POREIKIŲ SUPRATIMAS 50

Iššūkių, su kuriais susiduria globos sistemą paliekantys asmenys, pripažinimas 50
A. Emocinės pasiruošimo palydimajai globai dinamikos supratimas 53
B. Stabilumo skatinimas pokyčių metu 54
C. Santykiais grindžiamos praktikos reikšmė 55
D. Atsparumo ugdymas 56
E. Kompleksinių jaunuolių poreikių patenkinimas 59
F. Lankstus požiūris 62

8. SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANAI IR PLANAVIMO PROCESAS 66

1. Įvadas į savarankiško gyvenimo planavimą 67
2. Savarankiško gyvenimo planavimo procesas 69
3. Tarpsektorinis darbas: darbo su kitais specialistais ir tarnybomis rengiant ir įgyvendinant savarankiško gyvenimo planus reikšmė 71

9. SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS: UŽDUOTYS PAGRINDINIAMS DARBUOTOJAMS 74

1. Bendravimas su globos sistemą paliekančiu asmeniu ir jo pažinimas 75
2. Informacijos rinkimas 79
3. Nustatyti globos sistemą paliekančių asmenų poreikius, norus ir siekius dabarčiai ir ateičiai 80
4. Paramos, būtinos patenkinti individualius globos sistemą paliekančio asmens poreikius, pageidavimus ir siekius, šaltinių nustatymas 83
5. Globotinių tarpusavio bendradarbiavimas (mentorystė) 85

10. SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS: VISAPUSIŠKO IR PRASMINGO GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ DALYVAVIMO SPRENDŽIANT SAVO ATEITĮ SVARBA 92

Su dalyvavimu susiję gerosios praktikos rodikliai 94

11. SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO TURINYS 96

1. Grįžtant prie savarankiško gyvenimo plano sudarymo reikšmės 96
2. Pagrindinės savarankiško gyvenimo plano temos 100
   - A. Sveikata ir gerovė 101
   - B. Asmeninis tobulėjimas 103
   - C. Šeima ir draugai 104
   - D. Mokymasis ir darbas 106
   - E. Kur norėčiau gyventi 107
   - F. Praktiniai įgūdžiai 108
   - G. Pinigai 109
   - H. Teisės ir teisiniai klausimai 110
   - I. Reguliarios savarankiško gyvenimo plano peržiūros 111

12. PALYDIMOJI GLOBA IR SAVARANKIŠKUMAS 114

1. Kelias į savarankiškumą 115
2. Besitęsiantys ryšiai 115
3. Nuolatinė galimybė naudotis palydimosios globos paslaugomis ir gauti paramą 117

13. POKYČIŲ SKATINIMAS – ŽINGSNIAI TOLYN 120

1. Skatinimas stiprinti ir keisti įstatymus ir politiką 121
2. Duomenų rinkimas 122
3. Įsipareigojimas teikti paslaugas ir skirti išteklius 122
4. Darbuotojų gebėjimų stiprinimas 123
5. Sisteminga stebėsena ir vertinimas 123
6. Teigiamo požiūrio skatinimas 124
7. Teigiamų pokyčių skatinimas 124

PRIEDAS 125

1 priedas: Trumpa Jungtinių Tautų alternatyvios globos vaikams gairių santrauka 126
2 priedas: Aš turiu teisių - JT vaiko teisių konvencija jaunimui suprantama kalba 129
3 priedas: Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos straipsniai 130
4 priedas: Dalyvavimo modeliai 132
I. Harto dalyvavimo kopėčios 132
II. Shiero kelias į dalyvavimą 135
III. Lundy vaiko teisėmis grindžiamo dalyvavimo modelis 136

SKYRIUS 1

PRAKTINIŲ REKOMENDACIJŲ ĮVADAS

PRAKTINIŲ REKOMENDACIJŲ ĮVADAS

1. KAM REIKALINGOS PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS?

Kai alternatyvios globos (rūpybos) sistemoje globojami jaunuoliai sulaukia tam tikro amžiaus, valstybė netenka teisinio pagrindo toliau teikti globą, todėl jaunuoliams nutraukiamos socialinės globos paslaugos. Amžius, kai nutraukiamos socialinės globos paslaugos, įvairiose šalyse gali skirtis. Globos paslaugų nutraukimas yra reikšmingas gyvenimo įvykis, susijęs su perėjimu iš vaikystės į pilnametystę ir specialistų parama įgyjant savarankiškumą.

Kad kiekvienas jaunuolis sklandžiai pereitų į savarankiško gyvenimo etapą, būtina nuolatinė pagalba. Visi geri tėvai ir toliau puoselėja meilės jausmą savo vaikams ir juos remia net sulaukusius 18 metų, kad suteiktų geriausią gyvenimo pradžią, kokią tik gali. Globojamiems jaunuoliams turime reikalauti ne blogesnių sąlygų. (Mendes, 2009 m.)

Yra daug įrodymų, kad pasiruošimo palydimajai globai klausimas buvo užmirštas arba jam nebuvo teikiama pakankamai dėmesio. Todėl su globos sistemą paliekančiais asmenimis susiję socialiniai ir raidos rezultatai yra prasti[4].

Neseniai dvylikoje Vidurio Europos šalių atliktas Tarptautinės SOS vaikų kaimų organizacijos tyrimas parodė, kad pasiruošti palydimajai globai dažnai trukdo „rimti trūkumai“[5]. Tyrime akcentuotos tokios problemos kaip nepakankamas planavimas ir parama prieš nutraukiant socialinių globos paslaugų teikimą, pernelyg dideli sunkumai gaunant būstą, išsilavinimą ir darbą, nepakankama finansinė parama ir prasta socialinė ir emocinė parama tolesniu laikotarpiu.

Kiekvienas alternatyvios globos sistemą paliekantis asmuo yra individualus, kiekvieno gyvenimo kelias skirtingas, skirtingos ir galimybės bei pasirinkimai. Kai kurie gyvena labai gerai. Tačiau kalbant apie paliekančiuosius globos sistemą kaip apie grupę šios grupės gyvenimo rezultatai yra prasčiausi. Tarptautiniai tyrimai patvirtina, kad globos sistemą paliekantys jaunuoliai yra viena iš pažeidžiamiausių visuomenės grupių ir, palyginti su bendraamžiais, labiausiai socialiai nuskriausti.

Globos sistemą paliekantiems asmenims kylančios grėsmės:

- Žemesnis užimtumo lygis
- Žemesnis išsilavinimo lygis ir menka tęstinio švietimo arba mokymosi galimybė
- Finansinis ir materialinis skurdas
- Grėsmė tapti benamiais
- Didesnė ankstyvos mirties tikimybė
- Psichikos ir fizinės sveikatos problemos
- Didesnė nėštumo paauglystėje rizika
- Didelė rizika būti įtrauktiems į nusikalstamą veiklą arba būti paveiktiems šios veiklos

Globos sistemą paliekantiems asmenims gresia atskirtis dėl diskriminacijos ir stigmatizavimo, sunkūs nestabilumo, baimės ir vienatvės laikotarpiai. Daugelis šių veiksnių išlieka net praėjus daug laiko nuo socialinių globos paslaugų nutraukimo, o kai kuriems nepalanki padėtis gali tęstis visą gyvenimą.

Penkiose šio projekto šalyse (Italija, Ispanija, Kroatija, Latvija, Lietuva) atlikta informacijos analizės užduotis taip pat pabrėžė pasiruošimo palydimajai proceso iššūkius ir dideles spragas. Šios išvados buvo ypač svarbios rengiant *Praktinių rekomendacijų* turinį ir išsamiau aprašomos toliau.

Visi, kurie dalyvauja palydimosios globos procese, turėtų dirbti kartu, siekdami užtikrinti, kad globos sistemą paliekantiems asmenims būtų pasiūlytos aukštos kokybės paramos paslaugos, geriausiai atitinkančios jų poreikius, norus ir aplinkybes. Todėl šios *Praktinės rekomendacijos* apima paramos sritis ir konsultavimą, kurie turi būti prieinami visu pasiruošimo palydimajai globai laikotarpiu: ruošiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai, pereinamuoju laikotarpiu (kai asmuo yra dalinai savarankiškas), ir laikotarpiu, kai teikiama palydimoji globa ir prisitaikoma gyventi savarankiškai.

2. KOKIA YRA ŠIŲ PRAKTINIŲ REKOMENDACIJŲ PASKIRTIS

Praktinėmis rekomendacijomis siekiama paskatinti esamos praktikos pagerinimą, kuris turėtų teigiamą poveikį globos sistemą paliekantiems jaunuoliams. Tai pirmiausia priklausys nuo nacionalinio ir vietos konteksto, kuriame vyksta pasiruošimas palydimajai globai.

Suprantama, kad, bent iš pradžių, negalima tikėtis jokių reikšmingų teisės aktų, politikos ir žmogiškųjų bei materialiųjų išteklių pokyčių. Mat, nors pokyčiai yra būtini ir skubūs, jiems konkrečiose arba visose srityse prireiks nemažai laiko.

Todėl svarbiausias *Praktinių rekomendacijų* tikslas – skatinti apmąstymus apie tai, ką įvairių sričių specialistai, globėjai ir kitos suinteresuotosios šalys pasitelkę savo šalies teisinę ir reglamentavimo sistemą gali padaryti, kad pagerintų jaunuolių situaciją; kokių individualių arba bendrų teigiamų iniciatyvų galima imtis dabartinėmis aplinkybėmis.

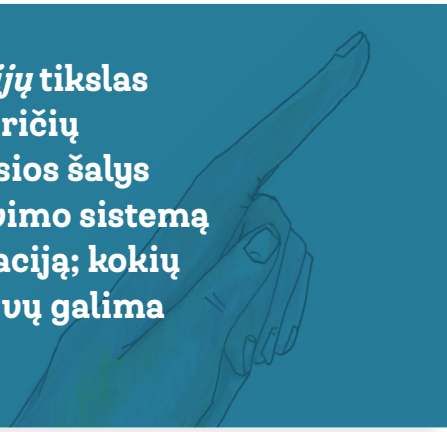

Praktinėse rekomendacijose taip pat pateikiama medžiaga, galinti paskatinti iniciatyvas, kurios nulemtų pageidaujamus sistemų pokyčius. Todėl ypač pabrėžiamas įvairių susijusių šalių konsultavimosi ir bendradarbiavimo poreikis, įtraukiant ir globojamus jaunuolius arba jaunuolius, turinčius globos patirtį. Visų šalių parama šiam procesui bus svarbus veiksnys užtikrinant daugiau esminių pokyčių, kad reikšmingai pagerėtų padariniai globą paliekantiems jaunuoliams.

3. KAM SKIRTOS ŠIOS PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS?

Praktinės rekomendacijos parengtos siekiant informuoti ir aprūpinti visus tuos, kurių vaidmuo yra remti alternatyvios globos sistemą paliekančius ir pilnametystei bei savarankiškam gyvenimui besirengiančius jaunuolius. Pirmiausia tai – tiesiogiai ir kasdien su globos sistemą paliekančiais jaunuoliais dirbantys asmenys: globėjai ir pagrindiniai darbuotojai. Taip pat – visi sveikatos priežiūros, švietimo, būsto, užimtumo tarnybų, teisėsaugos ir teisminių institucijų specialistai. Praktinės rekomendacijos yra svarbios šių sričių sprendimų priėmėjams, politikos formuotojams ir visiems, kurie pritaria reformai.

Kaip rodo posakis „vaikui užauginti reikia viso kaimo“, nė viena tarnyba negali viena patenkinti visų jaunuolių poreikių arba suteikti jiems visą būtiną paramą. Todėl svarbus visapusiškas požiūris į jaunuolių poreikius, siekiant nustatyti, kokios paslaugos reikalingos jiems patenkinti. Taip pat svarbu, kad pagrindinės tarnybos planuotų ir dirbtų kartu, daugiau bendradarbiautų užtikrindamos būtinos paramos ir paslaugų prieinamumą. Tai reiškia, kad globėjus, socialinius darbuotojus ir kitus specialistus turi sieti bendras supratimas apie globos sistemą paliekančių asmenų kompleksinius poreikius, rūpesčius ir, žinoma, individualias stiprybes, taip pat apie funkcijas, kurias specialistai atlieka remdami šią jaunuolių grupę.

Be to, *Praktinės rekomendacijos* turėtų būti naudinga informavimo ir patariamoji priemonė politikos formuotojams, sprendimų priėmėjams ir teisės aktų leidėjams, norintiems susipažinti su vaikų ir jaunuolių poreikiais visuose pasiruošimo palydimajai globai proceso etapuose.

4. KOKIOS TEMOS NAGRINĖJAMOS PRAKTINĖSE REKOMENDACIJOSE?

Praktinėse rekomendacijose pirmiausia pateikiama pasiruošimo palydimajai globai patirtis penkiose projekto šalyse. Pagal tai sudarytas ir dokumento turinys. Po to apibrėžiami pagrindiniai principai, kuriais visais atvejais vadovaujamasi ruošiantis palydimajai globai, pereinamuoju laikotarpiu ir palydimojoje globoje. Toliau nagrinėjama, kaip palengvinti svarbius jaunuolių gyvenimo žingsnius visame procese pasitelkiant savarankiško gyvenimo planavimą, kaip suteikti jiems paramą ir konsultuoti. Dokumentas užbaigiamas skyriumi, kuriame nagrinėjama, kaip skatinti ir ginti pokyčius, kurie užtikrintų palydimosios globos efektyvumą.

PRAKTINES REKOMENDACIJAS SUDARO 13 SKYRIŲ:

1 skyrius: *Praktinių rekomendacijų* įvadas

2 skyrius: Apibrėžtys

3 skyrius: Jaunuolių balsai: pasiruošimo palydimajai globai patirtys Italijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lietuvoje

4 skyrius: Pagrindiniai principai

5 skyrius: Jaunuolių paliekančių globos sistemą rėmimas: kas turėtų dalyvauti

6 skyrius: Nepertraukiamas palydimosios globos procesas

7 skyrius: Įvadas į savarankiško gyvenimo planavimo metodą

8 skyrius: Savarankiško gyvenimo planai ir planavimo procesas

9 skyrius: Savarankiško gyvenimo plano rengimas: užduotys pagrindiniams darbuotojams

10 skyrius: Savarankiško gyvenimo plano rengimas. Visapusiško ir prasmingo globos sistemą paliekančių asmenų dalyvavimo sprendžiant savo ateitį svarba

11 skyrius: Savarankiško gyvenimo plano turinys

12 skyrius: Palydimoji globa ir savarankiškumas

13 skyrius: Pokyčių skatinimas – žingsniai tolyn

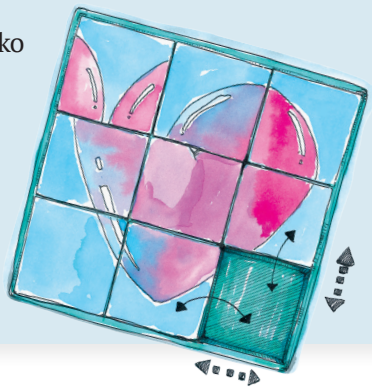

5. KAIP TAIKYTI PRAKTINES REKOMENDACIJAS

Praktinės rekomendacijos turi dvi aiškias funkcijas:

1. **Tęstinės paramos pamatinis dokumentas** personalui, dirbančiam su globos sistemą paliekančiais jaunuoliais. Jis yra patogus naudoti, suskirstytas į aiškias dalis ir apima daugelį pasiruošimo palydimajai globai aspektų ir nuorodų į specifinius aspektus, kad atnaujintumėte žinias apie svarbiausius dalykus. Dokumentas gali padėti aptariant įvairius pasiruošimo palydimajai globai aspektus su globėjais ir kitų tarnybų darbuotojais, pagelbėti jiems suprasti kai kuriuos jaunuoliams tenkančius spręsti klausimus, kad perėjimas į savarankišką gyvenimą būtų sėkmingas.
2. **Platesnė mokymo ir tobulėjimo programos dalis** tiems, kurie dirba su globos sistemą paliekančiais asmenimis ir juos globoja. Asmenys, kurie naudosis šiomis rekomendacijomis, siekdami padėti globos sistemą paliekantiems jaunuoliams, jau bus lankę mokymus. Mokymai papildo *Praktines rekomendacijas* ir padeda užtikrinti, kad jų turinys būtų aktualus kiekvienai šaliai. ***Praktinės rekomendacijos* turi būti siūlomos kartu su specialiai šiam projektui parengtais mokymais**. Mokymus veda profesionalūs lektoriai, labai gerai susipažinę su *Praktinėmis rekomendacijomis* ir jų tikslu. Mokymuose, kurie papildo šias *Praktines rekomendacijas*, pateikiamos nuorodos į rekomendacijas. Mokymai suteikia galimybę plėtoti papildomas priemones, kurios gali būti aktualios ir tinkamos pagal vietos situaciją.

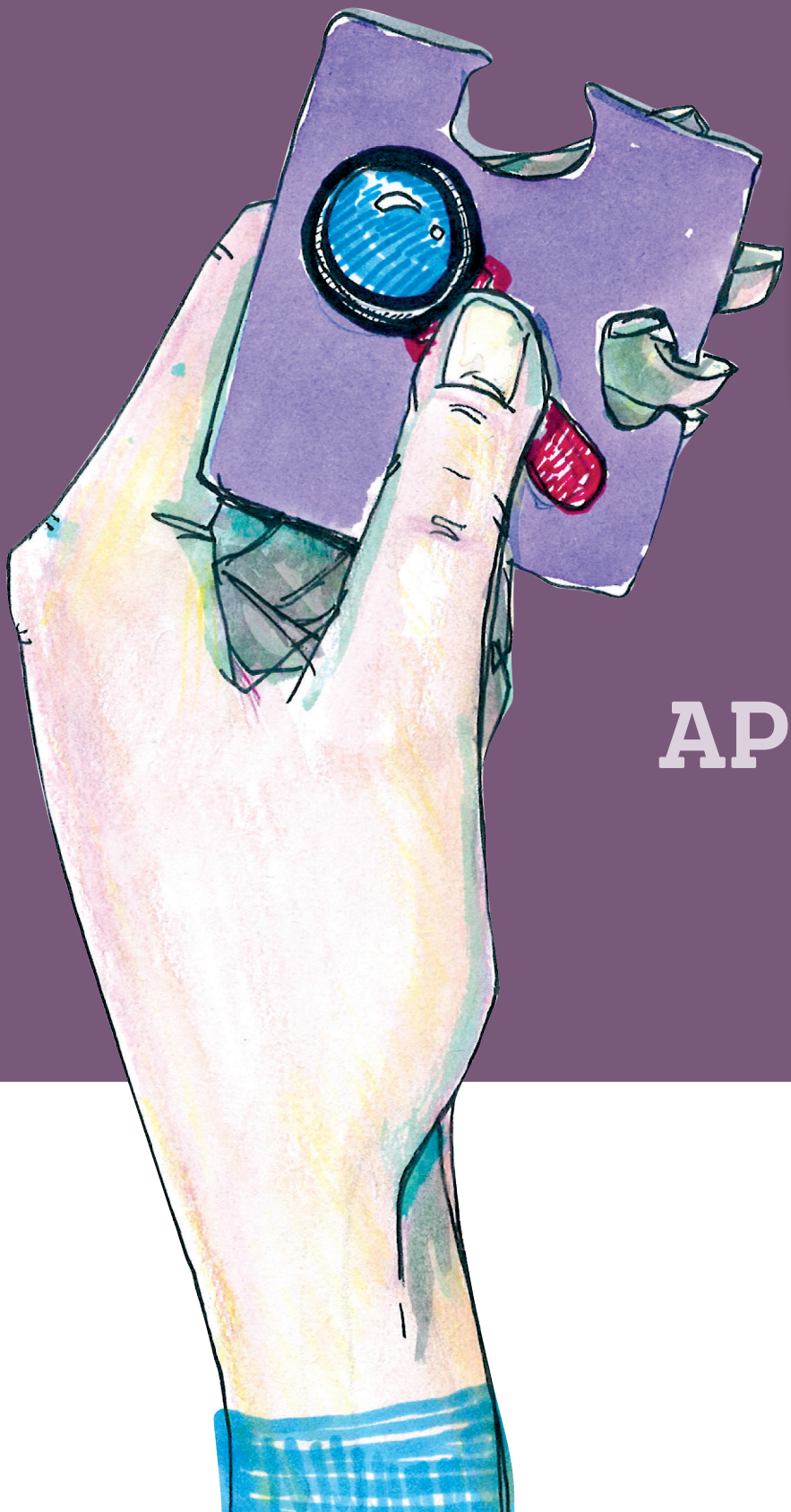

SKYRIUS

2

APIBRĖŽTYS

APIBRĖŽTYS

Su alternatyvia globa (rūpyba) susijusi terminologija įvairiose šalyse gali skirtis. Toliau pateikiamos pagrindinių Praktinėse rekomendacijose vartojamų sąvokų apibrėžtys, tačiau tai nereiškia, kad šios sąvokos ir apibrėžtys turi būti visuotinai priimtos.

Palydimoji globa: laikotarpis, kai jaunuolis palieka globos sistemą, bet turėtų ir toliau gauti konsultacijas ir paramą.

Globos (rūpybos) sistemą paliekantis asmuo: asmuo, kuris palieka globos vietą suėjus teisės aktuose nustatytam socialinės globos paslaugų teikimo pabaigos amžiui.

Globėjai (rūpintojai): asmenys, kurie tiesiogiai kasdien atsako už globojamus jaunuolius, pvz., profesionalūs globėjai arba institucinės globos įstaigos darbuotojai.

Vaikas: kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (JTVTK 1 straipsnis).

Oficiali (alternatyvi) globa: šeimos aplinkoje teikiama globa (rūpyba), kurią užsakė kompetentingas administracinis organas arba teismo institucija, ir globa (rūpyba), teikiama institucinės globos įstaigoje, įskaitant privačias įstaigas, nepriklausomai nuo to, ar globa skirta po to, kai imtasi administracinių arba teisminių priemonių, ar ne (JT gairės dėl alternatyvios vaikų globos, 2009).

Savarankiškas gyvenimas: kai jaunuolis nebegyvena oficialios alternatyvios globos vietoje.

Pagrindinis darbuotojas: asmuo, dažniausiai profesionalus socialinis darbuotojas, kuris atsako už tai, kad atitinkamo asmens perėjimas iš globos į savarankišką gyvenimą vyktų sėkmingai. Šios pareigos kiekvienoje šalyje gali skirtis.

Pasiruošimas palydimajai globai (palydimosios globos procesas): procesas, prasidedantis tuomet, kai vaikas arba jaunuolis, gyvenantis globoje, pasiekęs tam tikrą amžių nebeturi teisės gyventi globos vietoje. Pasiruošimą palydimajai globai sudaro pasiruošimas socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai, pereinamasis laikotarpis iš globos sistemos į savarankišką gyvenimą (kai asmuo yra dalinai savarankiškas), ir laikotarpis kai socialinės globos paslaugos nebeteikiamos.

Pereinamasis laikotarpis: laikotarpis arba procesas, kai jaunuoliai pereina iš globos sistemos į savarankišką gyvenimą (pvz., SOS vaikų kaimų organizacija pereinamojo laikotarpio terminą vartoja, kai asmuo perkeliamas iš SOS vaikų kaimo į jaunimo namus ir iš jaunimo namų į dalinai savarankiško gyvenimo programą dar prieš tai, kai tampa visiškai savarankiškas).

Jaunuolis: JT apibrėžia jaunuolius kaip 15–24 metų amžiaus asmenis (JT Generalinės Asamblėjos 56-oji sesija, 2001 m.).

SKYRIUS 3

JAUNUOLIŲ BALSAI:

PASIRUOŠIMO PALYDIMAJAI GLOBAI PATIRTYS ITALIJOJE, ISPANIJOJE, KROATIJOJE, LATVIJOJE, LIETUVOJE

JAUNUOLIŲ BALSAI: PASIRUOŠIMO PALYDIMAJAI GLOBAI PATIRTYS ITALIJOJE, ISPANIJOJE, KROATIJOJE, LATVIJOJE, LIETUVOJE

Praktinių rekomendacijų turinys didžia dalimi buvo sudarytas remiantis išsamiomis informacijos analizės užduotimi, kuri buvo atlikta kiekvienoje projekto šalyje (Italijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Lietuvoje).

Užduotį sudarė 68 pokalbiai (interviu) su globos sistemą paliekančiais jaunuoliais, kuriuos vedė globos sistemą paliekantys jaunuoliai. Suderinus su kiekvienos šalies Nacionalinėmis jaunųjų ekspertų grupėmis, buvo susitarta dėl šių trijų pagrindinių klausimų, kurie ir buvo užduodami pokalbio metu:

- **Kas jūsų atveju palydimosios globos procese pasisekė gerai?**
- **Ar yra palydimosios globos procese dalykų, kurie turėtų nesikeisti ir ar yra dalykų, kurie turėtų keistis?**
- **Kokių įgūdžių, žinių ir patirties turėtų turėti asmenys dirbantys su globos sistemą paliekančiais asmenimis?**

Informacijos analizės užduotį taip pat sudarė nacionalinės palydimosios globos (rūpybos) sistemos apžvalga ir klausimynas. Juos atliko Nacionalinio priežiūros komiteto nariai. Komitetą sudaro pagrindinės kiekvienos šalies profesionalios suinteresuotosios šalys. Klausimyno tikslas buvo išsiaiškinti pagrindinius iššūkius, su kuriais susiduria globos sistemą paliekantys asmenys, ir pateikti rekomendacijas dėl pokyčių.

Užduočių išvados rodo, kad globos sistemą paliekantys asmenys patiria daugybę emocijų: jie yra laimingi, puoselėja laisvės ir savarankiškumo lūkesčius, bet kartu patiria vienatvės, nerimo ir kartais baimės jausmą. Globos sistemą paliekantys asmenys nerimauja dėl savo apsaugos, nepakankamo paramos lygio, netinkamai siūlomos paramos, galimybių naudotis paslaugomis trūkumo ir nepakankamo dalyvavimo priimant sprendimus. Jie jaučia, kad tie, kurie atsakingi už pagalbą palydimosios globos procese, ne iki galo patenkina jų poreikius ir pageidavimus.

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Išvados aiškiai parodo, kad reikia tobulinti visus palydimosios globos proceso aspektus, taip pat paramą, kuri teikiama vaikams ir jaunuoliams, kurie ruošiasi socialinių globos paslaugų teikimo pabaigai dėl jų amžiaus, pereinamuoju laikotarpiu iš globos į savarankišką gyvenimą ir palydimosios globos laikotarpiu.

ASPEKTAS	IŠVADOS
Rūpinimasis asmeniu	Globos sistemą paliekantys asmenys teigė, kad santykiuose tarp globotinių ir paramą jiems teikiančių asmenų jiems svarbiausia pasitikėjimas, pagarba ir jausmas, kad jais nuoširdžiai rūpinamasi, o ryšys su pagrindiniais darbuotojais yra ypač svarbus. Jie pabrėžė, kad labai svarbu, jog parama būtų siūloma rūpestingai. Jie taip pat siekia užmegzti emocinį ryšį su tais, kuriems patikėta jais rūpintis ir priimti sprendimus, kurie turės įtakos jų gyvenimui.
Dalyvavimas	Globos sistemą paliekantys asmenys teigė, kaip jiems svarbu visapusiškai ir prasmingai dalyvauti priimant sprendimus, kurie turės įtakos jų gyvenimui. Jie nori išreikšti savo nuomonę, daryti įtaką priimamiems sprendimams ir suplanuoti tai, kaip atliks pokyčius savo gyvenime. Globos sistemą paliekantys asmenys nenori, kad su jais būtų kalbamasi tarsi jų šalia nebūtų, bet nori kad jų būtų klausomasi ir vyktų tikras dialogas.
Individualumas	Globos sistemą paliekantys asmenys nurodė, kad būtų pripažįstama, jog jie visi skirtingi ir jų poreikiai, aplinkybės ir pageidavimai skirtingi. Jie nori, kad teikiama parama atitiktų jų konkrečią situaciją ir siekius.
Amžius kai nebeteikiamos socialinės globos paslaugos	Informacijos analizės užduoties rezultatai akcentavo tai, kad socialinių globos paslaugų nutraukimas neturėtų būti susietas vien su amžiumi, bet taip pat su kitais veiksniais, pvz., asmens branda, gebėjimais, asmeninėmis aplinkybėmis ir pageidavimais. Tai reiškia, kad įvairiose šalyse nustatytas amžius kai nebeteikiamos socialinės globos paslaugos ne visada atitinka globos sistemą paliekančių asmenų individualius poreikius, aplinkybes ir norus.

Pasiruošimas ir parama pereinamuoju laikotarpiu ir palaikomojoje globoje	Kai kurie globos sistemą paliekantys asmenys rekomendavo, kad pasiruošimo procesas prasidėtų dieną, kai vaikui nustatoma globa, o kiti siūlė jį pradėti bent vienerius ar dvejus metus prieš tai, kai sukaks teisės aktais nustatytas amžius, kada socialinės globos paslaugos bus nebeteikiamos. Be to, jie mano, kad paramos palaikomojoje globoje teikimo laikotarpis turėtų trukti pagal individualius reikalavimus. Turima omenyje, kad paramą būtina teikti ilgiau, nei šiuo metu įprasta praktika.
Pereinamasis laikotarpis	Keliose projekte dalyvaujančių šalių globos sistemą paliekantiems asmenims suteikiama galimybė gyventi „pereinamojo laikotarpio“ būste (pvz., Jaunimo namuose). Dauguma globos sistemą paliekančių asmenų, kurie pasinaudojo šia galimybe, sakė, kad tai jiems suteikė galimybę palaipsniui įgyti savarankiškumą ir geriau pasiruošti. Kai kurių nuomone tokie apribojimai, kaip „komendanto valanda“ ir kitos taisyklės, neatitiko perėjimo į pilnametystę ir savarankiškumą idėjos.
Palydimosios globos proceso nuoseklumas	Rezultatai parodė, kad palydimosios globos procesas nenuoseklus, jis skiriasi pačioje šalyje ir tarp skirtingų šalių. Tai reiškia, kad globos sistemą paliekantiems asmenims nesuteikiama vienoda globa ir pagalba arba galimybė pasinaudoti savo teisėmis ir galimybėmis.
Savarankiškas gyvenimas	Globos sistemą paliekantys asmenys teigė, kad labai svarbu, jog jiems būtų suteikta galimybė išsiugdyti tam tikrus praktinius įgūdžius, reikalingus savarankiškam gyvenimui. Pvz., jie nori išmokti gaminti valgį, tvarkytis, naudoti pinigus ir rūpintis savo sveikata. Jie nori patarimų apie tai, kas jiems priklauso, ir pagalbos persikeliant į tinkamą būstą, taip pat informacijos apie švietimo ir darbo galimybes.
Ryšių palaikymas	Pabrėžiama ryšių (santykių) tarp vaikų ir jų šeimų, kol jie yra globoje, palaikymo svarba. Kai kurie jaunuoliai ir specialistai pabrėžė šeimos dalyvavimo būtinybę palydimosios globos procese. Be to, globos sistemą paliekantys jaunuoliai nori ir toliau palaikyti ryšius su globėjais, t y. sveikatos priežiūros, švietimo, būsto, užimtumo tarnybų, teisėsaugos ir teisminių institucijų specialistais, profesionaliais globėjais arba institucinės globos įstaigos darbuotojais, ir su globoje sutiktais draugais.

Tarpsektorinis požiūris	Globos sistemą paliekantiems asmenims turi būti prieinamos visapusiškos globos ir paramos paslaugos, teikiamos pasitelkiant įvairių sektorių tinklus ir specialistus. Pabrėžiama būtinybė gerinti tarpsektorinį darbą sveikatos priežiūros, švietimo, būsto, užimtumo, teismų ir teisės ir kt. srityse ir tarp šių sričių specialistų.
Palanki aplinka	Specialistams, globėjams ir kitiems asmenims turi būti sukurta palanki aplinka savo pareigoms atlikti. Atsižvelgiant į tai, yra poreikis tobulinti teisės aktus, politiką, normas, kokybės standartus ir rekomendacijas. Be to, būtina geriau rinkti ir analizuoti duomenis tikslesnio ir efektyvesnio planavimo tikslu.
Pajėgumų didinimas	Informacijos analizės užduoties rezultatai parodė, kad būtina daug daugiau investuoti į visų specialistų ir globėjų, atsakingų už globos sistemą paliekančius asmenis, įgūdžius, žinias ir gebėjimus.
Teigiamų pokyčių skatinimas	Buvo išreikštas susirūpinimas dėl vaikų ir globos sistemą paliekančių asmenų diskriminacijos ir stigmatizavimo, ir poreikio spręsti šią problemą juos palaikant ir ginant.

Informacija apie pirmiau minimas išvadas labai padėjo rengiant šias *Praktines rekomendacijas*, kurių tikslas – pagerinti globos sistemą paliekančių asmenų patirtį visose projekto šalyse.

Atlikdami informacijos analizės užduotį, globos sistemą paliekantys asmenys kalbėjo apie savo idėjas ir patirtį. Jos pateiktos šių *Praktinių rekomendacijų* kalbos debesėliuose. Papildomus atsiliepimus, susijusius su informacijos analizės užduotimi rasite viso dokumento blyškiai violetinės spalvos laukuose.

SKYRIUS 4

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

Mąstysena ir požiūris, kuriais grindžiamos Praktinės rekomendacijos, susiję su keturiais pagrindiniais principais. Šie principai sudaro visaapimantį į vaikus ir jaunuolius orientuotą požiūrį, kuriuo pripažįstami globos sistemą paliekančių asmenų skirtumai ir teisės.

Pagal į vaikus ir jaunuolius orientuotą požiūrį globos sistemą paliekantys asmenys atsiduria visų globos procesų centre ir užtikrinama, kad visų lygių atsakingieji asmenys vykdytų įsipareigojimą gerbti, apsaugoti ir įgyvendinti šias teises. Šiuo požiūriu pripažįstama, kad vaikams ir jaunuoliams svarbu prasmingai dalyvauti visoje specialistų, dirbančių vaikams ir su vaikais, veikloje bei sprendimų priėmimo procese ir daryti tiesioginį poveikį savo perėjimui iš globos į savarankišką gyvenimą. Galiausiai šis požiūris išugdo vaikų ir jaunuolių gebėjimą reikalauti, kad jų teisės būtų įgyvendintos, ir šiomis teisėmis naudotis arba jas ginti (taip pat žr. „Vaiko teisių apsaugos užtikrinimas“[6] ir „Vaikų ir jaunuolių globa: sužinok savo teises!“[7] ir 1, 2 ir 3 priedus).

Šiame skyriuje pateikiami keturi tarpusavyje besisiejantys principai, aprašoma jų esmė ir pasekmės praktikai. Šie principai – tai viso dokumento „gijos“. Jie yra tiesiogiai arba netiesiogiai primenami įvairiose *Praktinių rekomendacijų* dalyse, kai tai yra susiję su konkrečiais atitinkamoje dalyje diskutuojamais klausimais. Tačiau juos reikėtų prisiminti visose temose ir visuose palydimosios globos proceso etapuose.

1 PRINCIPAS:
Rūpesčiu ir pagarba grindžiamų ilgalaikių santykių kūrimas

Praktinėse rekomendacijose nuolat primenama nuostata, kad būdas, kuriuo globos sistemą paliekantiems jaunuoliams teikiamas konsultavimas ir parama yra ne mažiau svarbus už jų turinį. Jaunuoliai, turintys globos patirtį, tvirtai pabrėžė poreikį, kad jais būtų rūpinamasi, jie būtų vertinami ir gerbiami (žr. 7 skyrių „Globos sistemą paliekančių asmenų poreikių supratimas“).

Santykiais grindžiamu požiūriu pripažįstama, kad pasiruošimo palydimajai globai planavimas ir vykdymas nėra vien biurokratinis procesas – jam reikia specialistų ir jaunuolių abipusio pasitikėjimo ir pagarbos. Be to, parama palydimojoje globoje turi būti teikiama įsijaučiant į jaunuolio situaciją (įskaitant, atvejus, kai būtina dar kartą nustatyti ribas) ir rūpestingai stengiantis motyvuoti jaunuolį ir suteikti jam galimybių.

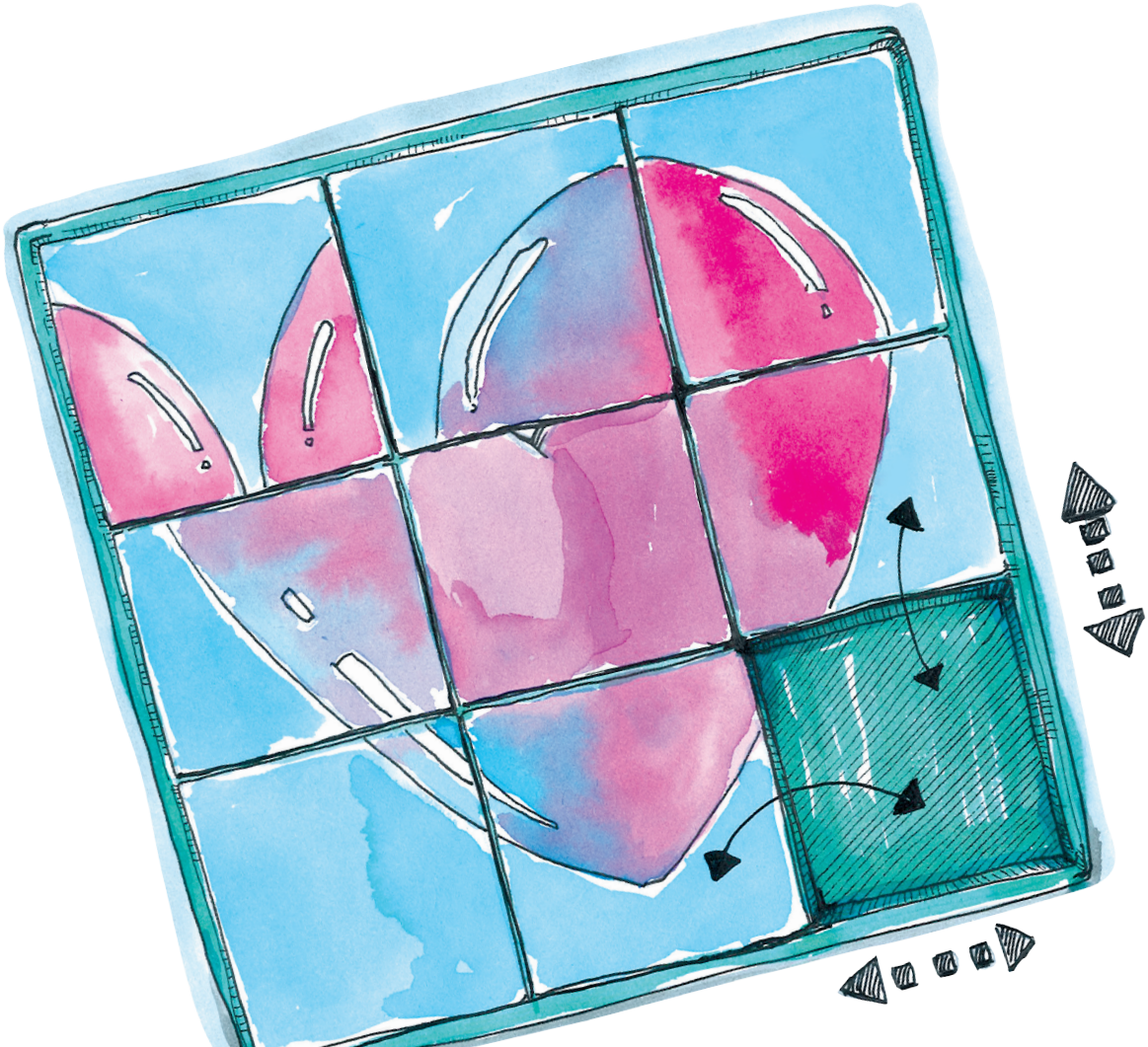

2 PRINCIPAS: AKTYVAUS DALYVAVIMO SIEKIMAS

JT Vaiko teisių konvencija (VTK), kuri taikoma visiems iki 18 metų amžiaus asmenims, nustato pareigą išsiaiškinti ir deramai atsižvelgti į vaiko nuomonę visais jį liečiančiais klausimais (12 straipsnis). VTK taip pat nustato vaiko teisę gauti patarimus įgyvendinant šia Konvencija pripažintas teises, atsižvelgiant į vaiko "didėjančius sugebėjimus" (5 straipsnis).

Tai reiškia, kad besiruošiančių socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai asmenų nuomonė ir jų vaidmuo procese turi būti svarbiausia sudėtinė dalis formuojant atskirus pereinamojo laikotarpio ir palaikomosios globos scenarijus. Atsižvelgiant į informacijos analizės užduoties rezultatus (žr. 10 skyriaus „Dalyvavimo" skirsnį), *Praktinės rekomendacijos* pabrėžia dalyvavimo visame procese reikšmę.

Vaiko dalyvavimas priimant sprendimus turi didžiulę reikšmę.

Pirma, vaikams – kiekvienam atskirai ir kaip grupei – paprašius turi būti suteikta arba jie turi teisę gauti visą informaciją, susijusią su jų dabarties ir ateities galimybėmis, kad jie galėtų pagrįstai dalyvauti, kitaip tariant, kad jų „dalyvavimas" būtų prasmingas. (Iš tikrųjų, teisė susipažinti su tokia informacija kyla iš kitos VTK įtvirtintos teisės).

Antra, informacija apie vaiko perspektyvas ir galimybes turi būti reali, atsižvelgiant į prieinamą paramą, ir turi būti pateikta taip, kad būtų lengvai suprantama.

Trečia, vaiko arba jaunuolio nuomonė išklausoma tokiu būdu ir tokiomis sąlygomis, kurios suteikia jam galimybę laisvai ją reikšti. Pateikdamas savo nuomonę, vaikas neturi jausti jokio spaudimo ar suvaržymo.

Ketvirta, vaikui arba jaunuoliui turi būti visų pirma paaiškinama, kad gali būti neįmanoma įgyvendinti visų jo pageidavimų ir norų. Vaikui arba jaunuoliui taip pat paaiškinama, kodėl turi būti daromi tam tikri sprendimai ir ar jie atitinka jo pareikštus pageidavimus. Koks bebūtų rezultatas, ši strategija turi tapti pagrindu, kuriuo remiantis ruošiamas planas, o jaunuolis padeda šį planą plėtoti ir jį supranta.

Tinkamas dalyvavimo principo užtikrinimas neapsiriboja vien konsultavimusi. Užtikrinamas aktyvesnis jaunuolio dalyvavimas ir atitinkamų specialistų pareiga yra tai skatinti ir tuo pasirūpinti.

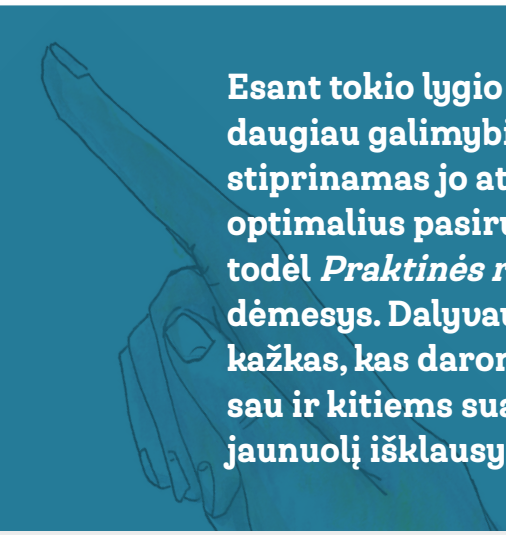

Esant tokio lygio dalyvavimui, jaunuoliui suteikiama daugiau galimybių ir atsakomybės, todėl ugdomas ir stiprinamas jo atsparumas. Šie veiksniai gali užtikrinti optimalius pasiruošimo palydimajai globai rezultatus, todėl *Praktinės rekomendacijos* tam skiriamas didelis dėmesys. Dalyvavimas yra susijęs su veikimu. Tai nėra kažkas, kas daroma už jaunuolį. Specialistas turi rasti sau ir kitiems suaugusiesiems realių ir teisėtų būdų jaunuolį išklausyti.

Pagaliau ne mažiau svarbu, kad jaunuoliai, tokiu būdu dalyvavę sprendimų priėmimo procese, geba savo nuomone prisidėti gerinant teikiamas paslaugas ir paramą, taip pat kuriant procedūras, pagal kurias prasmingai dalyvauti šiame procese ateityje galėtų ir kiti globą paliekantys jaunuoliai.

3 PRINCIPAS: VAIKŲ IR JAUNUOLIŲ VISŲ ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA IR SKATINIMAS

Jaunuoliams paliekant globą, visi su šiuo procesu susiję veiksmai atliekami vadovaujantis žmogaus teisėmis, į kurias turi teisę visi vaikai ir jaunuoliai. Praktinės rekomendacijos visais atžvilgiais remiasi pagarba šioms teisės ir šių teisių įgyvendinimu, taip reaguojama į informacijos analizės užduoties rezultatus (žr. 13 skyrių „Permainų rėmimas“).

Su dalyvavimo teise (žr. 2 principą) artimai susijęs reikalavimas, kad priimant sprendimus vaiko interesai būtų svarbiausi (VTK, 3.1 straipsnis). Tai dviejų krypčių procesas. Viena vertus, tai reiškia, kad vaiko nuomonė ir norai yra svarbus veiksnys sprendžiant, ar veiksmai atitinka vaiko interesus. Kita vertus, tai reiškia, kad tam tikru atveju sprendimas gali būti priimamas visiškai arba iš dalies neatsižvelgiant į vaiko nuomonę ir norus, nes priešingu atveju kaip tik būtų veikiama ne vaiko interesų naudai. Gali būti sunku pasiekti pusiausvyrą ir tai dar kartą parodo, kaip svarbu sudaryti skaidrias ir palaikančias atitinkamos informacijos ir visų galimybių aptarimo su vaiku sąlygas (kaip nustatyto 2 principas).

Žinoma, teisių, į kurias reikia atsižvelgti – ne tik vaikų, bet taip pat žmogaus teisių – spektras yra labai platus. Viena iš aktualiausių teisių, globos sistemą paliekantiems jaunuoliams, yra susijusi su pagrindinių paslaugų prieinamumu, pvz., sveikatos priežiūros ir švietimo (VTK, 24 ir 28 straipsniai), socialinės apsaugos (VTK, 26 straipsnis), tinkamų gyvenimo sąlygų, aprūpinimo maistu, drabužiais ir būstu (VTK, 27 straipsnis). Be to, jie turi teisę į apsaugą nuo visų išnaudojimo formų (VTK, 32-36 straipsniai), todėl reikia skirti ypatingą dėmesį į tai, kad jaunuoliai gali tapti pažeidžiamais. Jaunuoliai su negalia turi teisę gauti specializuotą pagalbą, kuri „ugdytų asmens pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje“ (VTK, 23 straipsnis).

Daugelyje šalių arba vietos kontekste taip pat reikės atkreipti ypatingą dėmesį, kad būtų gerbiami jaunuolio kultūriniai ypatumai ir specialiosios teisės, susijusios su kultūrine tapatybe (VTK, 30 straipsnis), taip pat, kad jie būtų apsaugoti nuo diskriminacijos (VTK, 2 straipsnis).

Taigi *Praktinės rekomendacijos* pasižymi visaapimančiu teisėmis grindžiamu požiūriu į paramos teikimą palydomosios globos procese.

4 PRINCIPAS: TARPSEKTORINIO POŽIŪRO POREIKIS

Sprendžiant daugybę klausimų ir tai darant vadovaujantis visaapimančiu teisėmis grindžiamu požiūriu (kaip nustatyto 3 principas) būtina visiems sektoriams bendradarbiauti ir koordinuoti savo veiksmus. Jokiu būdu negali būti, kad pagrindinis darbuotojas, ar tai būtų susiję su politika ar praktika, būtų vienintelis, kuris atsako už visų sričių klausimų sprendimą. Tai buvo pabrėžta informacijos analizės užduoties išvadose (žr. 8 skyrių „Tarpsektorinis požiūris“).

Nors sistemos ir išteklių paskirstymas įvairiose šalyse skiriasi priklausomai nuo to, daugiau ar mažiau procese dalyvauja nevalstybinis sektorius, tam tikras mechanizmas turi užtikrinti skirtingų sektorių visų atitinkamų institucijų ir tarnybų indėlį.

Todėl pagrindinis darbuotojas turi atlikti vieną svarbų vaidmenį – inicijuoti šių dalyvių dalyvavimą procese ir galimai koordinuoti jų teikiamą paramą jaunuoliui. Vis dėlto pagrindiniam darbuotojui būtų sunku ir nekonstruktyviu pradėti savo pareigų vykdymą kiekvieno jaunuolio atveju iš pat pradžių. Tai reiškia, kad tarnybų ir institucijų atsakingiems asmenims turėtų būti žinomas jų vaidmuo, jei į juos bus kreiptasi kuriuo nors klausimu, o valstybės institucija atsakinga už jaunuolio globą ne biologinėje šeimoje nustato veiksmų koordinavimo mechanizmą.

Taigi, įvairių specializuotų tarnybų intervencijos ir paramos reikšmė, nekalbant jau apie jų pareigą atitinkamai reaguoti užtikrinant žmogaus teises, yra akivaizdi įvairiose šių *Praktinių rekomendacijų* dalyse.

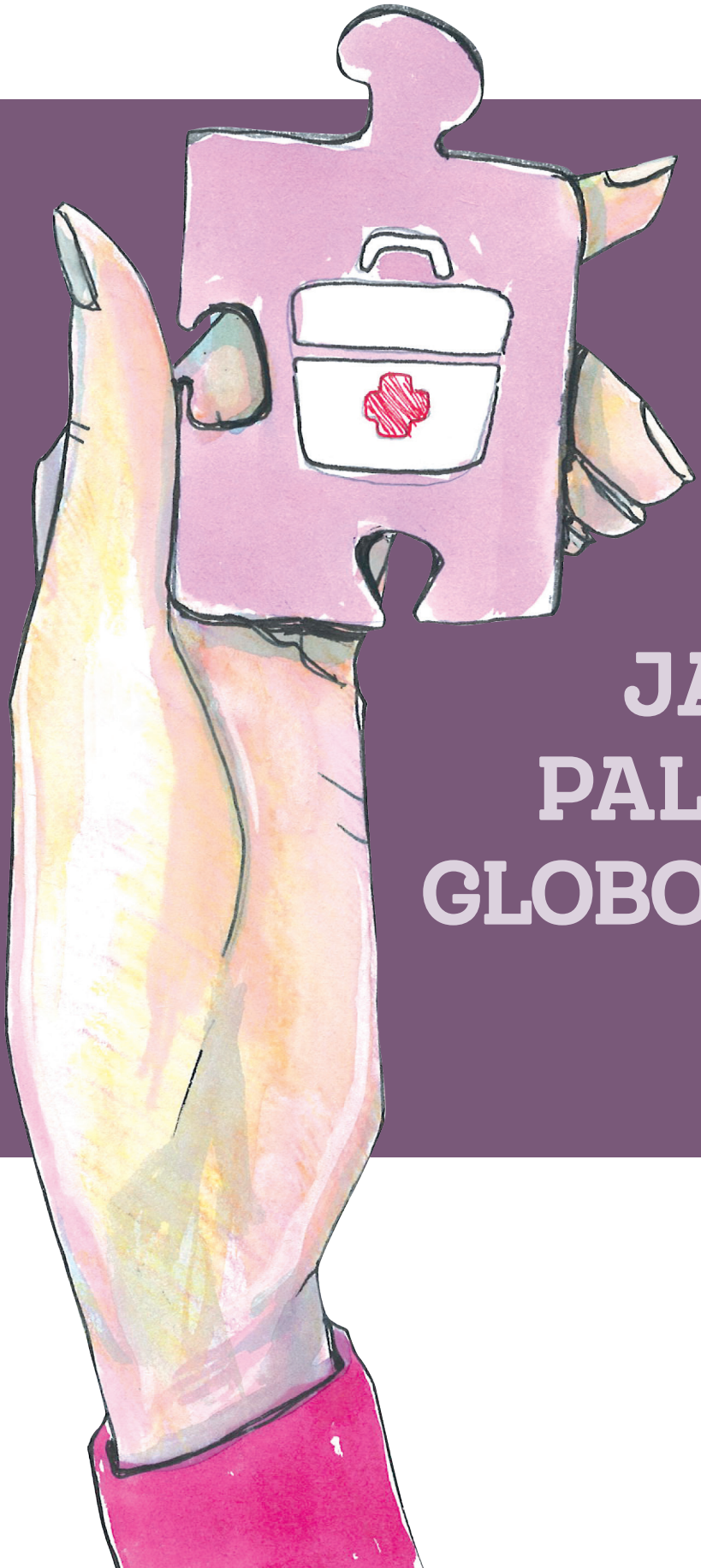

SKYRIUS 5

JAUNUOLIŲ PALIEKANČIŲ GLOBOS SISTEMĄ RĖMIMAS:

KAS TURĖTŲ DALYVAUTI?

JAUNUOLIŲ PALIEKANČIŲ GLOBOS SISTEMĄ RĖMIMAS: KAS TURĖTŲ DALYVAUTI?

Šiame skyriuje pažvelgsime į įvairius asmenis, kurie galėtų vaidinti svarbų vaidmenį remiant globos sistemą paliekančius jaunuolius.

Globėjai (rūpintojai): globėjai šeimoje arba institucinės globos įstaigos darbuotojai, pvz., tie, kurie yra tiesiogiai atsakingi už globojamą jaunuolį jo globos vietoje ne tik vaidina svarbų vaidmenį rengiant jį socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai, bet taip pat turėtų būti prieinami, kiek tai įmanoma, vėlesniame palydimosios globos etape.

Tokiu būdu jie gali padėti palaikyti ryšį tarp jaunuolio gyvenimo nustačius socialinės globos teikimo paslaugas ir nutraukus šias paslaugas. Globos sistemą paliekantieji asmenys tiesiog staiga nenutrauks globos patirties, bet galės toliau palaikyti ryšius su globėjais, kuriais pasitiki. Tai gali būti svarbus veiksnys, teikiantis pasitikėjimo asmeniui pradėjusiam gyventi savarankiškai.

Specializuotos paslaugos: teikiant tęstinę arba vienkartinę specializuotą paramą ir pagalbą gali būti pasitelkiamas valstybinis ir nevalstybinis sektorius. Paslaugų sritys visų pirma apima visus socialinių paslaugų aspektus, taip pat sveikatos priežiūros, švietimo, būsto, užimtumo, teisėsaugos ir teisminių institucijų darbo, kultūros sritis. *Praktinėse rekomendacijose* dar bus kalbama apie skirtingų profesijų tarpsektorinį koordinavimą.

Jaunuoliai, turintys globos patirtį: globotinių tarpusavio bendradarbiavimas (mentorystė) gali daug prisidėti prie sėkmingo palydimosios globos proceso. Atrenkami savanoriai, kurių palydimosios globos proceso patirtis buvo visapusiškai sėkminga, ir kurie galbūt gali sėkmingai kurti pasitikėjimu grindžiamą ryšį su globos sistemą paliekančiu jaunuoliu, atsakyti į jo klausimus, išsklaidyti nerimą ir taip papildyti specialistų teikiamą paramą. Pagrindiniai darbuotojai, kurių globotiniams jau nebeteikiamos socialinės globos paslaugos, turėtų tarpusavyje aptarti, į kuriuos buvusius globotinius būtų galima kreiptis dėl mentorystės. *Praktinėse rekomendacijose* mentorystė dar bus nagrinėjama plačiau.

Šeima: jei įmanoma, svarstytinas šeimos narių įtraukimas į palydimosios globos procesą, išskyrus atvejus, kai jaunuolis pasiūlymą atmeta. Tuo pat metu, patiems šeimos nariams gali prireikti pagalbos, kad jie tinkamai atliktų konstruktyvų vaidmenį procese, ypač jei globos laikotarpiu kontaktai su šeima buvo reti ir (arba) konfliktiški.

Svarbu paskatinti ir palengvinti šeimos narių dalyvavimą bet nedaryti to per prievartą: gali prireikti daug laiko, kol bus sukurtas pagrindas jų konstruktyviam dalyvavimui.

Kiti svarbūs asmenys: jaunuolio reikėtų pasiteirauti, ar jis norėtų, kad palydimosios globos procese dalyvautų draugai arba kiti patikimi asmenys.

SKYRIUS

6

NEPERTRAUKIAMAS PALYDIMOSIOS GLOBOS PROCESAS

NEPERTRAUKIAMAS PALYDIMOSIOS GLOBOS PROCESAS

Asmenys, atsakingi už paramos teikimą globos sistemą paliekančiam jaunuoliui, atlieka svarbų vaidmenį procese, kuriuo siekiama, kad jaunuolį pasiruošimo palydimajai globai etape lydėtų tik geri potyriai. Šis skyrius paaiškins, kodėl palydimosios globos procesas reiškia daugiau nei fizinį jaunuolio išvykimą iš globos vietos ir kaip procesą planuoti ir vykdyti.

1. GLOBOS TĘSTINUMAS

Palydimosios globos procesą sudaro keletas **tarpusavyje susijusių etapų**.

- Pirmas – pasiruošimas palydimajai globai, kol jaunuolis **vis dar gyvena globos vietoje**.
- Antras – **paskutinė globos diena** globos vietoje, taigi ir pirma „kraustymosi“ diena. Gali būti numatytas **pereinamasis laikotarpis**, pvz., dalinai savarankiškas gyvenimas, o ne iš karto savarankiškas gyvenimas.
- Trečias – paramos teikimas tokiu lygmeniu ir tokio pobūdžio, kuris atitiktų jaunuolio poreikius **palydimosios globos laikotarpiu**, ir tiek laiko, kiek truks jaunuoliui prisitaikyti.

Asmenų, dirbančių su globos sistemą paliekančiais jaunuoliais pripažinimas, kad socialinės globos paslaugų teikimo pabaiga yra palydimosios globos procesas, bet ne įvykis yra pagrindinė jiems teikiamos paramos ir palydimosios globos efektyvumo gerinimo sudėtinė dalis.

„Visų pirma, savarankiškumas turėtų būti traktuojamas kaip procesas, kuriame galima matyti, kaip viskas vyksta. Ir, ar tas asmuo yra pasirengęs. Ir jei ji arba jis nepasirengęs (-usi), jie bent jau turi turėti ką nors savo pusėje, kad tiesiog automatiškai nesukluptų ir negriūtų.“

Taip pat svarbu turėti omenyje, kad:

- Sistemose, kuriose gali būti šiek tiek **lankstumo dėl socialinės globos paslaugų teikimo pabaigos laiko**, jaunuoliams turėtų būti padedama patiems pasirinkti priimtiną laiką.
- **Jaunuoliams reikia daug laiko pasiruošti**, todėl pasisakoma už tai, kad pasiruošimo procesas prasidėtų anksti, kai tik asmeniui nustatomos socialinės globos teikimo paslaugos. Taip pat pripažįstama, kad atskirais atvejais tai gali būti neįmanoma ir (arba) nepageidautina, tokiu atveju pokalbis apie socialinės globos paslaugų teikimo pabaigą atidedamas vėlesniam laikui.
- **Svarbu atidžiai ir laiku suplanuoti palydimosios globos procesą**, kad laiku būtų pasirūpinta ištekliais ir imtasi veiksmų jaunuolių poreikiams, aplinkybėms ir norams įvertinti, paskirstyti atsakomybę ir susisiekti bei bendradarbiauti su kitomis svarbiomis tarnybomis.

2. ATSAKOMYBĖS DALIJIMASIS PROCESE

Globotinio išvykimas iš globos vietos negali būti laikomas momentu, nuo kurio vieni specialistai tiesiog perduoda visą atsakomybę kitiems. Palydimosios globos procesas reikalauja iš įvairių asmenų imtis bendrų veiksmų užtikrinant globos tęstinumą prieš socialinės globos paslaugų teikimo pabaigą, paliekant globą ir po to, kai nutraukiamas socialinių globos paslaugų teikimas.

Vienas būdas, kaip prisidėti prie vientiso palydimosios globos proceso ir sklandesnio perėjimo į savarankišką gyvenimą – **dirbti su kitais, palaikant ryšį tarp jaunuolio gyvenimo globoje ir palydimosios globos laikotarpiu**.

Kaip parodyta toliau pateiktoje diagramoje, teikiantys globą ir paramą globos sistemą paliekantiems jaunuoliams jiems dar esant globoje ir pereinamuoju laikotarpiu (jei yra) turėtų koordinuoti savo veiksmus ir būti saistomi tarpusavio priklausomybe su asmenimis atsakingais už jaunuolius palydimosios globos laikotarpiu.

Norint tai pasiekti, būtina persvarstyti įvairių jūsų šalies specialistų ir kt. asmenų, dalyvaujančių pasiruošime palydimajai globai ir palydimojoje globoje, funkcijas (vaidmenis) ir atsakomybę ir užtikrinti **puikų** jų veiklos **koordinavimą**.

Dar kartą pabrėžiame, kad svarbus gerosios praktikos elementas – parama **laipsniškam jaunuolių perėjimui į savarankišką gyvenimą** ilgesniu laikotarpiu. Pvz., svarbu prisiminti, kad kai jaunuoliai palieka institucinius globos namus:

„Jie palieka ganėtinai kontroliuojamą ir struktūriškai apibrėžtą aplinką. Jiems tenka susidoroti su naujomis pareigomis ir didesne laisve. Momentas, kai teko palikti institucinius globos namus galbūt nebuvo jų pačių pasirinkimas. Taigi, tai gali būti sumaišties, prisitaikymo ir praradimų metas.“[8] (McGhee et al., 2014).

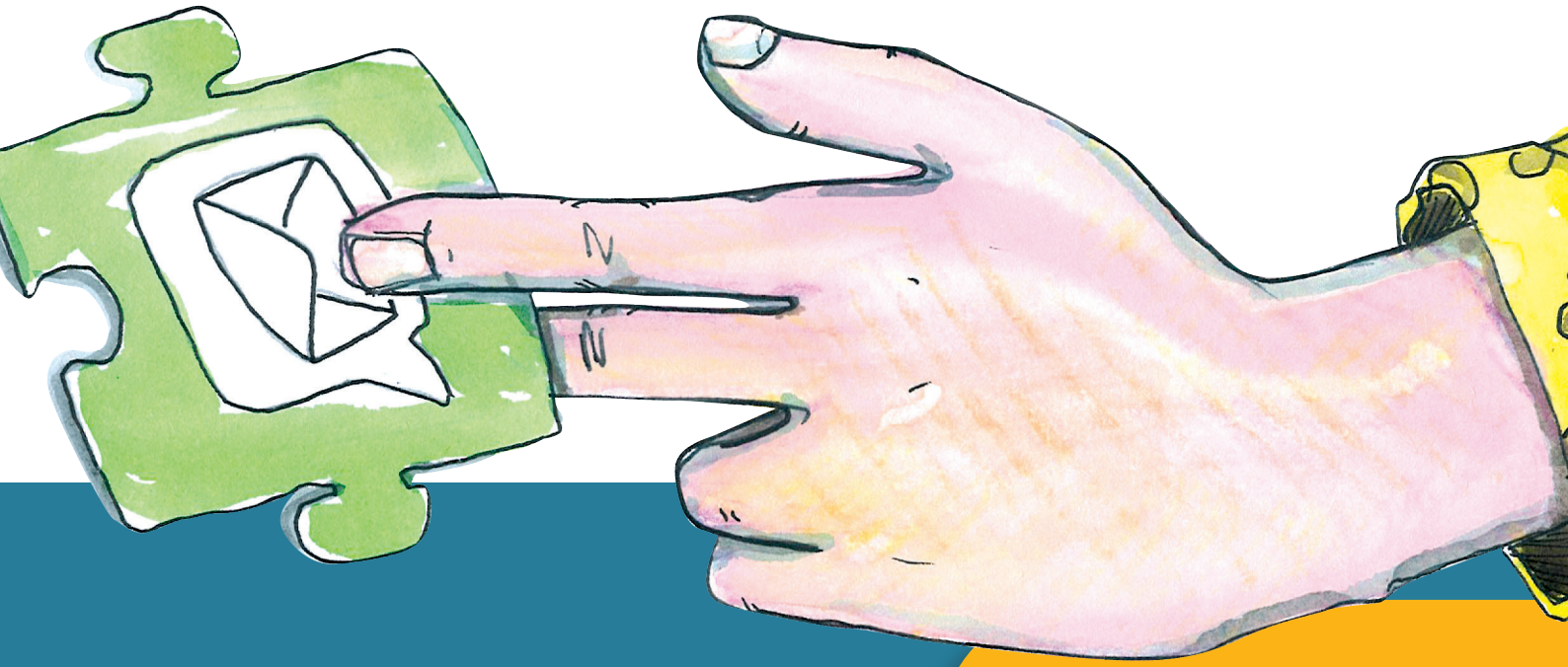

SKYRIUS 7

GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ POREIKIŲ SUPRATIMAS

GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ POREIKIŲ SUPRATIMAS

Šiame skyriuje nagrinėjami kai kurie iš globos sistemą paliekančių jaunuolių kompleksinių poreikių ir svarbiausi iššūkiai, su kuriais jie susiduria ir į kuriuos reikėtų atsižvelgti juos rengianti ir lydint kelionėje iš globos į savarankišką gyvenimą. Didelę šio skyriaus dalį sudaro informacija apie sunkumus, su kuriais susiduria daugelis jaunuolių, turinčių globos patirtį. Tačiau žinome, kad kai kurie globos sistemą paliekantys jaunuoliai įgijo labai naudingų įgūdžių ir gebėjimų. Tai buvo įmanoma dėl kitų asmenų pozityvių pastangų prieš nustatant jaunuoliams socialinės globos teikimo paslaugas arba būnant globoje, todėl šių paslaugų teikimo pabaigos ir pilnametystės jie laukė pasitikėdami savimi, teigiamai nusiteikę, turėdami būtiną kompetenciją. Todėl labai svarbu, kad pagrindiniai darbuotojai atkreiptų dėmesį į konkrečius individualių globos sistemą paliekančių asmenų poreikius ir atitinkamai pritaikytų paramą šiems poreikiams tenkinti.

IŠŠŪKIŲ, SU KURIAIS SUSIDURIA GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANTYS ASMENYS, PRIPAŽINIMAS

Remiant globos sistemą paliekančius asmenis palydimosios globos procese, svarbu pripažinti, kad asmens brandos laikotarpis ir kelias į pilnametystę yra sudėtingi. Jaunuoliai, turintys globos patirtį, greičiausiai turės papildomų sunkumų dėl to, ką patyrė vaikystėje. Visa tai gali turėti didelį poveikį tam, kaip jaunuolis bendradarbiaus palydimosios globos procese ir tvarkysis gyvendamas savarankiškai. Šiame skyriuje akcentuojamos šios ypatingo dėmesio vertos temos:

A. Emocinės pasiruošimo palydimajai globai dinamikos supratimas
B. Stabilumo skatinimas pokyčių metu
C. Santykiais grindžiamos praktikos reikšmė
D. Atsparumo ugdymas
F. Kompleksinių poreikių patenkinimas
G. Lankstus požiūris

Laikas veiklai

Apsvarstykite, kodėl:

- paauglystės raidos etapas visiems jaunuoliams gali būti painus ir prieštaringas gyvenimo tarpsnis
- jaunuoliams reikia progų „išbandyti“ naują patirtį ir suprasti artėjančią pilnametystę
- siekite užtikrinti pusiausvyrą: suteikite pasitikėjimo, nustatykite ribas ir iškelkite iššūkius
- supraskite ir padėkite savo kolegoms ir kitiems partneriams suprasti, kad nėra tokio dalyko kaip „akimirksniu prasidedanti pilnametystė“ ir kiekvienas jaunuolis bręsta savo tempu

“Ir ... tikrai šie globos darbuotojai man padarė didžiausią įtaką, nes baigėsi globa, bet net ir išvykus iš globos vietos aš su jais kalbuosi ir jie mane toliau palaiko, sako eik pirmyn, na jie kaip... Jie pagaliau privertė mane pasijusti kažkuo, nepaisant problemų, visko, kas man atsitiko, aš jiems svarbi ir tai mane motyvuoja eiti pirmyn, padaryti viską, ką turiu padaryti ir pasakyti...“

“Jie turi suprasti, kad esame žmonės. Jie turi mus labiau suprasti. Jie turi su mumis kalbėtis.“

„Iš esmės, globos specialistai turi į darbą įdėti širdį, dirbti, jei reikia, daugiau nei 8 darbo valandas. Pavyzdžiui, jei vaikas turi problemų, jie turi pasilikti ir išklausyti, net jeigu baigėsi darbo pamaina. Suprantu, kad jiems tai – darbas, bet jie dirba su mūsų gyvenimu."

„Yra didelis skirtumas tarp girdėjimo ir klausymo; kai kalbi, reikia, kad kas nors klausytųsi, nes jam tu rūpi, bet ne dėl to, kad ant popieriaus lapo parašytų ataskaitą, kurią visi paskui skaitys."

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Globos sistemą paliekantys asmenys

- supranta, kad negavo tokios pačios emocinės ir praktinės paramos, kaip šeimose augę vaikai suvokiant profesinės etikos ribas
- norėtų, kad santykiai su pagrindinis darbuotojais būtų panašūs į santykius su remiančiais tėvais
- aktyviai ieško galimybės emocionaliai prisirišti prie tų, kuriems patikėta jų globa ir kurie priima sprendimus dėl jų gyvenimo
- trokšta tęstinumo, ypač žmonių, su kuriais užmezga artimus santykius prieš globos pabaigą ir jai pasibaigus, atžvilgiu
- nenori, kad su jais būtų kalbamasi tarsi jų šalia nebūtų, bet nori, kad jų būtų klausomasi ir vyktų tikras dialogas
- konfidencialumą laiko svarbiu – jie nori įsitikinti, kad gali pasitikėti asmeniu, su kuriuo dalijasi savo jausmais ir mintimis

A. EMOCINĖS PASIRUOŠIMO PALYDIMAJAI GLOBAI DINAMIKOS SUPRATIMAS

Kaip anksčiau pabrėžėme, *Praktinėse rekomendacijose* nuolat pakartojama nuostata, kad būdas, kuriuo globos sistemą paliekantiems jaunuoliams teikiamas konsultavimas ir parama yra ne mažiau svarbus už jų turinį.

Tai verčia apsvarstyti, kaip pasinaudosite santykiais grindžiama praktika, kuri leistų:

- globos sistemą paliekančiam asmeniui nuolat jausti, kad jis yra vertinamas ir juo rūpinamasi
- puoselėti tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą tarp pagrindinio darbuotojo, visų kitų specialistų ir jaunuolio
- kurti abipusį pasitikėjimą ir pagarbą tarp globos specialistų

Laikas veiklai

Siekiant geriau suprasti emocinę perėjimo iš globos į savarankišką gyvenimą dinamiką, skirkite minutę refleksijai, pamąstydami ir atsakydami į šiuos klausimus (gal norėsite tai padaryti kartu su savo arba kitos įstaigos kolegomis).

Pamąstykite:

- Kokio amžiaus palikote namus?
- Kaip tai atsitiko ir kaip jautėtės?
- Kas padėjo?
- Kas trukdė?
- Ar turėjote galimybę rinktis?
- Ar buvote tam pasirengęs?
- Kaip globos sistemą paliekančių asmenų patirtis skiriasi nuo kitų žmonių patirties?

B. STABILUMO SKATINIMAS POKYČIŲ METU

Globos sistemą paliekantys asmenys kalbėjo apie tai, kaip, nutraukus socialinių globos paslaugų teikimą, svarbu palaikyti ryšį su globėjais – pvz., šeimyna arba institucinių globos namų darbuotojais. Ryšio palaikymo su šeimos nariais svarba pripažįstama, bet kartu atsižvelgiama į globos sistemą paliekančio asmens pageidavimus ir užtikrinama, kad šie ryšiai atitiktų geriausius asmens interesus. Be to, globos sistemą paliekantys asmenys pageidauja išsaugoti draugystę, užsimezgusią prieš tai, kai jiems buvo skirtos socialinės globos teikimo paslaugos ir globą nustačius, o taip pat susirasti naujų draugų kai socialinių globos paslaugų teikimas baigiasi. Pripažįstama, kad draugai ir kiti bendraamžiai gali suteikti jaunuoliams vertingą paramą, kai socialinių globos paslaugų teikimas baigiasi.

Vaikai ir jaunuoliai, turintys globos patirtį, pirmiausiai siekia ir, kaip kiti vaikai, turi teisę į **stabilumą, paramą ir apsaugą**. Socialinės globos paslaugų teikimo pabaiga – tai didelių pokyčių akimirka ir kyla didelis pavojus, kad palydimosios globos procese jaunuoliai gali pajusti, jog ši teisė neįgyvendinama. Kol rengiate savarankiško gyvenimo planą, svarbu sudaryti sąlygas ir suteikti žinių, kurios pagelbėtų jaunuoliams patirti **„stabilumą“ per tęstinumą**.

Labai svarbu padėti kurti ir remti:

- socialinius tinklus
- nuolatinių santykių palaikymą, suteikiantį jaunuoliams galimybę išlaikyti ir, jei įmanoma, stiprinti ryšius su šeima, draugais ir kitus svarbius ryšius (įskaitant su buvusia gyvenamąja vieta)
- besitęsiančius gerus globėjo / darbuotojo / kitų globotinių iš globos vietos santykius

Santykiai neretai užmegzti didelio streso ir nerimo laikotarpiu (kai vaikams skiriamos socialinės globos paslaugos arba jie palieka globos sistemą) gali ne tik išsaugoti tai, kas brangu tuomet, kai jaunuolis įžengia į naują, pilną iššūkių gyvenimo etapą[9], bet taip pat suteikti neįkainojamą pagrindą tolesnei asmens raidai, kai situacija stabilizuojasi.

Ryšiai su šeima taip pat pernelyg dažnai neįvertinami ir tinkamai neapsvarstomi rengiant savarankiško gyvenimo planą. Todėl jaunuoliai, susidūrę su anksčiau patirtomis traumomis ir atstūmimu, tampa pažeidžiami. Taigi dirbantys su globos sistemą paliekančiais jaunuoliais turėtų tam skirti pagrindinį dėmesį rengiant ir įgyvendinant savarankiško gyvenimo planą[10].

Besiruošiantys palydimajai globai jaunuoliai dažnai vėl apsvarsto savo santykius su šeima, kartais svarstydami, kad galbūt tai gera proga atnaujinti ryšius. Kai kuriems tai realus ir teigiamas pasirinkimas, kitiems jis gali sužadinti skaudžius praeities prisiminimus, traumų ir atstūmimo jausmus. Svarbu, kad atsakingi už globą asmenys į tai atsižvelgtų ir tam skirtų pagrindinį dėmesį jaunuoliams rengiant ir įgyvendinant savarankiško gyvenimo planą.

C. SANTYKIAIS GRINDŽIAMOS PRAKTIKOS REIKŠMĖ

Pagrindinis darbuotojas arba kitas už paramą globos sistemą paliekantiems jaunuoliams atsakingas asmuo turi įsitikinti, kad pirmenybė būtų teikiama santykiais grindžiamai praktikai, kuri remiasi:

- supratimu
- užjautimu
- pagarba
- ištverme

Kai kurie šios praktikos pavyzdžiai:

- elgesys, kuris rodo pagarbą jaunuoliams, deramai vertinamos jaunuolių mintys, rūpesčiai, dirbama su jų viltimis, siekiais jų tempu
- jaunuolių patirto nusivylimo ir skausmo, kurį sukėlė jų ankstesnė traumų ir sielvarto patirtis, supratimas
- pagalba jaunuoliams palaikant gerus santykius ir ryšius su ankstesniais globėjais ir specialistais visu socialinės globos paslaugų teikimo laikotarpiu ir ilgiau
- ryšių palaikymo tarp globėjų ir jaunuolių skatinimas, pvz. reguliarus vieni kitų lankymas susitinkant pavalgyti, dalyvavimas įvairių progų paminėjimuose
- taip pat šventėse; tarpininkavimas palaikant ryšius, jei reikia; darbuotojų laiko ir (arba) išteklių pasitelkimas
- personalo kaitos mažinimas, darbuotojų teikiančių paramą vaikams arba jaunuoliams pastovumo skatinimas

- pasirūpinimas, kad paslaugos būtų teikiamos pagal individualius poreikius, o ne vien pagal jaunuolio amžių
- darbuotojų laiko ir (arba) išteklių pasitelkimas šiam svarbiam darbui

D. ATSPARUMO UGDYMAS

Atsparumas – tai asmens gebėjimas sėkmingai spręsti ir įveikti sunkias ar nepalankias situacijas.

Vaikai ir jaunuoliai atsparumą išsiugdo labai nevienodai. Nors gyvenimo patirtis aiškiai turi įtakos atsparumui, su atsparumu susijusius gebėjimus galima sustiprinti bet kokiame asmens amžiaus tarpsnyje. Šiame skirsnyje nagrinėjama, kodėl atsparumo ugdymas yra pagrindinis.

Kodėl atsparumas svarbus

Visi turime būti atsparūs, kad galėtume kovoti su gyvenimo kliūtimis ir iššūkiais. Atsparumas padeda:

- išgyventi sunkius išmėginimus
- atsigauti po nelaimių
- judėti pirmyn į šviesesnę ateitį

Jaunuoliams, turintiems globos patirtį arba kurie palieka globos sistemą, ypač svarbu išsiugdyti atsparumą, nes jiems:

- dažnai teko patirti skausmingus įvykius ir spręsti sudėtingas situacijas
- gali tekti palikti vietą, kurioje jie užaugo anksčiau nei daugumai jų bendraamžių
- gali tekti patirti mažiau šeimos paramos, nei kitiems jaunuoliams
- gali tekti susidurti su diskriminavimu ir stigmatizavimu dėl to, kad augo globoje

Būdai, kaip spręsti menko atsparumo problemą

Atsparumo galima išmokyti ir išmokti.

Atsparumas – tai sudėtinga vaiko išorės ir vidaus pasaulio elementų sąveika. Parama vaikams ir jaunuoliams, turintiems globos patirtį, leidžia pasiekti geriausių rezultatų, kai dėmesys skiriamas tiek vidaus, tiek ir išorės atsparumo ugdymui. Ką tai reiškia?

Išoriniai veiksniai

Yra daug ir įvairių išorinių menko atsparumo veiksnių, pvz.:

- skurdas, nepriežiūra ir smurtavimas
- staigus paėmimas iš šeimos
- daug skirtingų globos vietų
- nenuoseklus mokymasis dėl dažno kraustymosi
- personalo, globėjų kaita
- neišspręstų vaikystės traumų poveikis

Nors šiuos veiksnius gali būti sunku pakeisti, dažnai galima šiek tiek sušvelninti jų ilgalaikį poveikį. Užmezgus pasitikėjimu grindžiamus santykius, jaunuoliui tampa lengviau aptarti ir geriau suprasti priežastis, dėl kurių jam buvo skirtos socialinės globos paslaugos, jo globos patirtį, o tai daugeliu atvejų labai prisideda prie atsparumo ugdymo.

Siekiant tinkamai spręsti vaiko arba jaunuolio sielvarto, pykčio ir atstūmimo jausmų problemą, asmenims, kurie nėra pasirengę spręsti būtent tokios reakcijos, **gali prireikti specializuotos kolegų pagalbos**.

Vidinės priežastys

Vidines menko atsparumo priežastis paprastai galima pakeisti daug lengviau nei išorines. Vaikai ir jaunuoliai, kurių gyvenimo pradžia buvo labai sunki, dažnai neigiamai galvoja apie save, savo sugebėjimus ir savo ateitį. Tai kenkia jų atsparumui.

Siekiant išspręsti šias problemas, asmenys dirbantys kartu su vaikais ir jaunuoliais, kuriems skirtos socialinės globos teikimo paslaugos, turėtų globos laikotarpiu ir palydimosios globos procese atkreipti į tai ypatingą dėmesį analizuodami ir konstruktyviai kovodami su šiais neigiamais įsitikinimais. **Stenkitės pasiremti jaunuolio savivertės jausmu ir jį didinti, kad jis laipsniškai įgytų daugiau pasitikėjimo savo gebėjimu valdyti savo gyvenimą.** Taip pat svarbu padėti vaikams ir jaunuoliams kurti glaudžius ryšius su kitais, kad sunkiu laikotarpiu turėtų į ką atsiremti.

Kita veikla, padedanti jaunuoliams kovoti su menku atsparumu ir pakeisti situaciją, gali būti vykdoma kasdieniame gyvenime. Pvz., svarbus veiksnys būtų suteikti jaunuoliams daugiau atsakomybės arba jie galėtų prisiimti didesnę atsakomybę už įvairius savo gyvenimo aspektus, įskaitant:

- drabužius
- pramogas
- gulimo laiką
- pinigų leidimą
- rizikos prisiėmimą
- savo problemų sprendimą vis didinat jaunuolio atsakomybę

Globos sistemą paliekantiems asmenims taip pat naudinga, priartėjus socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai, palengvinti jiems taikomos globos įstaigos taisykles (nustatytas ribas), ypač jei jie yra institucinės globos įstaigoje. Tikslinga ir būtina lanksčiau vertinti tokius dalykus kaip bendravimas su kitais, socialinių tinklų naudojimas, nes tai atspindės didėjančią jaunuolio brandą ir padės paruošti neišvengiamai realybei, kai jo gyvenime atsiras dar daugiau laisvių.

Laikas veiklai

Pamąstykite:

- kaip galėtumėte paremti individualius jaunuolių, turinčių globos patirtį, raidos poreikius – rėmimo ir mokymosi kontekste, kaip įprasta vaikams šeimose – ir užtikrinti, kad jie turėtų tokias pačias galimybes išsiugdyti:
  - savarankiškumą (autonomiją)
  - sprendimų priėmimo įgūdžius
  - pamatuotos rizikos prisiėmimo būdus
  - tinkamą atsakomybės lygį
  - tinkamus būdus susidoroti su sudėtingomis situacijomis
- kaip jaunuoliams sukursite mokymosi galimybes, kad jie įgytų jų amžiui tinkamas žinias, įgūdžius, pasitikėjimą savimi?
- kokius klausimus tai kelia personalui ir kokios pagalbos jam gali prireikti, kad galėtų tai įgyvendinti kasdienėje praktikoje?

E. KOMPLEKSINIŲ JAUNUOLIŲ POREIKIŲ PATENKINIMAS

Svarbu nustatyti globos sistemą paliekančių asmenų asmenines savybes ir atpažinti jiems pateikiamas arba jų pačių pateikiamas dviprasmybes ir prieštaravimus. Pvz., įprasta, kad jaunas žmogus įgyja vadinamąjį „išgyvenusiojo“ (arba „aukos“) mentalitetą[11] ir stengiasi kuo greičiau ištrūkti iš globos, siekdamas išsilaisvinti iš stigmos siejamos su socialinio darbo ir globos sistema.[12]

Steinas[13] nurodo tris globos sistemą paliekančių ir savarankišką gyvenimą pradedančių asmenų kategorijas arba „tapatybes“:

1. asmenys sėkmingai **judantys pirmyn**
2. **išgyvenusieji (arba aukos)**
3. asmenys **nuolat patiriantys sunkumus, vargingai gyvenantys**

Toliau pateiktame paveiksle nurodomi skirtingi su šiomis tapatybėmis susiję asmens bruožai (pagal Stein, 2012).

JUDANTYS PIRMYN

- Stabilumas ir tęstinumas
- Pasilieka globoje ilgiau
- Prieraišumas
- Įprasminti santykiai su šeima
- Aukštesnis išsilavinimo lygis
- Suplanuotas ir laipsniškas perėjimas į savarankišką gyvenimą
- Naudojimasis tolesne parama
- Atsparumas
- Ryšiai ir paramos tinklai
- Ugdomas savarankiškas gyvenimo būdas

AUKOS (ARBA IŠGYVENUSIEJI)

- Patyrė daugiau trikdžių ir nestabilumo
- Palieka globą anksčiau
- Menkas arba jokio išsilavinimo
- Nesusiklosto santykiai globoje arba staiga palieka globą
- Problemos asmeniniuose ir profesiniuose santykiuose
- Nestabilumas, benamystė ir nedarbo grėsmė palikus globą
- Išgyvenusiojo mentalitetas – „kietas“
- Prieštaringai save vertina

NUOLAT PATIRIANTYS SUNKUMUS

- Labiausiai socialiai nuskriausti
- Blogiausia patirtis šeimoje
- Neišspręstos vaikystės psichologinės traumos
- Daug skirtingų globos vietų
- Palieka globą nesusiklosčius santykiams globoje
- Sunkūs šeiminiai santykiai
- Vieniši, atskirti - psichinės sveikatos problemos
- Kompleksiniai poreikiai – benamystė ir nedarbas

Stein, 2012

Sėkmingai **pirmyn judančių asmenų grupė**, tikėtina, laikotarpiu kai buvo skirtos socialinės globos teikimo paslaugos patyrė mažiau trikdžių ir nestabilumo, todėl sugebėjo psichologiškai susitaikyti su šeima. Tai jiems leido judėti į priekį ir pasiekti tam tikrų laimėjimų moksle.

Išgyvenusieji (arba aukos) paprastai staiga, anksčiau nei pirmosios grupės asmenys palieka globos sistemą. Keletas iš šios grupės jaunuoliams kylančių iššūkių – menkas išsilavinimas, laikinumas ir menkai apmokamas darbas[14]. Tarp išgyvenusiųjų jaunuolių dažniausiai pasitaiko keletas, kuriems būna sunku priimti pagalbą planuojant ir organizuojant pasiruošimą palydimajai globai. Jie net gali viską atmesti, jų norai ir poreikiai gali būti nenuoseklūs arba jie tiesiog gali labai priešiškai elgtis.

Nuolat sunkumus patiriančių asmenų grupė yra labiausiai socialiai nuskriausta. Pradėjus savarankišką gyvenimą, šiems asmenims gresia didesnis nestabilumas ir prastesnės pasekmės. Neišspręstos vaikystės traumos arba prasti šeiminiai santykiai gali dar labiau pabloginti situaciją. Labiau tikėtina, kad šiai grupei priklausantys asmenys taps benamiais, turės psichikos sveikatos problemų.

Be to, kai kurių jaunuolių, patyrusių traumą ankstyvoje vaikystėje, emocinė raida neatitinka jų amžiaus[15]. Taigi, 18 metų asmuo gali elgtis taip, kaip paprastai galima tikėtis iš 12–14 metų amžiaus asmens. Jaunuoliai taip pat gali baimintis dėl ateities arba pykti dėl to, ką jie gali suvokti kaip dar vieną atstūmimą. Visa tai gali atsispindėti jų elgesyje ir bendravime su kitais.

Pirmiau nurodytos tapatybės arba kategorijos nėra nekintamos, jaunuoliai gali priklausyti vienai arba kitai grupei priklausomai nuo vidaus (asmeninių) arba išorinės (socialinių) veiksnių. Reikėtų pažymėti, kad nepaisant ankstyvoje vaikystėje patirtos traumos ir neigiamos vaikystės patirties, daugelis globos sistemą paliekančių asmenų įveikia šias kliūtis ir pasiekia teigiamų rezultatų. Labai svarbu puoselėti dideles viltis susijusias su savarankišką gyvenimą pradedančiais jaunuoliais, nes tai padeda jiems išsiugdyti atsparumą, o pasitikėjimas savimi ir yra pagrindinis uždavinys. Tačiau jiems ir toliau reikės teikti praktinę ir emocinę paramą, kai susidurs su kliūtimis ir suvaržymais.

Jei esate atsakingas už darbą su globojamais vaikais ir (arba) globos sistemą paliekančiais jaunuoliais, greičiausiai esate sutikę taip besielgiančių jaunuolių ir jau žinote, kaip su jais sėkmingai dirbti. Svarbu, kad darbuotojai žinotų, ką daryti susidūrus su tokiu elgesiu ir **kad nenuleistų rankų**.

Laikas veiklai

Baigiantis eiliniam susitikimui su globos sistemą paliekančiu asmeniu dėl savarankiško gyvenimo plano, galbūt pasakysite:

- „atrodo, kad nedaug nuveikėme, todėl šiandien baikime ir pasikalbėsime kitą kartą“

ARBA

- „Sugrįšiu rytoj (kitą savaitę) ir pažiūrėsime gal rasime kitą būdą tau padėti. Ir tu pats pagalvok, kas tavo manymu tau padėtų“

Akivaizdu, kad nėra vieno būdo, kuris tiktų visiems jaunuoliams ir darbuotojams, tačiau svarbiausia parodyti jaunuoliui, kad jo jausmus ir nusivylimus suprantate ir pripažįstate.

Laikas veiklai

Pamąstykite apie Steino kategorijas ir apie tai, kaip jos susijusios su jaunuoliais, su kuriais tenka dirbti.

F. LANKSTUS POŽIŪRIS

“Kiekvienas skirtingai reaguoja; kiekvienas kuria savąjį savarankiškumą.”

Daugumos jaunuolių kelias į pilnametystę ir savarankiškumą pilnas nukrypimų, klaidingų startų ir kliūčių, kurias tenka įveikti. Be to, globos sistemą paliekantys jaunuoliai gali susidurti su tokiais sunkumais, kaip gėda dėl globos, silpnas paramos tinklas, materialinių išteklių ir socialinio kapitalo trūkumas.

Svarbu prisiminti:

- nesitikėkite, kad globos sistemą paliekančių jaunuolių gyvenimas klostysis pagal iš anksto parengtą biurokratinį planą: **gyvenime ir plane paprastai gali būti nuokrypių**
- prisiminkite, kad kelias į „sėkmę“, kad ir ką tai kiekvienam reikštų, labai retai būna tiesus, be kliūčių ar nukrypimų
- pripažinkite, kad kiekvienam globos sistemą paliekančiam asmeniui teikiama parama ir paslaugos turi **būti pritaikyti prie jų kintančių aplinkybių ir poreikių**

Toliau pateikta schema primins, kad mūsų pačių kelias į pilnametystę ir „sėkmę“ nėra tiesus – paprastai jame susiduriame su kliūtimis ir klaidingais startais. Tai mums taip pat primena, kad biurokratiniame procese ir tvarkose būtina atsižvelgti į žmogiškąjį aspektą.

Kelias į tarpusavio priklausomumą ir pilnametystę retai būna tiesus...

SĖKMĖ ... ?

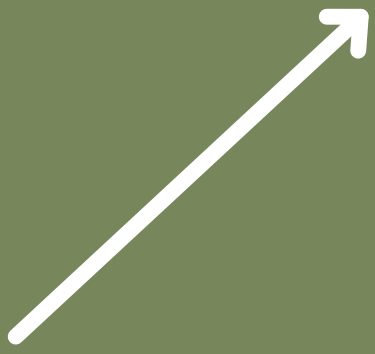

Mes manome, kad yra taip

Parama turi būti lanksti ir atliepti jaunuolių poreikius...

SĖKMĖ ... !

O štai kaip atrodo iš tikrųjų

SKYRIUS 8

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANAI IR PLANAVIMO PROCESAS

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANAI IR PLANAVIMO PROCESAS

Šiame skyriuje aiškinama, kaip planuoti kiekvieno globos sistemą paliekančio asmens savarankišką gyvenimą. Taip pat nagrinėjama keletas idėjų ir sąvokų, kurias turėtumėte išsiaiškinti ir suprasti, kurdami su globos sistemą paliekančiu asmeniu savarankiško gyvenimo planą.

Savarankiško gyvenimo planavimas socialinės globos kontekste – tai proceso, kurį sudaro visi su pasiruošimu palydimajai globai susiję aspektai ir veiksmai, skirti patenkinti jaunuolio poreikius ir pageidavimus atsižvelgiant į jo asmenines aplinkybes, inicijavimas ir įgyvendinimas. Planuojami skirtingi palydimosios globos proceso etapai – pasiruošimas palydimajai globai, pereinamasis laikotarpis arba dalinai savarankiškas gyvenimas ir savarankiškas gyvenimas – ir būtina parama.[16]

Šis planavimo būdas jums padės:

- užtikrinti, kad jaunuolio patirtis šiame procese ir pradėjus savarankišką gyvenimą būtų **viena nepertraukiama kelionė** – nuo globos plano prie savarankiško gyvenimo plano;
- užmegzti prasmingą partnerystę su kiekvienu jaunuoliu, kad **jų balsas, norai ir nuomonė** būtų svarbiausi ir atsispindėtų plane dėl jų ateities;
- **dirbti kartu su globos sistemą paliekančiu asmeniu**, apsvarstyti visus pagrindinius klausimus, kurie jam svarbūs, nes jūs kartu rengiate savarankiško gyvenimo planą perėjimui iš globos į savarankišką gyvenimą.

Prieš tęsdami toliau, prisiminkime, ką šios *Praktinės rekomendacijos* pabrėžia:

- **palydimosios globos procesas turi būti pritaikytas individualioms kiekvieno jaunuolio aplinkybėms, savybėms, poreikiams ir pageidavimams**, kad jie jaustųsi pasirengę žengti toliau ir tai darydami pasitikėtų savimi;
- Sistemose, kuriose gali būti šiek tiek **lankstumo dėl socialinės globos paslaugų teikimo pabaigos laiko**, jaunuoliams turėtų būti padedama patiems pasirinkti priimtiną laiką;

- individualus ir potencialiai lankstus palydimosios globos proceso ir palydimosios globos planavimas ir plano įgyvendinimas turi būti numatomas ilgesniu laikotarpiu, **visapusiškai ir prasmingai dalyvaujant globos sistemą paliekančiam asmeniui.**

1. ĮVADAS Į SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANAVIMĄ

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

„Pasiruošimas palydimajai globai turėtų būti patvirtinta „Nacionalinių institucinės globos gairių“ dalis, taikoma visuose šalies administraciniuose teritoriniuose vienetuose, įskaitant nuostatą, kad pasiruošimas palydimajai globai turėtų prasidėti nuo momento, kai jaunuoliui skiriamos socialinės globos teikimo paslaugos.“

„Pasiruošimo palydimajai globai plano rengimas visiems globos sistemą paliekantiems jaunuoliams turėtų būti teisiškai įpareigojantis.“

Savarankiško gyvenimo planas

- **Yra priemonė nustatyti, planuoti ir stebėti** visus veiksmu s ir išteklius, būtinus teikiant paramą jaunuoliui pereinant iš globos į palydimąją globą. Nepaprastai svarbu, kad savarankiško gyvenimo plane būtų visapusiškai atsižvelgta į individualias globos sistemą paliekančios asmens aplinkybes, stiprybes, poreikius, tikslus ir siekius. Savarankiško gyvenimo planas turi būti individualizuotas ir kiekvienam pritaikytas.
- **Nustato konkrečius veiksmus, kurių reikėtų imtis,** kad globos sistemą paliekančių asmenų poreikiai būtų patenkinti. Poreikiai apima asmenines aplinkybes, poreikius, tikslus ir siekius, priskirtas konkrečias funkcijas, ir nustatytą „idealų“ veiksmų atlikimo terminą. Planas taip pat apima ir tam tikrą nustatytos trukmės laikotarpį, kai jaunuolis išvyksta iš globos vietos; tarpinius tikslus, kurie, kaip ir pats savarankiško gyvenimo planas, patikslinami, jei kyla sunkumų arba pasikeitus aplinkybėms.
- **Turėtų būti parengtas bendradarbiaujant su globos sistemą paliekančiu asmeniu.** Plane atsispindi visaapimantis požiūris į jaunuolių poreikius, pageidavimus ir aplinkybes, todėl jį rengiant atitinkamai talkina įvairių paslaugų teikėjai ir asmenys (įskaitant globėjus).

Savarankiško gyvenimo planas turėtų būti rašytinis dokumentas, kuriame turi atsispindėti šie reikalavimai:

- užtikrinti, kad **nė vienas jaunuolis nepaliktų globos nepasirengęs arba neįgijęs gebėjimų**, kurie jam atneštų sėkmę; įtraukti veiksmus, kurie bus įgyvendinti pasiruošiant socialinės globos paslaugų teikimo nutraukimui dėl jų amžiaus, tarpiniu laikotarpiu ir palydimojoje globoje;
- nustatyti tinkamiausią paramą, įskaitant **veiksmus, paslaugas, konsultavimą ir išteklius,** kurie bus suteikti globos sistemą paliekančiam asmeniui ir kurie atitiks jo nustatytas individualias aplinkybes, poreikius, tikslus ir siekius;
- nustatyti, **kada ir kaip bus teikiamos paslaugos,** įskaitant paramos (paslaugų) teikimo pradžios datą;
- **paskirti** už paramos ir paslaugų teikimą **atsakingus asmenis;**
- nurodyti, kaip savarankiško gyvenimo plane **nurodyti tikslai ir darbai bus nuolat stebimi ir peržiūrimi,** padaromi plano pakeitimai ir kas tai darys.

Informacija apie savarankiško gyvenimo plano įtrauktinas temas pateikta *Praktinių rekomendacijų* 11 skyriuje.

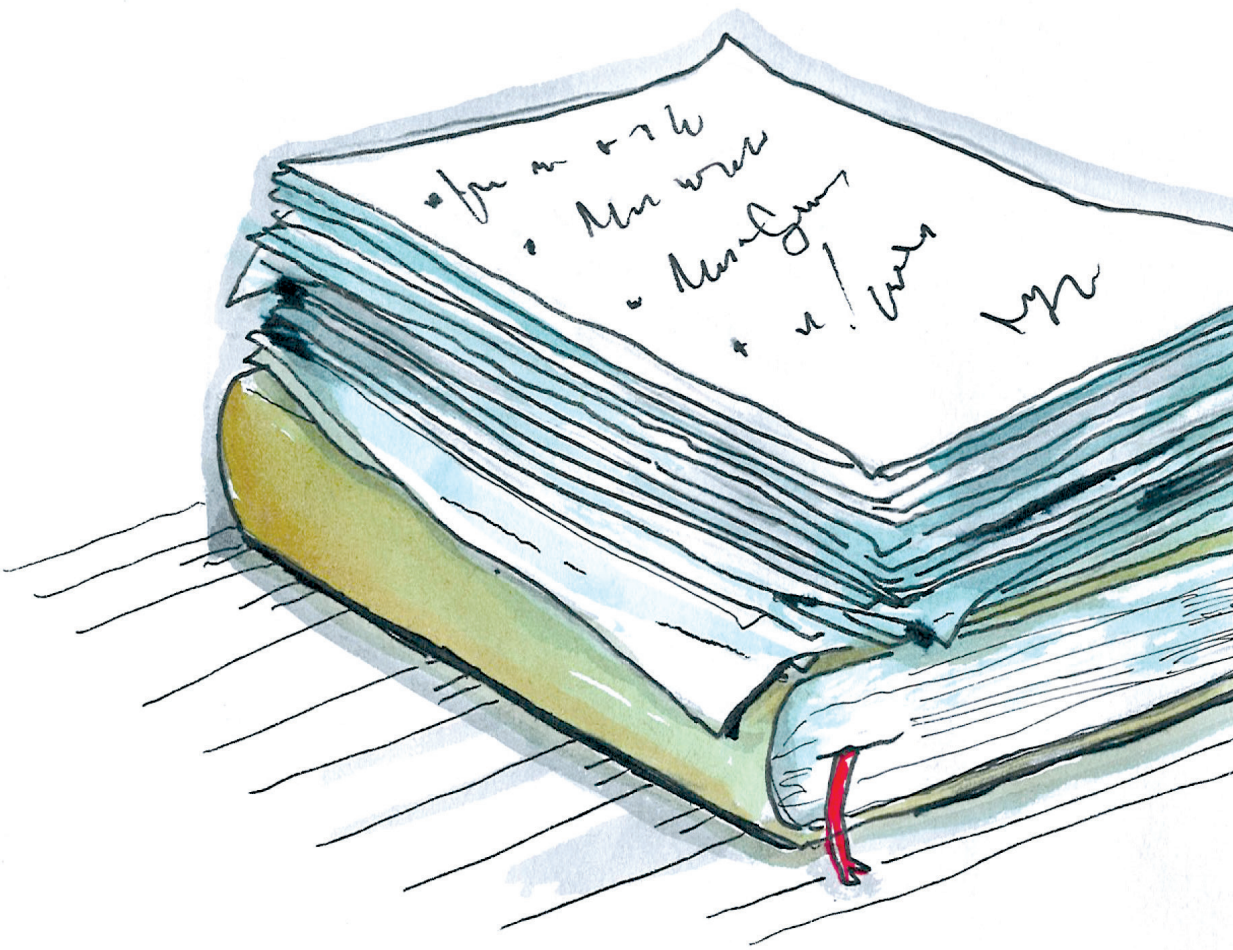

2. SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANAVIMO PROCESAS

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Kad būtų prasmingas, savarankiško gyvenimo planavimas turėtų būti:

- planavimo ir pasiruošimo perėjimui į savarankišką gyvenimą ir pilnametystę procesas, kuriame, pasitelkiant gerus globos santykius ir kasdienes galimybes, plėtojami įgūdžiai ir gebėjimai, stiprinamas pasitikėjimas savimi;
- poreikiais grindžiamas procesas, kuris remiasi globos sistemą paliekančių asmenų stiprybėmis ir gebėjimais;
- besiplėtojantis dinamiškas procesas, o ne biurokratinis formų pildymas.

Kada savarankiško gyvenimo planavimo procesas turi prasidėti?

Savarankiško gyvenimo plano rengimas ir perėjimo į savarankišką gyvenimą ir pilnametystę procesas **turėtų prasidėti, kai jaunuoliui nustatomos socialinės globos paslaugos** – gerokai anksčiau nei prieš planuojamą išvykimo dieną. Šis procesas turi nenutrūkstamai tęstis socialinių globos paslaugų teikimo nutraukimo momentu ir derama parama turi būti teikiama numatytą palydimosios globos laikotarpį.

Svarbu, kad savarankiško gyvenimo planas būtų rengiamas **kiekvienam jaunuoliui priimtinu tempu,** atsižvelgiant į jų amžių ir supratimo lygį. Atliekant šiuos veiksmus, globos sistemą paliekantiems asmenims pranešama, kokius sprendimus jie galės priimti ir kokius sprendimus priims kiti. Jiems taip pat turėtų būti aiškios realios galimybės.

Kas sudaro savarankiško gyvenimo planavimo procesą?

Toliau pateikta diagrama parodo planavimo proceso etapus.

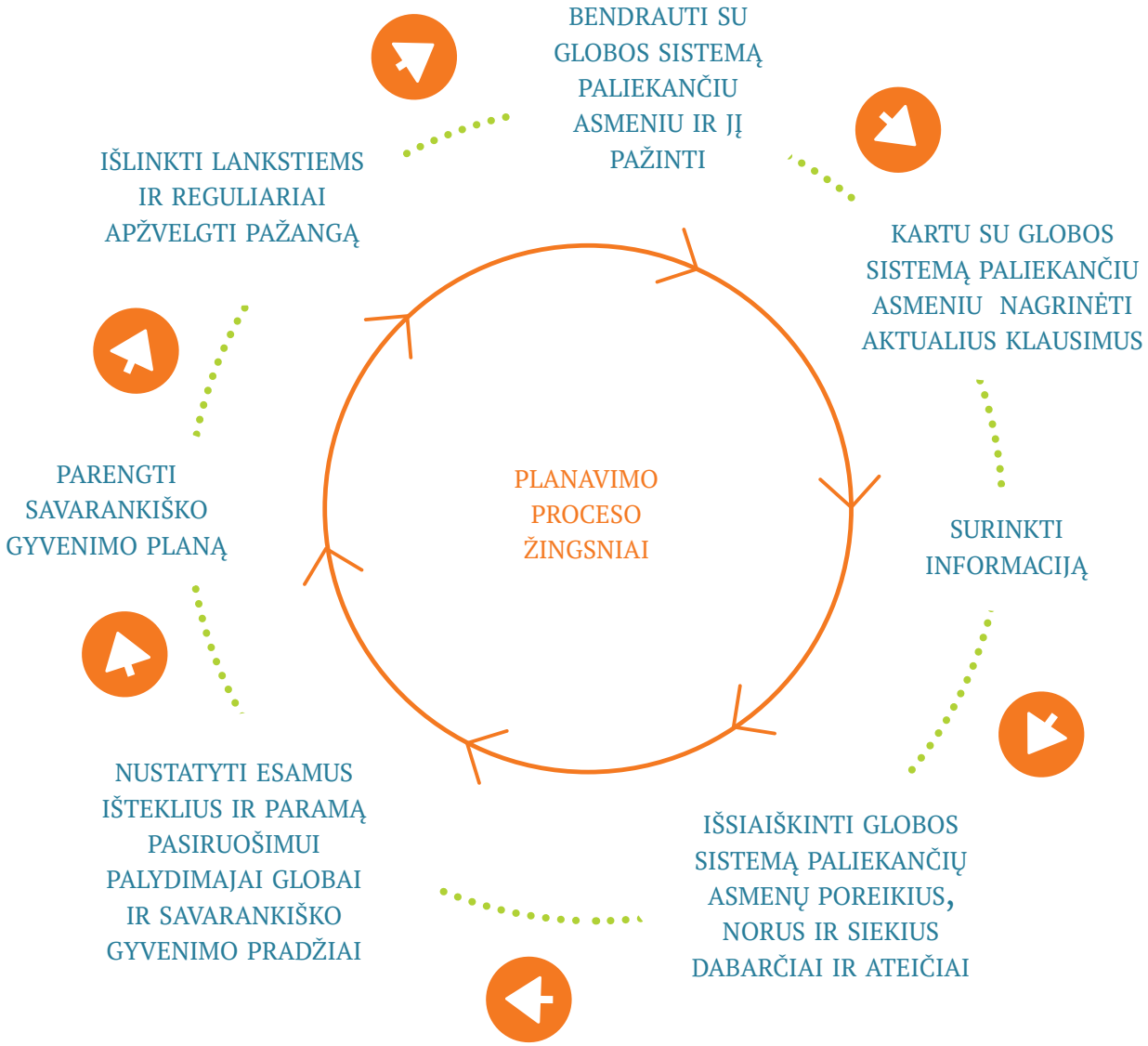

3. TARPSEKTORINIS DARBAS: DARBO SU KITAIS SPECIALISTAIS IR TARNYBOMIS RENGIANT IR ĮGYVENDINANT SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANUS REIKŠMĖ

Bendras planavimas, įvairių tarnybų įsitraukimas ir partnerystė yra svarbiausia gerosios darbo su vaikais ir jaunimu praktikos dalis. Rengiant savarankiško gyvenimo planus, **tarnyboms ir partneriams priskiriamos funkcijos, skirtos patenkinti jaunuolių poreikius ir pageidavimus laipsniško perėjimo į pilnametystę laikotarpiu.**

Taigi rengiant savarankiško gyvenimo planą būtina nustatyti tarnybas ir dalyvius, kurie atliks tam tikras funkcijas (pvz., būsto teikėjai, tolesnio mokymosi įstaigos, darbdaviai ir t. t.), su jais bendradarbiauti ir pasirūpinti, kad ryšius su jais galėtų užmegzti ir jaunuoliai. Šiuo atveju svarbus **pagrindinio darbuotojo vaidmuo, kuris privalo užmegzti būtinus ryšius ir užtikrinti globos sistemą paliekančių asmenų interesus.**

Svarbiausia, kad **būtų kreiptasi į darbuotojus arba jų grupes, kurių funkcijos susijusios su globos sistemą paliekančio asmens savarankiško gyvenimo pradžia, gerokai anksčiau nei bus nutrauktas socialinių globos paslaugų teikimas,** kad pakaktų laiko pasirengti ir užmegzti gerus santykius. Jeigu darbuotojai arba jų grupės, kurie atliktų šias funkcijas, nėra oficialiai numatyti arba jų nėra, reikėtų pasirūpinti, kad būtų nustatyti asmenys tam tikrose tarnybose arba asociacijose, kurie atliktų atitinkamas funkcijas.

SKYRIUS 9

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS: UŽDUOTYS PAGRINDINIAMS DARBUOTOJAMS

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS: UŽDUOTYS PAGRINDINIAMS DARBUOTOJAMS

Šiame skyriuje asmenys, atsakingi už globos sistemą paliekančio asmens savarankiško gyvenimo plano rengimo procesą, raginami apsvarstyti užduočių paketą. Šios užduotys skirtos suteikti informaciją apie metodą, kuris pasitelkiamas padedant jaunuoliams kurti savarankiško gyvenimo planą. Užduotys turėtų įkvėpti ir nukreipti tinkama linkme, parodančia, kaip reikės jaunuolius remti palydimosios globos laikotarpiu. Užduotys turėtų padėti jums išsiugdyti ir parodyti, kokie yra tikri, rūpinimusi ir pasitikėjimu grindžiami santykiai su globos sistemą paliekančiu jaunuoliu.

Atkreipkite dėmesį, kad šiame skyriuje pateiktų užduočių sąrašas nėra baigtinis, todėl neturėtų būti vertinamas kaip darbų, kuriuos reikia atlikti, kontrolinis sąrašas.

1. BENDRAVIMAS SU GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIU ASMENIU IR JO PAŽINIMAS

Svarbu pažinti globos sistemą paliekantį asmenį su kuriuo dirbate ir į visą jaunuolio globos kelionę pažvelgti iš raidos perspektyvos. Neigiama patirtis ankstyvoje vaikystėje gali turėti reikšmingą poveikį emocinei ir fizinei jaunuolių raidai. Tai reiškia, **kad pradedant darbą, susijusį su savarankiško gyvenimo plano rengimu, svarbu suprasti jaunuolio asmeninę patirtį, kuri gali turėti poveikį jaunuolio palydimosios globos procesui** ir į tai atsižvelgti.

Itin svarbu su jaunuoliu bendrauti taip, kad jam būtų leista suprasti, jog **jo ateitis yra vertinama ir juo yra rūpinamasi.**

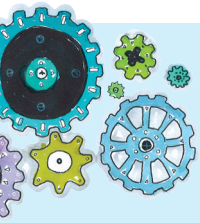

UŽDUOTIS

Bendraukite su jaunuoliu taip, kad jam būtų leista suprasti, jog jo ateitis yra vertinama ir juo yra rūpinamasi

Skirkite jaunuoliui daug laiko – tai padės kurti pasitikėjimu grindžiamus santykius.

- Planuokite reguliarius susitikimus, kurių metu derinkite tikslinę paramą ir planavimą, kartu užsiimdami neformalia socialine veikla;
- Susitarkite su jaunuoliu, kaip dažnai, kur ir kada susitiksite;
- Planuodami būkite lankstūs ir jautrūs, nes jaunuolio poreikiai ir aplinkybės gali pasikeisti.

Bendravimas su globos sistemą paliekančiu asmeniu padės jums suprasti jo vaikystės patirtį. Joje bus ir geros patirties. Tačiau vaikystėje jaunuolis galėjo įgyti ir blogos patirties, kaip antai, nepriežiūra, atstūmimas, smurtas. Turite suprasti, kad šios patirties pasekmės gali pasireikšti įvairiais būdais, pvz.:

- sulėtėjusia raida, mokymosi sutrikimais;
- prieraišumo stoka;
- nestabilumo ir nesaugumo jausmu.

Atminkite, kad šie padariniai taip pat gali reikšti, kad globos sistemą paliekantis asmuo ne visada sugeba kuo geriau pasinaudoti jūsų ir kitų jūsų kolegų teikiamais patarimais, rekomendacijomis, parama.

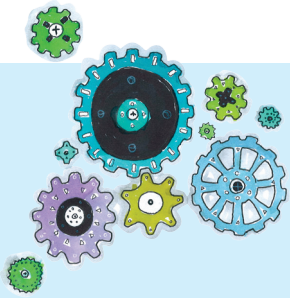

UŽDUOTIS

Padirbėkite su jaunuoliu, stengdamiesi suprasti jo globos patirtį

- Susipažinkite su jaunuoliu ir bandykite išsiaiškinti, koks jo požiūris į savo patirtį ir biologinę šeimą.
- Sužinokite, kaip jaunuolis suvokia savo globos patirtį.
- Išsiaiškinkite, ar nesutrikęs jaunuolio prieraišumo jausmas ir ar jis sugeba kurti santykius su kitais.
- Išsiaiškinkite, kokia buvo jaunuolio globa, ji padėjo ar trukdė jaunuolio raidai?
- Pasikalbėkite su asmenimis, kurie atsakingi už jaunuolio globą, t. y. darbuotojais, globėjais ir kt.
- Ar žinote, kaip jaunuolis suvokia tai, kodėl juo buvo rūpintasi ne tėvų namuose?
- Sužinokite, ar ko nors netrūksta – ar nėra jaunuolio pasakojime spragų?
- Pagalvokite, kaip galėtumėte jaunuoliui padėti surasti būtiną informaciją ir užpildyti jų supratimo spragas.
- Nustatykite žalingos patirties, atskyrimo nuo šeimos, kitų svarbių santykių nutraukimo pasekmes – kartu su jaunuoliu atraskite ir išsiaiškinkite, kas jam nutiko ir koks galimas poveikis jo emocinei ir psichologinei raidai. Kaip tai paveikė jų gebėjimus?
- Pagalvokite, kaip galėtumėte jam padėti suprasti savo gyvenimo istoriją pasitelkdami „Lifestory” darbo priemonę[17].

Pateikta lentelė rodo veiksnius, į kuriuos būtina atsižvelgti teikiant paramą globos sistemą paliekantiems jaunuoliams. Šie veiksniai tarpusavyje susiję ir gali daryti kaupiamąjį poveikį jaunuoliams.

VIENAS GYVENIMAS: VIENA GLOBOS KELIONĖ

Perėjimas į globą

- Smurto, nepriežiūros ir traumos poveikis
- Prieraišumas ir sulėtėjusi raida
- Spendimų priėmimas
- Ilgalaikis globos planas
- Globėjų ir paslaugų teikėjų lūkesčiai ir pajėgumai
- Jaunuolių lūkesčiai

Nuo pirmos dienos...

Globa

- Stabilumas ir nuoseklumas
- Prieraišumo santykiai – „savinimasis“
- Mokymosi patirtis ir siekiai
- Ryšys ir bendrumas
- Tapatybė
- Aktyvus kelio į pilnametystę planavimas

Perėjimas į tarpusavio priklausomumą

- Amžius, kai paliekama globa
- Nuoseklumas
- Paramos tinklai
- Baigęs ir tęsiantis mokslus
- Orientuotas į žmogų
- Emocinė gerovė
- Parama po globos (kelias į pilnametystę)
- Kultūra ir praktika

Santykiais grindžiama praktika

Be abejo pirmiau šiame skyriuje aptarti rūpesčiai ženkliai prisideda prie komplikuotos situacijos ir iššūkių, su kuriais susiduria globos sistemą paliekantys asmenys. Todėl vaikų ir jaunuolių patirties, prieš skiriant socialinės globos paslaugas, globoje ir nutraukus paslaugų teikimą, kaip vienos besitęsiančios kelionės, pripažinimas yra svarbus.

Be kitų dalykų, kuriuos reikės nuveikti, taip pat reikės padėti suteikti informaciją, **kuri pagelbės globos sistemą paliekantiems asmenis geriau suprasti savo istoriją,** apmąstant kitų asmenų – šeimos narių, socialinių darbuotojų, globėjų ir kt. – veiksmus skirus vaikui socialinės globos paslaugas.

Šiuo tikslu gali prireikti padėti globos sistemą paliekantiems asmenis pasinaudoti **registrais (įrašais) ir ataskaitomis,** kurie leis jiems geriau suvokti, kaip viskas buvo tuo metu. Neabejotinai jiems prireiks emocinės paramos. Be to, tai gali jiems padėti geriau suprasti **savo reakcijas ir elgesį** ir paskatinti pamąstyti apie tai, kas dabar ir ateityje padės susitaikyti su galimo praradimo, atstūmimo ir kt. jausmais.

Remdami globos sistemą paliekantį asmenį, turite atsižvelgti į ilgalaikį ankstesnės patirties poveikį jo gyvenimui ir raidai. Visa tai svarbu jaunuoliui planuojant ir ruošiantis pilnametystei.

Galimi problemų sprendimo būdai:

- kurti stabilumą ir nuspėjamumą jaunuolių gyvenime
- suteikti teigiamą mokymosi patirtį
- remti siekius ir ateities troškimus
- pasirūpinti, kad jaunuoliai išsiugdytų ryšių ir bendrumo jausmą
- pasirūpinti, kad jaunuoliai jaustųsi saugūs
- pasirūpinti, kad globos laikotarpiu jaunuoliai turėtų galimybę palaikyti pastovius ir ilgalaikius teigiamus santykius

2. INFORMACIJOS RINKIMAS

Palydimosios globos procese būtina informacija renkama atliekant išsamų **poreikių vertinimą**, kuris bus savarankiško gyvenimo plano pagrindas.

Pagrindinis su globos sistemą paliekančiu asmeniu dirbantis darbuotojas iš esmės yra atsakingas už visos būtinos informacijos surinkimą. Remiantis šia informacija, kartu su globos sistemą paliekančiu asmeniu atliekamas vertinimas, reikalingas savarankiško gyvenimo planui rengti. Procese taip pat **dalyvauja visos atitinkamos tarnybos ir fiziniai asmenys,** įskaitant, jei reikia, šeimos narius, kitus globėjus, patarėjus, kurių dalyvavimas gali būti būtinas arba pageidautinas prieš nutraukiant socialinių globos paslaugų teikimą arba po nutraukimo.

Prieš pradėdami vertinimą, kuris būtinas pasiruošiant palydimajai globai, peržiūrimi visi jaunuolio globos planai, globos planavimo medžiaga ir įrašai, siekiant patikrinti, ar jie parengti. Tai padės jaunuoliui ir asmenims, teikiantiems paramą palydimosios globos procese, išvengti darbų dubliavimo. **Dabartiniuose globos planuose** pateikiama informacija apie tai, kaip šiuo metu tenkinami nustatyti jaunuolio poreikiai.

Būtų geriausia, jei, prieš pradedant savarankiško gyvenimo planą, socialinės globos paslaugų teikimo laikotarpio dokumentuose, kuriuos saugo tarnyba, būtų pagrindinė faktinė informacija apie jaunuolį, vertinimo ataskaitos, sutvarkyta globos planavimo medžiaga. Sutvarkytoje medžiagoje turi būti pateikiama aktuali informacija, įskaitant:

Pagrindinę faktinę informaciją:

- informaciją apie šeimą
- chronologinę globos istoriją
- teisinį statusą
- informaciją apie sveikatą
- informaciją apie mokslą

Atminkite, remdamiesi šia informacija nesusidarykite išankstinės nuomonės apie jaunuolį.

UŽDUOTIS

Surinkti informaciją

- Įsitikinkite, kad patikrinote visas atitinkamas pagrindines ataskaitas ir bylas.
- Atsižvelkite į informaciją apie mokslą, jaunuolio požiūrį į mokslą, pasiekimus ir į tai, kas jaunuoliui patinka ir nepatinka.
- Išsiaiškinkite, ar nėra kokių nors fizinės ir psichikos sveikatos sutrikimų.
- Žvelgdami į platesnį šeimos kontekstą, nustatykite šeimos (arba tam tikrų jos dalių) svarbą jaunuoliui. Atsižvelkite į potencialios paramos sistemos pranašumus ir trūkumus ir į tai, kaip patobulinti sistemos esamą arba būsimą indėlį į palydimąją globą.

3. NUSTATYTI GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ POREIKIUS, NORUS IR SIEKIUS DABARČIAI IR ATEIČIAI

Pamąstykite apie tai, kaip svarbu, kad pasiruošimas palydimajai globai nebūtų vien biurokratinė procedūra, o globos planavimas – vien tuščias formalumas. Ir, žinoma, būtina spręsti ne tik praktinius jaunuoliams būtinos paramos ir paslaugų aspektus, bet taip pat pripažinti, kad **globos sistemą paliekantys asmenys privalo puoselėti viltis, siekius ir savo ateities viziją,** kaip ir kiti jaunuoliai.

Kaip paramą teikiantys darbuotojai ir globėjai, **turite unikalią progą padėti puoselėti šias viltis ir siekius.** Ir nors gali prireikti daug laiko, kol su globos sistemą paliekančiais asmenimis užmegsite **pasitikėjimu ir rūpinimusi grindžiamus santykius, investicija į šį laiką** gali jaunuoliui iš tikrųjų padėti prasmingiau įsitraukti į savo savarankiško gyvenimo plano kūrimą, kuriame atsiras vietos jo viltims ir ateitiems planams.

UŽDUOTIS

Puoselėti viltis ir siekius

Tikslas:

- Sutelkti dėmesį į tai, ko jaunuolis labiausiai laukia ateityje;
- Nustatyti, ar jaunuoliui kas nors, susijęs su jo siekiamais tikslais, kelia susirūpinimą;
- Paremti jaunuolį, kad jis išmoktų konstruktyviai spręsti problemas prisiimti riziką;
- Tapkite teigiamu sektinu pavyzdžiu – rodykite elgesį, asmenines savybes ir vertybes, kuriuos norėtumėte, kad jaunuolis išsiugdytų;
- Atvirai ir realiai įvertinkite.

Vienas būdų, kaip prasmingai bendrauti su globos sistemą paliekančiu jaunuoliu, kad būtų remiamos jų viltys ir ateities planai – pasinaudoti **į žmogų orientuotu planavimu**[18].

Šis požiūris leidžia globos sistemą paliekančiam asmeniui būti savo savarankiško gyvenimo plano centre. Pripažįstama, kad socialinės globos paslaugų teikimo vertinimas ir planas – tai **dinaminis procesas.** Jam būtina tikra partnerystė tarp globą paliekančių asmenų ir tarnybų, kurios remia šį procesą ir globą paliekančius asmenis.

Ateities kelio planavimas yra patyrimo reikalaujantis darbas, tačiau jaunuoliui jis gali būti daug patrauklesnis ir prasmingesnis. Toliau pateiktas pavyzdys, kaip gali atrodyti jaunuolio planas.

Šaltinis: https://inclusive-solutions.com/training/person-centred-planning/

Globos sistemą paliekantys asmenys turi teisę gauti visą informaciją, susijusią su jų dabarties ir ateities galimybėmis, kad ja remdamiesi galėtų priimti sprendimus dėl savo gyvenimo ir galimybių nutraukus socialinių globos paslaugų teikimą.

Informacija apie galimybės ir perspektyvas, kurios jaunuoliams atsiveria, ir jiems prieinamą paramą turi būti tikroviška. Be to, informacija turi būti pateikta taip, kad ją būtų galima lengvai suprasti.

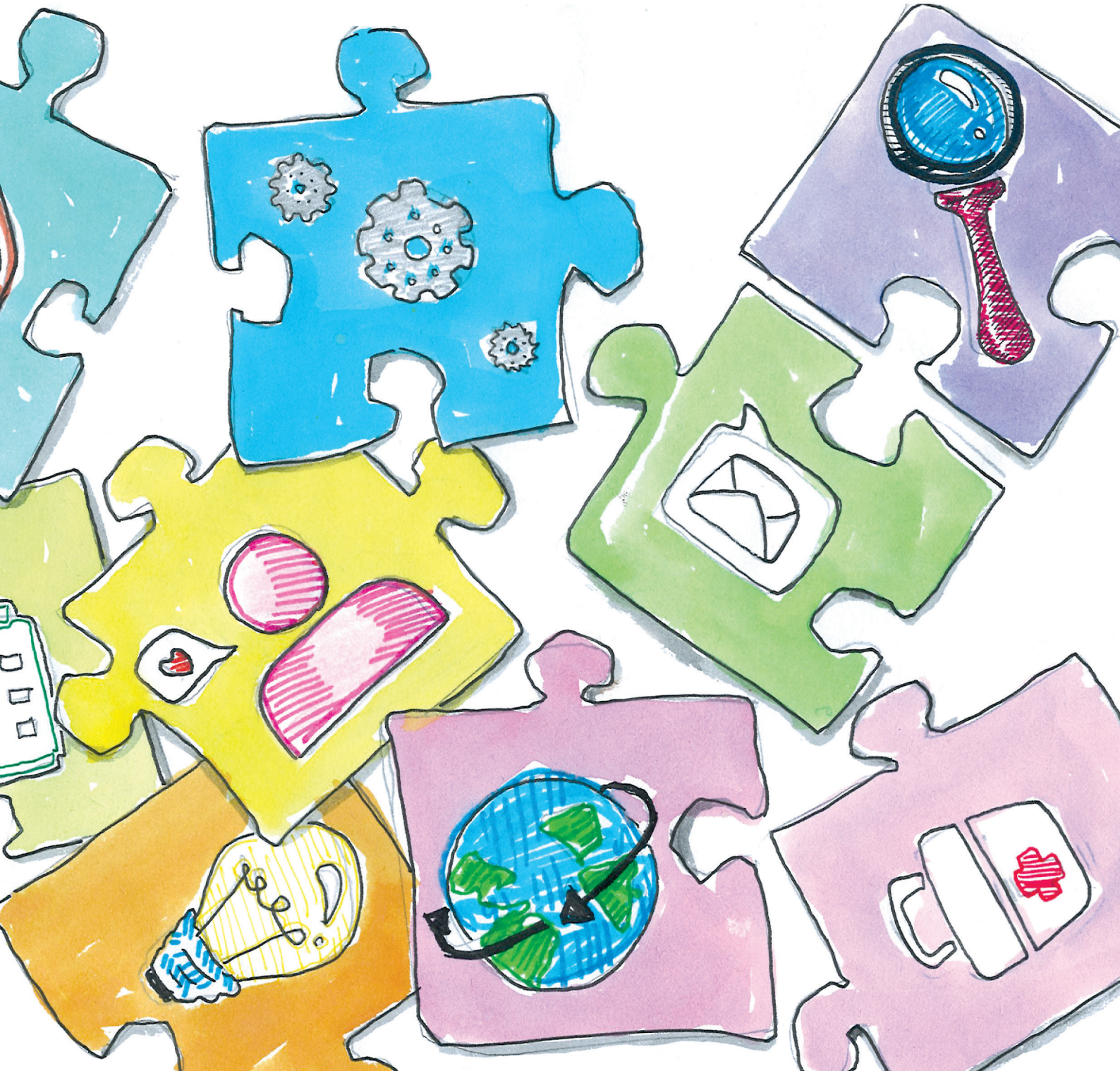

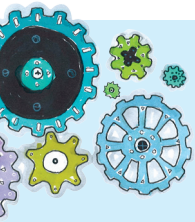

UŽDUOTIS

Pateikti jaunuoliui informaciją, su kuriuo dirbate, apie tai, kas jam turėtų būti svarbu

- Pradėkite taikyti savarankiško gyvenimo planavimo metodą, kuris verčia jaunuolį pagalvoti apie savo ateitį.
- Išsiaiškinkite, kas jam svarbu, tuomet pateikite papildomą informaciją, kuri gali būti naudinga galvojant apie ateitį.
- Supažindinkite jaunuolį su kitų tarnybų darbuotojais, pvz., tolesnio mokymosi įstaigų dėstytojais, potencialiais darbdaviais, kurie padėtų jam planuoti.
- Padėkite jaunuoliui gauti informaciją, taip pat gauti ir suprasti būtiną informaciją apie jo teises ir paramą bei paslaugas, kurias gali gauti. Savo įstaigoje aptarkite, kaip vykdysite planavimo procesą, kad jis būtų patrauklesnis jaunuoliui ir dinamiškesnis, kad planas būtų rengiamas kartu su jaunuoliu ir jis jaustų, kad planas priklauso jam ir jis už jį atsakingas.

4. PARAMOS, BŪTINOS PATENKINTI INDIVIDUALIUS GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIO ASMENS POREIKIUS, PAGEIDAVIMUS IR SIEKIUS, ŠALTINIŲ NUSTATYMAS

8 skyriuje nagrinėjome tarpsektorinio darbo reikšmę. Atminkite, kad **bendras planavimas, įvairių tarnybų įsitraukimas ir partnerystė yra svarbiausia gerosios darbo su vaikais ir jaunimu praktikos dalis.** Rengiant savarankiško gyvenimo planus, tarnyboms ir partneriams priskiriamos funkcijos, skirtos patenkinti jaunuolių poreikius laipsniško perėjimo į pilnametystę laikotarpiu.

Taigi rengiant savarankiško gyvenimo planą būtina nustatyti tarnybas ir dalyvius, kurie atliks tam tikras funkcijas (pvz., būsto teikėjai, tolesnio mokymosi įstaigos, darbdaviai ir t. t.) ir su jais dirbti, taip pat pasirūpinti, kad ir jaunuoliai galėtų su jais užmegzti ryšius. Šiuo atveju svarbus **pagrindinio darbuotojo vaidmuo, kuris privalo užmegzti būtinus ryšius ir užtikrinti globos sistemą paliekančių asmenų interesus.**

6 skyriuje nagrinėjome, kaip svarbu, kad palydimosios globos procesas būtų nepertraukiamas. Svarbiausia, kad būtų kreiptasi į darbuotojus arba jų grupes,

kurių funkcijos susijusios su palydimąja globa, gerokai anksčiau nei bus nutrauktas socialinių globos paslaugų teikimas, kad pakaktų laiko pasirengti ir užmegzti gerus santykius. Jeigu darbuotojai arba jų grupės, kurie atliktų šias funkcijas, nėra oficialiai numatyti arba jų nėra, reikėtų pasirūpinti, kad būtų nustatyti asmenys tam tikrose tarnybose arba asociacijose, kurie atliktų atitinkamas funkcijas.

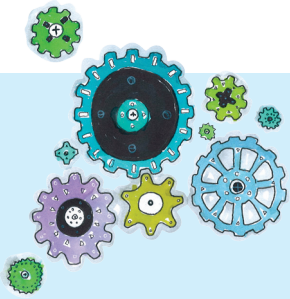

UŽDUOTIS

Plėtoti savo informacinius ir profesinius tinklus

- Kaupkite informaciją apie paslaugas, teises ir galimybes (pvz. lengvatas), kuri bus naudinga globos sistemą paliekantiems asmenims.
- Užmegzkite gerus darbo santykius su kitų sektorių specialistais ir sužinokite, ką kiekviena tarnyba gali (ir yra įgaliota) pasiūlyti globos sistemą paliekantiems asmenims.
- Pasitelkite kolektyvinio darbo įgūdžius ir taip padidinkite kitų darbuotojų ir tarnybų indėlį.
- Organizuokite bendrus susitikimus su visomis pagrindinėmis tarnybomis ir aptarkite individualius savarankiško gyvenimo planus, bendras darbo taisykles ir praktiką.
- Padėkite atitinkamoms tarnyboms suprasti globos sistemą paliekančių asmenų poreikius ir jų vaidmenį juos tenkinant.
- Susipažinkite su vietos įstatymais ir politika.

5. GLOBOTINIŲ TARPUSAVIO BENDRADARBIAVIMAS (MENTORYSTĖ)

Dar viena globos sistemą paliekančių asmenų paramos forma ruošiantis palydimajai globai ir palydimojoje globoje yra globotinių tarpusavio bendradarbiavimas (mentorystė). Šioje *Praktinių rekomendacijų* dalyje kalbame apie globotinių mentorystę, kurią sudaro **lygiaverčio partnerio, turinčio panašią patirtį, globos sistemą paliekančiam asmeniui suradimas.**

Mentorius gali suvaidinti svarbų vaidmenį stiprinant globos sistemą paliekančio asmens gebėjimus, suteikti jam paramą pereinamuoju laikotarpiu iš globos į savarankišką gyvenimą. Viena iš mentorystės stipriųjų pusių yra tai, kad globos sistemą paliekančiam asmeniui mentoriaus pasidalijimas savo patirtimi apie laikotarpį, kai buvo nutrauktas socialinių paslaugų teikimas – tiek geros, tiek blogos – ir mokymasis iš jos yra labai naudingas. Pasinaudodamas savo patirtimi, mentorius gali suvaidinti svarbų vaidmenį remiant globos sistemą paliekantį asmenį jam priimant teigiamus sprendimus ir patarti bei paremti tokiu būdu, kuris atitiktų globotinio praktinius, socialinius ir emocinius poreikius.

Mentoriai gali pasiūlyti:

- **savo laiką ir dėmesį**
- **patikimą, teigiamą pavyzdį**
- **bendrą patirtį**
- **išklausyti globotinį**
- **padėti nusistatant tikslus**
- **paskatinti planuoti**
- **padėti sprendžiant problemas**
- **padėti integruotis į bendruomenę**
- **įtraukti į naujus socialinius tinklus**

Mentoriai negali pasiūlyti:

- **negali priimti sprendimų už globotinį, tačiau gali pasiūlyti alternatyvias galimybes ir padėti globotiniui apmąstyti veiksmų pasekmes**
- **negali pakeisti profesionalių darbuotojų ar paslaugų teikėjų**

PARTNERIO SURADIMAS IR PAGRINDINIŲ DARBUOTOJŲ PARAMA

Globos sistemą paliekančių asmenų lūkesčiai ir poreikiai skiriasi, todėl ir jų mentoriai skirsis, priklausomai nuo žinių ir patirties, kurią jie gali pasiūlyti. Svarbus santykių su mentoriumi, kurie vaidina svarbų vaidmenį, aspektas yra tai, kad mentoriai būtų patikimi, tiek skirdami savo laiko ir dėmesio, tiek tai, ką jie sako ir daro.

Pagrindinių darbuotojų funkcija – **įvertinti, ar mentorius tinka globos sistemą paliekančiam asmeniui,** ar atitinka jų asmenybės, interesai ir patirtis. Be to, ypatingą dėmesį reikėtų skirti mentoriaus gebėjimui užtikrinti ilgalaikį dalyvavimą, patikimumą ir saugų elgesį.

Svarbiausia, kad įvyktų diskusija apie tai, ko globos sistemą paliekantis asmuo nori iš mentoriaus ir ką būsimasis mentorius gali ir nori pasiūlyti, t.y., kad būtų bendrai **sutarti vaidmenys ir nustatytos ribos.**

Pagrindinio darbuotojo vaidmuo:

- **parodyti globos sistemą paliekančiam asmeniui, ką mentorius gali atlikti**
- **padėti globos sistemą paliekančiam asmeniui nustatyti, ko jis tikisi iš mentoriaus**
- **nustatyti potencialų mentorių**
- **patikrinti duomenis apie mentorių ir jo tinkamumą**
- **paruošti mentorių atitinkamam vaidmeniui (funkcijai)**
- **padėti rasti susitarimą dėl mentoriaus vaidmens ir atsakomybės**
- **teikti mentoriui paramą**
- **stebėti mentorystės vykdymą**

Gali būti, kad mentorystės santykiai **natūraliai užsimegs globos sistemą paliekančio asmens socialiniame tinkle arba šeimoje.** Mažiau tikėtina, kad šie santykiai atrodys dirbtiniai, specialiai suorganizuoti. Galbūt mentorių rasite globos sistemą paliekančio asmens mokykloje, rajone, jaunimo, sporto ar kitos veiklos organizacijoje. Mentorius galima pasamdyti apie tai paskelbus vietos bendruomenei.

Labai svarbi globos tarnybos užduotis įvertinti priežastis, kodėl tam tikras asmuo norėtų atlikti mentoriaus vaidmenį. Būtina atsakingai patikrinti būsimų mentorių motyvaciją, duomenis, bet tai neturi būti daroma itin griežtai ir nuodugniai, kad neatgrasytų vertingų kandidatų.

IŠŠŪKIAI

Pasitelkus globotinių tarpusavio bendradarbiavimą gali tekti susidurti su keletu iššūkių, tokiu atveju specialisto pagalba itin aktuali. Galimi iššūkiai:

- globos sistemą paliekančio asmens lūkesčių ir poreikių valdymas
- ribų tarp globos sistemą paliekančio asmens ir mentoriaus išlaikymas
- laikotarpiai, kai globos sistemą paliekančio asmens elgesį sunku valdyti
- globos sistemą paliekančio asmens nepasitenkinimas ir nusivylimas, jei mentorius nevykdo visko, kas sutarta

Tyrimai parodė, kad mentorystė teikia naudą pačiam mentoriui. Galbūt jam patinka padėti žmonėms ir stebėti, kaip globos sistemą paliekantis asmuo sėkmingai pradeda savarankišką gyvenimą. Mentorystė suteikia mentoriui galimybę pažvelgti į savo gyvenimo laikotarpį, kai buvo nutrauktas socialinių globos paslaugų teikimas.

MENTORYSTĖS PAVYZDYS, ITALIJA

Toliau pateikta informacija apie SOS vaikų kaimų remiamos Jaunųjų ekspertų grupės (YEG) mentorystę Italijoje. Šios grupės nariai taip pat yra nacionalinio Globos sistemą paliekančių asmenų tinklo, kuriam vadovauja organizacija Agevolando[19], nariai. Jie rašė:

1. Kiek tai susiję su parama globotiniams bendradarbiaujant, mums labai padėjo iniciatyvūs globos sistemą paliekantys asmenys, kurie suprato, kad mums reikia pagalbos ir paramos pereinamuoju laikotarpiu, be to, kaip niekas kitas suprato mūsų emocinius ir praktinius poreikius. Taigi galėjome pasinaudoti teigiamais pavyzdžiais ir pasimokyti iš jų patirties.
   Vienas YEG narė prisimena, kaip buvo pakviesta į konferenciją pakalbėti apie jos pasiruošimą savarankiškam gyvenimui. Ji papasakojo savo istoriją, kaip rado savo pašaukimą, sėkmingai baigė mokyklą ir universitetą, tuo pat metu kurdama paramos tinklus kitiems globos sistemą paliekantiems asmenims. Konferencijos pabaigoje, prie jos priėjo mergina, kuri buvo atėjusi pasiklausyti, ir pasakė: „Ačiū, dabar žinau, jei jums pavyko ir aš galiu.“
   Atsižvelgiant į tai, YEG rekomenduoja, kad institucinės ir kitos globos teikėjai ir specialistai sudarytų daugiau galimybių susitikti globoje esantiems ir globos sistemą paliekantiems jaunuoliams. Tai leistų globos patirtį turintiems asmenims tapti mentoriais, remiančiais ir suprantančiais globą paliekančius asmenis. Ši pagalba būtų integruojama kartu su kitų globėjų teikiama parama ir tokiu būdu didinami paramos pajėgumai.
2. Viena YEG narė taip pat pasakojo, kad sugebėjo pasinaudoti savo ryšiais su viena iš pedagogių, su kuria, po to, kai buvo nutrauktas socialinių globos paslaugų teikimas, ji užmezgė kažką panašaus į abipusiai naudingus mentorystės santykius.
3. Globotinių tarpusavio parama yra labai svarbi, kad globos sistemą paliekantys asmenys turėtų galimybę susipažinti su kitais žmonėmis, turinčiais panašią patirtį ir šeimos istoriją, jas palyginti, apsikeisti nuomonėmis ir nukopijuoti strategijas. Globos sistemą paliekantys asmenys teigia, kad tuomet jie nesijaučia vieni ir kartu su kitais gali rasti daugiau sprendimų. Pvz., daugelis jaunuolių, kurie pirmą kartą susitiko dalyvaudami projekte „Specialistų, dirbančių su vaikais, turinčiais globos patirtį, mokymai“[20], organizuotame penkiuose didžiuosiuose Italijos miestuose, išreiškė poreikį susitikinėti grupėmis pasibaigus projektui. Nors jie neturėjo lėšų susitikti už savo globos institucijų ribų ir reikėjo laukti kito projekto, kuris tai parėmė, tarpusavio paramos ir pasidalijimo patirtimi poreikis buvo gana teigiamai sutiktas. Keletą iš jų tai paskatino dalyvauti Globos sistemą paliekančių asmenų tinklo projekte, kuris prasidėjo prieš keletą mėnesių.

Laikas veiklai:

Ar jūsų organizacija (tarnyba) skatina ir remia globos sistemą palikusius asmenis padėti kitiems globą paliekantiems jaunuoliams? Jei taip, ar šis procesas, jūsų nuomone, tinkamai veikia ir ar reikėtų ką nors keisti? Jei šios praktikos nėra, ką galėtumėte padaryti, kad ši idėja būtų plėtojama?

SKYRIUS 10

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS:

VISAPUSIŠKO IR PRASMINGO GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ DALYVAVIMO SPRENDŽIANT SAVO ATEITĮ SVARBA

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO RENGIMAS: VISAPUSIŠKO IR PRASMINGO GLOBOS SISTEMĄ PALIEKANČIŲ ASMENŲ DALYVAVIMO SPRENDŽIANT SAVO ATEITĮ SVARBA

‘Tai nuo manęs nepriklauso, tai priklauso nuo jų. Viskas priklauso nuo vadovybės ir globėjų.’

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Visapusiškas ir prasmingas dalyvavimas priimant sprendimus, kurie daro įtaką savo gyvenimui yra svarbus visiems, įskaitant globos sistemą paliekančius asmenis. Globos sistemą paliekantys asmenys nori turėti galimybę išreikšti savo požiūrį, daryti įtaką priimamiems sprendimams ir planuoti būdus pakeisti savo gyvenimą. Kad galėtų priimti informacija grindžiamus sprendimus, globos sistemą paliekantys asmenys nori žinoti savo teises, ką jiems privaloma gauti ir kokias jie turi pasirinkimo galimybes. Globos sistemą paliekantys asmenys jaučia, kad dažnai neturi galimybės visapusiškai dalyvauti priimant sprendimus ir kad pagrindinių darbuotojų sprendimams teikiama pirmenybė.

Aktyvus jaunuolio dalyvavimas yra vienas pagrindinių gerąją patirtį pagrindžiančių principų (žr. 4 skyrius, 2 principas). Iš esmės tai reiškia suteikti galimybes jaunuoliui pačiam priimti sprendimus ir kontroliuoti savo gyvenimą. Kad tai būtų pasiekta, jaunuoliai turi būti vertinimo ir planavimo proceso dalyviais ir, esant tinkamai paramai, aktyviai dalyvauti visuose savo ateities planavimo aspektuose.

Jaunuoliai nori dalyvauti priimant tiek su jų globa, tiek su jiems teikiamomis paslaugomis susijusius sprendimus. Nors dauguma jaunuolių jaučiasi dalyvaujantys priimant sprendimus, ne visi mano galintys realiai pasinaudoti pasirinkimo galimybėmis ar jaučiasi tikrai dalyvaujantys vertinant jų savarankiško gyvenimo planą. Įvertinkite, kaip jūs ir jūsų tarnyba padeda jaunuoliams prasmingai dalyvauti sudarant globos planus ar planuojant ateitį. Taip pat nustatykite, kaip jauni asmenys gali daryti įtaką gerinant, plėtojant ar teikiant paslaugas.

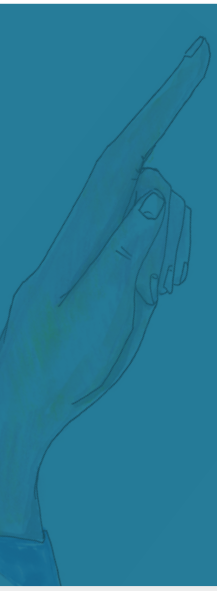

Jaunuolių dalyvavimas yra svarbus priimant su socialinių globos paslaugų teikimo nutraukimu susijusius teisės aktus. Būtina užtikrinti, kad procesai būtų prasmingi ir paprasti. Privalome stebėti, kaip įgyvendinami jaunuolių planai, padėti, kai klystama, ginti jų interesus, organizuoti geresnių išteklių pritraukimo kampanijas, privalome skatinti bendradarbius užtikrinti, kad jiems būtų teikiamos geresnės paslaugos, mesti iššūkį stereotipams ir tikėti jaunimu (McGhee et al, 2014, p. 6).

Gebėjimai ir savo vertės suvokimas įgyti jaunuoliams visapusiškai dalyvaujant, gali reikšmingai prisidėti prie kito svarbaus aspekto – jaunuolio atsparumo ugdymo, leidžiančio sėkmingai pasiruošti palydimajai globai ir pilnametystei (žr. 7 skyrių).

Laikas veiklai:

Peržiūrėkite 4 priedą, kur pateikta išsamesnė informacija apie kai kuriuos dalyvavimo modelius.

SU DALYVAVIMU SUSIJĘ GEROSIOS PRAKTIKOS RODIKLIAI

Toliau pateikiami kai kurie rodikliai, kurie gali jums padėti įvertinti, kaip veiksmingai jūsų globą paliekantis globotinis gali dalyvauti planuojant savarankišką gyvenimą:

- jaunuoliai dalyvauja priimant sprendimus apie jų kasdienę globą
- prieš susitikimus skiriama laiko jaunuoliui pasiruošti ir parepetuoti, ką jis norėtų pasakyti
- jaunuoliai vaidina aktyvų vaidmenį vertinant savo poreikius ir rengiant planus
- jaunuoliams pasiūlomas rėmėjas, nepriklausomas tarpininkas arba mentorius, kurie remia jaunuolių dalyvavimą ir aktyvumą bei sustiprina jų pasitikėjimą savimi

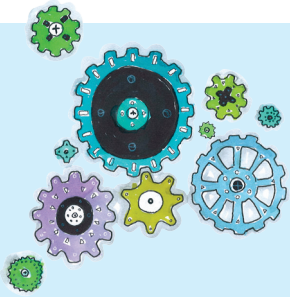

UŽDUOTIS

Nustatykite atsakomybę už sprendimų priėmimą pagal asmens amžių ir gebėjimų lygį

- Atminkite, kad asmenys, turintys globos patirtį, ne visuomet elgiasi kaip dera pagal amžių. Žalingų patirčių poveikis jų brandai gali turėti įtakos jų socialiniams įgūdžiams ir elgsenai.
- Jaunuoliai priima blogus sprendimus ir klysta. Reikia jiems padėti tokias situacijas išnaudoti kaip progą išmokti pamoką ir skatinti apmąstyti savo patirtį, iš jos pasimokyti ir tobulėti.

Laikas veiklai:

Pasidalykite savo idėjomis, panagrinėkite ir susitarkite su kitais kolegomis dėl savo tarnybos požiūrio į prasmingą dalyvavimą.

SKYRIUS 11

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO TURINYS

SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO TURINYS

Šiame skyriuje aptariamos pagrindinės temos arba dalykai, kurie sudaro savarankiško gyvenimo planą.

1. GRĮŽTANT PRIE SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO SUDARYMO REIKŠMĖS

Prieš pradėdami aptarti pagrindines savarankiško gyvenimo plano temas, **prisiminkime kai kuriuos pagrindinius šiose *Praktinėse rekomendacijose* jau aptartus savarankiško gyvenimo plano sudarymo aspektus.**

Daugiausiai dėmesio reikia skirti šiems aspektams:

- alternatyvios globos sistemą paliekančio asmens pažinimui;
- jo nuomonės išklausymui ir jo individualių aplinkybių, poreikių, tikslų ir siekių nustatymui;
- veiksmų planavimui;
- pažangos apžvalgai.

Rengiant savarankiško gyvenimo planą atsižvelgiama į šiuos aspektus:

- Savarankiško gyvenimo plano rengimas ir įgyvendinimas yra **procesas**, kuriame dalyvauja globos sistemą paliekantis asmuo, paskirtas pagrindinis darbuotojas, ir, jeigu būtina ir tinkama, įvairūs kiti specialistai, šeimos nariai ir kiti globėjai.
- Globos sistemą paliekantys asmenys privalo **turėti vilčių, siekių ir savo ateities viziją,** kaip ir kiti jaunuoliai. Globėjai ir pagalbiniai darbuotojai turėtų siekti puoselėti teigiamus tikslus ir siekius ir skatinti jaunuolius ieškoti realistiškų būdų jiems pasiekti.

Rengiant savarankiško gyvenimo planą būtina remtis vertinimo išvadomis, kuriose nustatytos globos sistemą paliekančio asmens asmeninės aplinkybės, poreikiai, tikslai ir siekiai, taikant procesą, įgyvendinamą atsižvelgiant į šiuos reikalavimus:

- vertinimo ir planavimo procesus vykdyti **jaunuoliui priimtinu būdu ir tempu;**
- globos sistemą paliekančio asmens **asmenines aplinkybes, poreikius, tikslus ir siekius** vertinti laikantis visaapimančio požiūrio, nes visi aspektai yra svarbūs ir tarpusavyje susiję;

- atlikti vertinimą, kuris apimtų pagrindines temas, atsižvelgiant į **kiekvieno sistemą paliekančio asmens individualius poreikius** (papildoma informacija apie temas pateikta toliau šiame skyriuje);
- parengti **rašytinę vertinimo ataskaitą** ir supažindinti su ja globos sistemą paliekantį asmenį.

Savarankiško gyvenimo planas turėtų užtikrinti, kad nė vienas jaunuolis nepaliktų globos sistemos nepasirengęs ar neįgijęs sėkmei būtinų **praktinių ir socialinių įgūdžių.** Todėl rengiant savarankiško gyvenimo planą pirmiausiai nustatoma, planuojama ir kontroliuojama **visa parama, įskaitant veiksmus, paslaugas, konsultacijas ir išteklius,** kurie yra būtini jaunuoliui ruošiantis palydimajai globai, pereinamuoju laikotarpiu, kai asmuo yra dalinai savarankiškas ir palydimojoje globoje.

Laikas veiklai:

- Žvelkite į ateitį – pagalvokite apie asmeninius tikslus ir žingsnius, kuriuos globos sistemą paliekantis asmuo turėtų žengti, kad pasiektų tikslą.
- Padėkite jaunuoliams priimti informacija grindžiamus sprendimus dėl jų ateities, užtikrindami, kad jie turėtų galimybę pasinaudoti kokybiška informacija.
- Kartu su sistemą paliekančiu asmeniu nustatykite sritis, kurioms būtina skirti didžiausią dėmesį.
- Pagalvokite apie žmones, kurie galėtų padėti rengiant atskiras savarankiško gyvenimo plano dalis. Pavyzdžiui, patikimas mokytojas arba patarėjas karjerai galėtų padėti rengti „Mokymosi ir darbo“ skyrių, patarėjas būstui galėtų padėti rengiant skyrių „Kur gyvensiu“, o globėjas patars rengiant skyrių „Ateities viltys“.
- Padėkite jaunuoliui pasirengti pilnametystei, išsiugdyti savarankiško gyvenimo įgūdžius jo amžių atitinkančiu tempu, būdu ir etapais.

Labai mažai tikėtina, kad viskas vyks tiksliai pagal planą, todėl jei prireiks **koreguoti tikslus arba jų pasiekimo terminus,** būtina neabejotinai pasitarti su globos sistemą paliekančiu asmeniu.

Nors praktinių įgūdžių įgijimas yra nepaprastai svarbi sąlyga, dažniausiai **svarbiausią vaidmenį vaidina nuolatinė emocinė ir socialinė parama jaunuoliams tiek socialinės globos paslaugų teikimo laikotarpiu, tiek palydimojoje globoje.** Kaip ir vardan savo vaikų, globėjai ir visų tarnybų darbuotojai turėtų stengtis užtikrinti, kad savarankišką gyvenimą pradedantys jaunuoliai būtų užmezgę parama grindžiamus ryšius, kurie padės sėkmingai gyventi suaugusiojo gyvenimą.

Laikas veiklai:

- Pagalvokite apie globėjų ar šeimos narių atliekamą vaidmenį.
- Įvertinkite, ar globos sistemą paliekantis jaunuolis norėtų, kad kiti asmenys dalyvautų jį remdami ir jam padėdami – kas vaidina svarbų vaidmenį jo gyvenime?
- Pagalvokite, kurie asmenys palaiko teigiamus ir parama grindžiamus santykius su globos sistemą paliekančiu asmeniu ir kurie jau dalyvauja jo gyvenime.
- Įvertinkite, kas gali būti likę nepastebėta, ar yra spragų.
- Atsižvelkite į visus papildomus sistemą paliekančio asmens socialinės ir emocinės paramos poreikius.

Atminkite, kad darbas su globos sistemą paliekančiu asmeniu ir pasitikėjimu grindžiamų santykių kūrimas gali užtrukti, tačiau laiko investavimas į jaunuolį gali padėti jį prasmingiau įtraukti į ateities plano kūrimą.

Pagrindiniai darbuotojai, kiti pagalbiniai darbuotojai ir globėjai turėtų siekti:

- būti lanksčiais ir rūpestingais - būti sąžiningais, nuoširdžiais, patikimais ir vertais pasitikėjimo;
- susipažinti su jaunuoliu asmeniškai – ar jaunuolis jus pakankamai gerai pažįsta, kad pradėtų su jumis bendrauti?
- būti teigiamu sektinu pavyzdžiu – rodyti elgesį, asmenines savybes ir vertybes, kuriuos norėtumėte, kad jaunuolis išsiugdytų;
- užtikrinti, kad globos sistemą paliekantis asmuo būtų planavimo ir veiklos centre, kad procesas būtų įtraukiantis ir prasmingas;
- užtikrinti, kad globos įstaigą paliekantis asmuo jaustųsi vertinamas – didžiausią dėmesį skirti tam, kas jiems svarbiausia ateityje ir parodyti, kad jų ateitis jums svarbi;
- nustatyti, ar jaunuoliui kas nors, susijęs su jo siekiamais tikslais, kelia susirūpinimą;
- skatinti jaunuolį, kad jis pasidalintų atsakomybe už vertinimo ir planavimo procesą;
- išklausyti, ką jaunuolis sako – ar esate tikrai išklausę jaunuolio nuomonės?
- įvertinti, kokia būtina speciali parama susijusi su negalia, sveikatos poreikiais, kalbos problemomis ir kt.;
- suprasti, ar globos sistemą paliekančiam asmeniui reikia papildomos pagalbos nuomonei pareikšti.

Atsižvelgiant į pirmiau pateiktas rekomendacijas, prisiminkime, **kad rengiant savarankiško gyvenimo planą būtina įvertinti ir įtraukti šiuos turinio aspektus:**

- globos sistemą paliekančio asmens asmeninės aplinkybės, poreikiai, tikslai ir siekiai
- tinkamiausia parama, įskaitant veiksmus, paslaugas, konsultacijas ir išteklius, būtina atsižvelgiant į globos sistemą paliekančio asmens asmenines aplinkybes ir siekiant patenkinti jo poreikius, tikslus ir siekius
- kada ir kaip turi būti teikiamos paslaugos, įskaitant paramos, paslaugų teikimo pradžios datą
- konkretūs asmenys, atsakingi už paramos ir paslaugų teikimą (organizavimą)
- kaip savarankiško gyvenimo plane nurodyti tikslai ir veiksmai bus reguliariai kontroliuojami, kas ir kada atliks būtinus plano pakeitimus

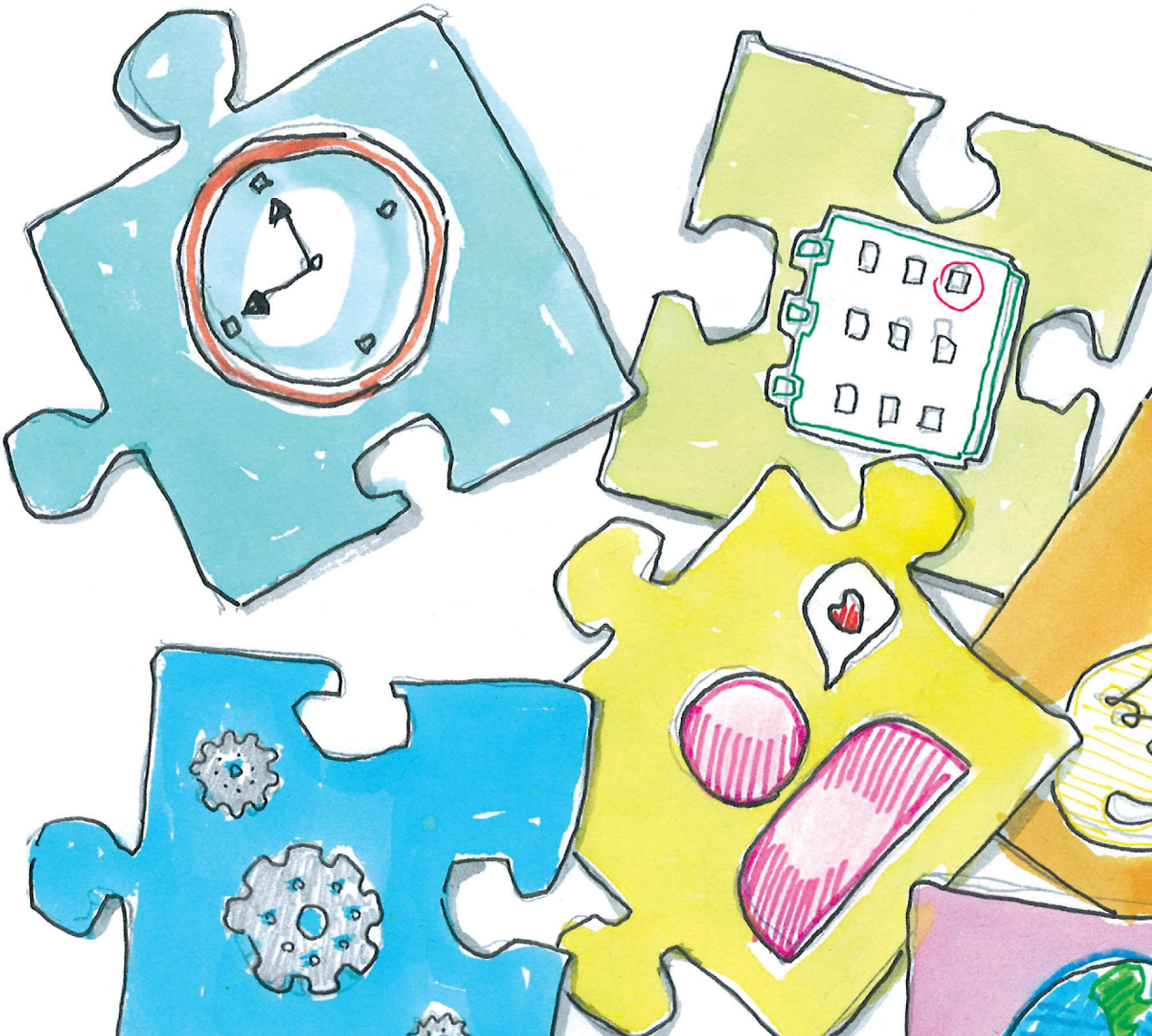

2. PAGRINDINĖS SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO TEMOS

‘Patyrėme šoką, kadangi esi įpratęs, kad viskas už tave padaryta, mums virė valgyti, skalbė drabužius, plovė grindis... o šiandien tai turiu daryti savo namuose pats, jie turėjo mus tam daug geriau paruošti.’

‘Yra vaikų, šalia kurių visuomet yra tėvai, į kuriuos vaikai gali kreiptis patarimo. Čia mes to neturime. Turime tapti nepriklausomais ir pradėti gyventi savarankiškai.’

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Globos sistemą paliekantys asmenys mano, jog labai svarbu būti tinkamai pasirengusiam pradėti savarankišką gyvenimą. Jie pageidauja:

- prieš nutraukiant socialinių globos paslaugų teikimą, turėti galimybę įgyti būtiniausius praktinius įgūdžius, tokius, kaip maisto gaminimas, valymas, skalbinių tvarkymas ir t. t.
- išmokti, kaip naudoti pinigus, apmokėti sąskaitas, atidaryti banko sąskaitą, pasinaudoti jiems priklausančiomis finansinėmis lengvatomis ir kt.
- gauti patarimą dėl galimybės apsigyventi saugiame, kokybiškame ir įperkamame būste
- būti aprūpintam būstu tinkamoje vietoje, atsižvelgiant į kitus jų gyvenimui svarbius aspektus, tokius, kaip atstumas iki darbo, mokymosi vieta, ir (arba) draugų ar šeimos
- žinoti apie mokymosi galimybes ir galimybę paprašyti paramos, kad galėtų jomis pasinaudoti
- žinoti, kaip patiems rūpintis savo sveikata ir kaip prireikus kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigas
- gauti praktinių patarimų, kaip pasiruošti darbo paieškai ir įsidarbinti, kad būtų finansiškai saugūs ir taptų produktyviais visuomenės nariais

Jau minėjome, kad rengiant savarankiško gyvenimo planus būtina glaudžiai bendradarbiauti su globos sistemą paliekančiais asmenimis, siekiant apsvarstyti įvairias jiems aktualias **temas**. Toliau nurodytos temos padės sukurti struktūrą, kuri užtikrintų, jog globos sistemą paliekančiam asmeniui aktualios sritys būtų įtrauktos į bendrą pasiruošimui palydimajai globai ir palydimajai globai skirtą vertinimo ir planavimo procesą.

TEMŲ SĄRAŠAS:

A. Sveikata ir gerovė
B. Asmeninis tobulėjimas
C. Šeima ir draugai
D. Mokymasis ir darbas
E. Kur norėčiau gyventi
F. Praktiniai įgūdžiai
G. Pinigai
H. Teisės ir teisiniai klausimai

Atminkite, kad rengiant savarankiško gyvenimo planus, būtina **nustatyti kitas tarnybas ir asmenimis, su kuriais bus dirbama** ir kurie atliks tam tikras funkcijas, pvz., būsto, švietimo, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai, darbdaviai ir teisėjai. Jūsų vaidmuo bus padėti užmegzti ryšius ir būti tarpininku, padedant jaunuoliams užmegzti ryšius su šiomis tarnybomis.

Likusioje šio *Praktinių rekomendacijų* skyriaus dalyje didžiausias dėmesys skiriamas pagrindinėms temoms, į kurias būtina atsižvelgti rengiant savarankiško gyvenimo planą.

A. SVEIKATA IR GEROVĖ

Sveikata ir gerovė apima ne tik fizinius jaunuolių poreikius, bet, daug svarbiau, jaunuolių emocinę sveikatą ir gerovę. Socialinė atskirtis, vienatvė ir neišspręstos vaikystės traumos yra veiksniai, galintys turėti įtakos globos sistemą paliekančių jaunuolių emocinei gerovei ir psichikos sveikatai.

Jaunuoliams turėtų būti užtikrinta galimybė konsultuotis sveikatos priežiūros klausimais ir gauti atitinkamas paslaugas didelį stresą keliančiu laikotarpiu. Pagalbiniai darbuotojai turėtų dirbti su vaikų ir suaugusiųjų sveikatos priežiūros specialistais, kad globos sistemą palikusiems asmenims neatsirastų jokių kliūčių šiomis paslaugomis toliau naudotis.

Viena iš pagrindinio darbuotojo funkcijų – gerai suprasti jaunuolių fizinės ir psichikos sveikatos poreikius. Labai svarbu užtikrinti jų emocinę gerovę ir teigiamą psichinę sveikatą. Šiuo tikslu reikėtų skatinti ir remti jaunuolį, kad susikurtų bendraamžių paramos ir draugystės tinklus.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Užtikrinkite, kad jaunuolis būtų registruotas pas bendrosios praktikos gydytoją ir odontologą ir kad reikalui esant galėtų pasinaudoti tokiomis paslaugomis.
- Nustačius konkrečius su sveikata susijusius poreikius, kas bus atsakingas už tai, kad šie poreikiai būtų patenkinti?
- Ar jaunuolis gali pasinaudoti konsultavimo, mentorystės ar kitomis bendruomenėje teikiamomis paslaugomis, skirtomis gerinti emocinę gerovę?
- Ar jaunuolis gali pasinaudoti specialistų paslaugomis, įskaitant, jeigu reikia, suaugusiems teikiamomis psichikos sveikatos specialisto paslaugomis?
- Ar teikiamos su savęs žalojimo arba savižudybės rizika susijusios specialisto paramos, vertinimo ir konsultavimo paslaugos? Kaip jaunuolis gali tokiomis paslaugomis pasinaudoti?
- Ar yra prieinamos paslaugos dėl piktnaudžiavimo psichoaktyviosiomis medžiagomis, atsižvelgiant į individualias kiekvieno asmens aplinkybes? Kaip jaunuolis tokiomis paslaugomis gali pasinaudoti?
- Ar veikia seksualinės sveikatos priežiūros institucijos? Ar yra galimybė pasinaudoti neatidėliotina pagalba? Kaip jaunuolis gali tokiomis paslaugomis pasinaudoti?
- Teikti jaunuoliams informaciją apie sveiką gyvenimo būdą, mitybą ir fizinę veiklą, skatinti jaunuolius tokių rekomendacijų laikytis.

B. ASMENINIS TOBULĖJIMAS

Asmeninis tobulėjimas – tai jaunuolio interesai, nuomonė, elgesys, požiūrius, gyvenimo būdas ir vertybės. Jaunuolio gyvenimo pasirinkimai yra vienas būdų kurti asmeninės tapatybės jausmą.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Padėkite jaunuoliams ugdyti bendravimo įgūdžius, savigarbą, gebėjimą nustatyti ribas ir spendimų priėmimo įgūdžius: tai daryti jaunuolius skatinant, mokant, kuriant, sudarant galimybes, būnant jiems pavyzdžiu.
- Padėkite jaunuoliams nustatyti ir ugdyti savo įgūdžius, talentus ir pomėgius, remkite jų siekius pasinaudoti kultūros, meno ir poilsio paslaugų galimybėmis, atsižvelgiant į jų stiprybes ir interesus.
- Supažindinkite jaunuolius su naujomis galimybėmis ir patirtimis, kurios skatintų socialinius įgūdžius ir ugdytų pasitikėjimą savimi, įskaitant tokias komandines veiklas, kaip žygiai pėsčiomis ar stovyklavimas.
- Raskite bendrų interesų, susijusių su knygomis, kinu, sportu ir muzika, skatinkite jaunuolio susidomėjimą ir stiprinti su juo ryšius.
- Užtikrinkite, kad jaunuolis turėtų pakankamai lėšų ir galimybių susitikti su savo draugais ir bendraamžiais, kurti teigiamus socialinius tinklus.
- Imkitės priemonių mažinti socialinę atskirtį ir izoliaciją, kuri daro poveikį fizinei ir psichinei sveikatai bei gerovei, padedant rasti galimybes nemokamai arba mažesne kaina, kur tik įmanoma, pasinaudoti sporto įrenginiais, viešuoju transportu ir kt.

C. ŠEIMA IR DRAUGAI

Daugeliui globos sistemą paliekančių asmenų **svarbiu veiksniu gali būti geri santykiai su šeimos nariais arba dalyvavimas teigiamuose bendraamžių tinkluose.** Pasibaigus socialinės globos paslaugų teikimui, išėję iš globos sistemos dėl įvairių priežasčių jaunuoliai dažnai nors trumpai grįžta į savo šeimos namus. Tačiau grįžę namo jie gali susidurti su neišspręstomis problemomis, o tai neigiamai veikia jaunuolių pasiruošimo palydimajai globai patirtį.

Dažnai jaunuoliai yra susikūrę idealizuotą savo biologinės šeimos įvaizdį, laikosi prieštaringų ir viena kitai prieštaraujančių nuomonių, turi nepagrįstų lūkesčių. Vedami natūralaus noro bendrauti, kam nors priklausyti ir dėl besitęsiančių su asmens tapatybe susijusių problemų jaunuoliai gali siekti grįžti į savo gimtuosius namus nepaisant to, jog jiems buvo skirtos socialinės globos teikimo paslaugos. Tačiau neišspręstos traumos, atšalę arba pašliję santykiai, nepakankamas supratimas apie jaunuolio perdavimo globai priežastis yra veiksniai, dėl kurių be tinkamo vadovavimo jaunuolio lūkesčiai gali tapti nerealistiški. Dėl to gali kilti nauji konfliktai, nesusiklostyti santykiai arba jaunuolis gali pasijusti atstumtas.

Svarbu užtikrinti, kad jaunuoliams būtų suteikta visapusiška parama, kad jie geriau suprastų ir valdytų santykius su savo tėvais ir kitais šeimos nariais.

Taigi jaunuoliams būtina padėti išspręsti visus neišspręstus reikalus su šeima prieš pasibaigiant socialinės globos paslaugų teikimui arba baigus jas teikti. Tuo pat metu itin svarbu užtikrinti, kad šeima būtų tinkamai pasiruošusi globos įstaigą paliekančio asmens sugrįžimui, ypač jeigu globos sistemoje jis praleido santykinai ilgą laiką, kontaktai su šeimos nariais buvo tik atsitiktiniai ir (arba) santykiai su jais išliko įtempti.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Suteikite emocinę paramą, ypač sprendžiant praeities problemas ir konfliktus, padėkite užmegzti ryšius, dalyvauti socialiniuose tinkluose ir susirasti draugų.
- Padėkite jaunuoliams susikurti teigiamą tapatybę, išsiaiškinant šeiminius santykius, skatinkite susirasti draugų, užmegzti teigiamus ryšius ir dalyvauti socialiniuose tinkluose. Padėkite jaunuoliams suprasti savo šaknis ir kultūrą.
- Remkite jaunuolių kontaktus su biologiniais tėvais, jeigu tai saugu, atitinka geriausius jaunuolio interesus ir jeigu jaunuolis nori tai daryti, atlikite tarpininko vaidmenį ir padėkite jaunuoliams suprasti ir išsiaiškinti šeiminius santykius.
- Sudarykite galimybes bendraamžiams remti vienas kitą, pvz. dalyvaujant buvusių globotinių sukurtame paramos tinkle.
- Suteikite jaunuoliams galimybes dalyvauti įvairioje socialinėje veikloje, kuri ugdytų jų tarpasmeninio bendravimo įgūdžius ir pasitikėjimą savimi. Pavyzdžiui, skatinkite ir padėkite jaunuoliams dalyvauti sporto, meno ar poilsio veikloje arba pramoginiuose renginiuose kartu su kitais bendraamžiais.

D. MOKYMASIS IR DARBAS

Labai svarbus jaunuolius motyvuojantis veiksnys yra pagalba globos sistemą paliekančiam asmeniui kuriant savo ateities viziją ir rengiant realistišką planą vizijai pasiekti. **Tinkamas darbas arba mokymasis tolesnio mokymosi įstaigoje taip pat gali padėti stiprinti tapatybės suvokimą, ugdyti atsparumą ir savigarbą.** Įsidarbinimo ir mokymosi galimybių vertinimas kartu su globos sistemą paliekančiu jaunuoliu, pagalba priimant informacija grindžiamus sprendimus šiais klausimais yra svarbiausias indėlis į jų pasiruošimo palydimajai globai patirtį.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Užmegzkite ryšius su vietos aukštojo mokslo / profesinio mokymo įstaiga ir padėkite globos sistemą paliekantiems asmenims rasti galimybę mokytis.
- Užtikrinkite, kad jaunuoliams būtų teikiama papildoma parama, jeigu, pvz., jiems nepavyko pasiekti reikiamos kvalifikacijos mokykloje arba jeigu jaunuolis turi rašymo arba skaitymo problemų.
- Skatinkite ir padėkite globos sistemą paliekantiems asmenims tęsti mokslą arba profesinį lavinimą ir padėkite jiems nustatyti įvairias, labiausiai jų interesus atitinkančias ir realistiškas mokslo ar profesinio lavinimosi galimybes.
- Padėkite jaunuoliams pasinaudoti mokymosi galimybėmis, pvz., padėdami jiems užpildyti prašymus arba paraiškas gauti stipendiją.
- Kurkite paramos tinklus ir ryšius su vietos darbdaviais, kurie gali pasiūlyti globos sistemą paliekantiems asmenims galimybes mokytis pagal pameistrystės programą, stažuotes, darbo vietas arba karjeros galimybes.
- Motyvuokite ir skatinkite globos sistemą palikusius asmenis ieškoti darbo, jeigu jie to nori, ir padėkite jiems nustatyti įvairias, labiausiai tinkamas įsidarbinimo galimybes.
- Sukurkite papildomos paramos priemones, kurios padėtų jaunuoliams įsidarbinti, pvz., padėdami jiems užpildyti prašymus ir pasirengti pokalbiui dėl darbo.

E. KUR NORĖČIAU GYVENTI

Saugus, stabilus ir tvarus būstas yra pagrindinis veiksnys, padedantis globos sistemą paliekantiems jaunuoliams judėti pirmyn. Tačiau tik aprūpinti gyvenamąja vieta nepakanka: kaip ir bet kuris kitas žmogus, globos sistemą paliekantis asmuo savo gyvenamojoje vietoje nori jaustis saugiai ir patogiai. Todėl saugus nuolatinis būstas vaidina itin svarbų vaidmenį padedant jaunuoliui išsilaikyti darbo vietoje arba toliau mokantis.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Užtikrinkite, kad jaunuolio būsto poreikiai atitiktų geriausius turimus išteklius ir taip pat pasirūpinkite, kad jie patys dalyvautų renkantis būstą – kur reikės gyventi, su kuo, ar jaunuolis turės savo kambarį ir t. t.
- Užtikrinkite, kad būstas būtų saugus, patikimas ir tinkamai įrengtas.
- Ar vieta, kur yra būstas yra tinkama, kad jaunuolis galėtų patogiai pasiekti savo darbo ir mokymosi vietą?
- Ar jaunuolis galės susimokėti nuomos mokestį ir padengti kuro išlaidas? Pasirūpinkite, kad jaunuoliai mokėtų tikrinti skaitiklių rodmenis, sumokėti nuomą, komunalinius mokesčius ir kt.
- Ugdykite tokius jaunuolio įgūdžius, kaip gebėjimas tvarkyti savo biudžetą ar vengti rizikingų skolų.
- Aptarkite su globėjais galimybes globos sistemą paliekantiems asmenims kreiptis į juos pagalbos, jei pageidauja arba reikia. Pavyzdžiui, galimybė grįžti pavalgyti arba pernakvoti, dalyvauti socialiniame renginyje arba šventėje gali padėti jaunuoliui išsaugoti prisirišimo prie vietovės ir tapatybės jausmą, įveikti vienišumo arba izoliacijos jausmą. Ryšiai ir santykiai yra gerosios globos pabaigos patirties dalis, o ryšiai su buvusiais globėjais gali suvaidinti labai svarbų vaidmenį jaunuolio gyvenime.

F. PRAKTINIAI ĮGŪDŽIAI

Vaikai ir jaunuoliai ilgą laiką praleidę globos įstaigoje, ypač – bet ne vien tik – institucinės globos įstaigoje, dažnai neturi galimybės palaipsniui įgyti praktinių įgūdžių, kurie jiems bus reikalingi palikus globos sistemą ir pradėjus gyventi savarankišką gyvenimą. Tai tokie įgūdžiai kaip apsipirkimas, maisto gaminimas, namų valymas ir kt. Nė vienas jaunuolis neturėtų palikti globos sistemos neįgijęs reikalingų įgūdžių ir jo sėkmei pasiekti reikalingos paramos. Kaip ir vardan savo vaikų globėjai, visų tarnybų darbuotojai turėtų stengtis užtikrinti, kad palikdami globos įstaigą jaunuoliai būtų įgiję būtinus praktinius įgūdžius. Todėl ruošiant globotinius palydimajai globai reikėtų skatinti tokius įgūdžius įgyti. Pasirūpinkite, kad globos sistemą paliekantys asmenys turėtų galimybes ne tik įgyti tokius savarankiškam gyvenimui reikalingus įgūdžius palankioje aplinkoje, bet taip pat juos išbandyti.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, pasiruošiant palydimajai globai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Pasiūlykite tolesnę paramą ugdant šiuos ir kitus namų ūkyje reikalingus įgūdžius pradėjus savarankišką gyvenimą.
- Pasirūpinkite, kad prieš palikdami globos vietą jaunuoliai būtų įgiję kasdieniame gyvenime ir buityje reikalingus įgūdžius. Pasiūlykite tolesnę paramą ugdant šiuos ir kitus namų ūkyje reikalingus įgūdžius pradėjus savarankišką gyvenimą, pvz.:
  - apsipirkimas
  - sveika mityba ir maisto gaminimas
  - valymas
  - pagrindiniai remonto darbai
  - skalbinių tvarkymas

G. PINIGAI

Skurdas, sunki ekonominė padėtis ir finansiniai sunkumai yra reikšmingi veiksniai daugeliui globos sistemą paliekančių jaunuolių. Dažniausiai jie neturi saugaus artimų žmonių rato ir nuolatinės šeimos paramos, kurią gauna kiti bendraamžiai.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- Išsiaiškinkite, kokios yra socialinės išmokos, kurias galima gauti ir padėkite jaunuoliui dėl jų kreiptis.
- Užtikrinkite, kad jaunuoliai galėtų pasinaudoti ir gautų pajamas iš visų šaltinių, finansinės paramos priemonių, įskaitant išmokas ir pašalpas.
- Padėkite jaunuoliams išsiugdyti biudžeto sudarymo įgūdžius ir gerus finansų valdymo įpročius. Prieš jaunuoliams paliekant globos sistemą, padėkite jiems suprasti pragyvenimo, maisto, drabužių, komunalinių paslaugų, nuomos, viešojo transporto ir kt. kainas.
- Padėkite globos sistemą paliekančiam asmeniui atidaryti banko sąskaitą ir tapti kitų finansinių sistemų naudotoju.
- Jeigu jaunuolis įstoja į profesinio mokymo arba aukštojo mokslo įstaigą, padėkite jam pateikti prašymą ir, prieš pradedant mokslus, įsitikinkite, kad gaus visas stipendijas ir kitas išmokas.
- Užtikrinkite, kad jaunuolis turėtų pakankamai lėšų realizuoti savo pomėgius ir interesus bei neatsiliktų nuo mados. Tai jam padėtų susikurti teigiamą tapatybę, sumažintų atskirties ir socialinės izoliacijos jausmą.

H. TEISĖS IR TEISINIAI KLAUSIMAI

Būtina užtikrinti, kad jaunuoliai būtų gerai susipažinę su savo teisėmis ir visais kitais teisiniais klausimais, kurie tiek bendrąja prasme, tiek konkrečiai gali turėti įtakos jų gyvenimui dėl jų ankstesnės patirties globos sistemoje.

Žingsniai, kuriuos būtina atlikti kartu su jaunuoliu, rengiantis socialinės globos paslaugų teikimo pabaigai ir teikiant paramą palydimojoje globoje:

- ✓ Įsitikinkite, kad jaunuolis turėtų savo gimimo liudijimo ir kitų svarbių dokumentų kopijas.
- ✓ Paskatinkite jaunuolį pateikti prašymą išduoti pasą ir (arba) asmens tapatybės kortelę.
- ✓ Įsitikinkite, kad jaunuolis būtų registruotas atitinkamose institucijose ir galėtų gauti sveikatos priežiūros ar socialinės paramos paslaugas.
- ✓ Jeigu jaunuoliui teko susidurti su teisingumo institucijomis, užtikrinkite, kad jis turėtų teisinį atstovą.

Laikas veiklai:

Įsitikinkite, kad globos sistemą paliekantis asmuo turėtų savo savarankiško gyvenimo plano egzempliorių, kuris suteiks jam daugiau aiškumo, jis geriau žinos, kaip bus patenkinti jo ateities poreikiai ir kas teiks paramą įvairiose gyvenimo srityse.

I. REGULIARIOS SAVARANKIŠKO GYVENIMO PLANO PERŽIŪROS

Kartu su globos sistemą paliekančiu asmeniu parengtas pirmas savarankiško gyvenimo planas nėra galutinis. **Jaunuolio gyvenime gali įvykti – ir tikriausiai įvyks – daugybė pokyčių** (pvz., pokyčiai susiję su sveikatos būkle, asmens raida, išsilavinimu, darbo vieta ir t. t.). Gal būt pirminiai tikslai dėl daugelio priežasčių nebus pasiekti, o laikui bėgant siekiai ir prioritetai pasikeis.

Todėl pagrindinis darbuotojas turėtų reguliariai peržiūrėti savarankiško gyvenimo planą, konsultuodamasis su pačiu jaunuoliu, ir, jeigu reikia, atitinkamai jį koreguoti, kad planas atitiktų esamą situaciją. Be abejo, tai darant būtina bendrauti su atitinkamomis tarnybomis ir susijusiais asmenimis (pvz., globėjais) ir aptarti pasikeitusius vaidmenis ir pareigas, kurias jie bus raginami prisiimti.

Prireikus, jaunuolio, pagrindinio darbuotojo arba kito susijusio asmens pasiūlymu gali būti surengta ir neeilinė savarankiško gyvenimo plano peržiūra.

SKYRIUS 12

PALYDIMOJI GLOBA IR SAVARANKIŠKUMAS

PALYDIMOJI GLOBA IR SAVARANKIŠKUMAS

‘Kiekvienas reaguoja skirtingai; kiekvienas kuria savo asmeninę nepriklausomybę.’

‘Visų pirma, savarankiškumo įgijimas turėtų būti suprantamas kaip procesas, kurio metu galėtumėte stebėti pažangą. Ir ar atitinkamas asmuo yra pasirengęs. Ir jeigu jis (ji) dar nepasirengęs (-usi), jis (ji) turi turėti ką nors savo pusėje, kad iš karto nesusidurtų su kliūtimis ir nesukluptų.’

Šiose Praktinėse rekomendacijose pabrėžiame būtinybę teikti paramą globos sistemą paliekantiems asmenims ir nutraukus socialinių globos paslaugų teikimą, taip pat užtikrinti, kad jiems būtų teikiama nuolatinė parama ir jie galėtų pasinaudoti visomis galimybėmis pradėjus savarankišką gyvenimą. Galimybė gauti paramą pasibaigus globos laikotarpiui yra ne mažiau svarbi, nei geras pasiruošimas ir savarankiško gyvenimo planavimas.

Savarankiško gyvenimo planas, sudarytas asmenų, kurie glaudžiai bendradarbiauja remiant globos sistemą paliekantį asmenį, turėtų lydėti jį pradėjus savarankišką gyvenimą. Šiame skyriuje primenamos kai kurios konkrečios temos, kurias būtina išnagrinėti ir kurios susijusios su jaunuolių savarankiško gyvenimo pradžia.

1. KELIAS Į SAVARANKIŠKUMĄ

Labai svarbu suprasti ir aptarti „savarankiškumo“ sąvoką. Visiems mums kasdienis „savarankiškas gyvenimas“ taip pat reiškia tam tikrą **tarpusavio priklausomybę**, išreikštą per gerus:

- tarpusavio santykius
- socialinę paramą
- socialinius tinklus

Dauguma mūsų jaučiasi savarankiškais ir todėl atsakingais už mūsų gyvenimui įtakos darančius sprendimus. Tačiau dažnai patarimo ar paramos kreipiamės į savo gyvenimo partnerius, tėvus, vaikus, kolegas arba draugus. Kadangi globos sistemoje buvę jaunuoliai gali neturėti galimybių naudotis tokiais paramos tinklais, rengiant globos sistemą paliekančius asmenis „savarankiškam gyvenimui“ didelį dėmesį būtina skirti pagalbai jaunuoliui kuriant teigiamus ryšius (santykius) ir profesinius bei socialinius tinklus.

2. BESITĘSIANTYS RYŠIAI

“18 metų yra per anksti žmogui gyventi savarankiškai – nepalikite mūsų vienų! 18 metų jaunuolis yra per jaunas palikti globos sistemą, turėtume palaukti, kol baigs mokyklą, susiras darbą ir įgis stabilumo. Mums reikia pedagogų pagalbos ieškant būsto ir darbo. Pedagogai taip pat vaidina svarbų vaidmenį mokant mus tvarkyti savo pinigus, mes to patys nemokame. Rekomenduojame, kad jaunuoliui palikus globos įstaigą, jį pažįstantys pedagogai su juo palaikytų ryšį – kuruotų jį / ją, teiktų praktinius patarimus (kaip apmokėti sąskaitas, atidaryti banko sąskaitą) ir emocinę paramą: jų būtų galima paklausti, tiesiog su jais pasikalbėti... Taip pat norėtume, kad mūsų socialiniai darbuotojai būtų su mumis, kol tapsime visiškai savarankiški, kitaip tariant, ir po to, kai mums sueis 18 metų, kol mes baigsime mokyklą arba praktiką. Būti vienam pernelyg sunku.”[21]

Globos sistemą palikę asmenys yra skundęsi, kad jaučiasi palikti likimo valiai, taigi būtina imtis priemonių užtikrinti, kad tai neįvyktų. Dauguma globos sistemą paliekančių asmenų nori išlaikyti ryšius ir konstruktyvius santykius su kuo nors, kas gali padėti, tinkamai nukreipti arba suteikti paramą globą palikusiems asmenims. Tai yra sritis, **kurioje besitęsiantys ryšiai su pagrindiniu darbuotoju gali būti gyvybiškai svarbūs**. Būtina prisiminti, kad reikia pasiruošti ir ypatingoms situacijoms arba turėti alternatyvius sprendimus, reikalingus tais atvejais, kai pagrindinis darbuotojas negali dalyvauti.

Labai svarbu, kad konsultacijos ir parama būtų teikiama **rūpestingai**. Parama gali būti naudinga jaunuoliui tik jeigu palaikomas **pozityvus ir konstruktyvus ryšys** su pagrindiniu darbuotoju.

Vis dėlto patirtis parodė, kad kai reikia palikti globą, kai kurie jaunuoliai aiškiai nurodo, kad nepageidauja palaikyti ryšio su organizacija, kuri jais rūpinosi. Nors be abejonės tai jų teisė, gali būti, kad, susidūrę su savarankiško gyvenimo tikrove arba iškilus problemoms, kai neseniai savarankišku tapusiam asmeniui gali prireikti kokios nors pagalbos jie savo nuomonę pakeis. Todėl labai svarbu, kad pagrindiniai darbuotojai visais atvejais užtikrintų, jog globos sistemą paliekantys asmenys žinotų, jog gali bet **kuriuo metu kreiptis pagalbos**, netgi praėjus keleriems metams, ir kad toks jų požiūris bus visuomet sveikintinas.

Pastebėta, kad dažnai po kelių mėnesių pagrindiniai darbuotojai ir kiti palydimosios globos specialistai nustoja jaunuolius remti. Reikėtų pabrėžti, kad panašiai kaip ir daugeliui namus paliekančių jaunų žmonių, globos sistemą paliekantiems asmenims įvairaus pobūdžio parama gali būti reikalinga daug ilgesnį laiką ir jie turi teisę tokią paramą gauti. Galima manyti, kad, parama tokiems asmenims galėtų būti teikiama pvz., iki 25 metų amžiaus, nors tai priklausys nuo kiekvieno konkretaus jaunuolio poreikių.

Ryšiai su buvusiu globotiniu, kuris galėtų būti mentoriumi, gali padėti sumažinti izoliacijos ir vienatvės jausmą; be to, tai jaunuoliui gali būti proga įsitraukti į paramos tinklą. (Daugiau informacijos apie mentorystė pateikta 9 skyriuje).

3. NUOLATINĖ GALIMYBĖ NAUDOTIS PALYDIMOSIOS GLOBOS PASLAUGOMIS IR GAUTI PARAMĄ

Galimybė naudotis palydimosios globos paslaugomis ir gauti paramą yra itin svarbūs veiksniai, padedantys globos sistemą palikusiems asmenims pasiekti pažangos. Vis dėlto, būtina pabrėžti kiekvieno jaunuolio individualumą, jo poreikius ir tai, kas jam kelia susirūpinimą. Brendimas nėra lygus ir tiesus kelias. Kartais iš naujo tenka peržiūrėti ir įvertinti psichologinės, emocinės ir praktinės raidos sritis ir tai gali trukti dar ilgai po to, kai nutraukiamas socialinių globos paslaugų teikimas.

Galima pakartoti, kad labai svariu indėliu gali būti pagalba tenkinant materialinius poreikius ir nuolat ugdant praktinius įgūdžius, kuri teikiama bendradarbiaujant su kitomis pagrindinėmis tarnybomis ir organizacijomis. Pavyzdžiui, globos sistemą paliekantiems jaunuoliams dažnai baimę kelia galimybė tapti benamiu arba finansiškai nesaugiu. Tokio pobūdžio problemos greičiausiai turės neigiamų pasekmių ne tik praktiniu požiūriu, bet taip pat asmens psichologinei ir emocinei būklei. Palydimosios globos laikotarpiu būtina užtikrinti, kad globos sistemą palikę asmenys turėtų pajamų, kurių pakaktų jų pagrindiniams poreikiams patenkinti, tokiems kaip būstas, maistas, transportas ir drabužiai. Vertinant šiuos aspektus labai svarbu pripažinti jaunuolių gebėjimus ir norą veikti savarankiškai.

Laikas veiklai:

Ar globos sistemą paliekantys asmenys yra pakankamai materialiai aprūpinti? Jeigu ne, kokie pokyčiai reikalingi ir kaip galėtumėte paskatinti tokius pokyčius įgyvendinti?

Galiausiai labai svarbu prisiminti, kad palydimosios globos sėkmė nutraukus socialinių globos paslaugų teikimą didžia dalimi priklausys nuo to, ar tinkamai buvo įgyvendinti visi parengiamojo darbo aspektai, įskaitant aspektus, susijusius su praktiniais įgūdžiais. Labai rekomenduotina **reguliariai peržiūrėti, ar globos sistemą paliekančių asmenų pasiruošimas yra pakankamas**, ypač atsižvelgiant į besikeičiančius jų poreikius ir aplinkybes.

SKYRIUS 13

POKYČIŲ SKATINIMAS – ŽINGSNIAI TOLYN

POKYČIŲ SKATINIMAS – ŽINGSNIAI TOLYN

Pasitelkus informacijos analizės užduotimis, kuriomis remiantis buvo parengtos šios Praktinės rekomendacijos (žr. 3 skyrių), buvo nustatyta, kad pasiruošimo palydimajai globai procese įvairiose šalyse būtini pokyčiai. Pokyčiai būtini stiprinant:

1. **įstatymus ir politiką**
2. **duomenų rinkimą**
3. **paslaugų teikimą ir išteklius**
4. **darbuotojų pajėgumus**
5. **stebėseną ir vertinimą**
6. **teigiamo požiūrio skatinimą**

Pokyčius gali veiksmingai skatinti visos pagrindinės susijusios proceso šalys, įskaitant alternatyvios globos įstaigose esančius vaikus ir jaunuolius, globos sistemą paliekančius asmenis, profesionalius globos sistemos darbuotojus, specialistus, tėvus, šeimas ir alternatyvios globos paslaugas teikiančius specialistus. Dirbdami kartu arba atskirai jie turėtų būti pasirengę skatinti pokyčius per kompetentingas institucijas arba organizacijas, kurios gali tiesiogiai ar netiesiogiai įgyvendinti patobulinimus.

Laikas veiklai:

Ar, jūsų nuomone, pagrindiniai darbuotojai arba globėjai gerai supranta savo atsakomybę globos sistemą paliekantiems asmenims? Kokiose srityse darbuotojai jaučiasi nesmagiai arba mano, kad yra nepakankamai informuoti? Jeigu tokių sričių yra, kokios tai sritys ir kaip problema turi būti sprendžiama?

Likusioje šio skyriaus dalyje trumpai aptarsime kai kurias sritis, kuriose būtini vaikų globos sistemų ir paslaugų pokyčiai, kaip buvo nurodyta informacijos analizės užduotyse, ir pateiksime keletą minčių dėl galimų pagerinimų.

1. SKATINIMAS STIPRINTI IR KEISTI ĮSTATYMUS IR POLITIKĄ

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Visos šalys atlikusios informacijos analizės užduotį išreiškė norą, kad visiems globos sistemą paliekantiems asmenims būtų garantuotas teisėmis grindžiamas palydimosios globos procesas, taip pat, kad jie turėtų vienodas galimybes pasinaudoti teikiama pagalba, paslaugomis, arba gauti kitą jiems priklausančią paramą, teikiamą visapusiškai atsižvelgus į jų individualius poreikius, norus arba aplinkybes. Buvo pažymėta, kad tokiems tikslams pasiekti reikės keisti teisės aktus ir politiką, kurie savo ruožtu paskatins teigiamus palydimosios globos proceso pokyčius, įskaitant didesnių išteklių poreikį. Tai gali būti, pvz.: amžiaus, kai baigiasi globa prailginimas ir laikotarpio, kuriuo paliekantiems globos sistemą asmenims teikiama parama, prailginimas įtvirtinamas teisės aktais. Panašiai turėtų būti priimti teisės aktai ar politikos nuostatos, įtvirtinančios būtinybę globos sistemą palikusiems asmenims pasinaudoti visomis reikalingomis paslaugomis ir parama privaloma tvarka, taip pat investuoti į geresnių gebėjimų tarpsektorinę darbo jėgą.

Tinkama teisinė ir reglamentavimo sistema yra labai svarbi, kadangi ja remiantis suteikiami įgaliojimai už vaikų apsaugą ir globą, įskaitant pasiruošimą palydimajai globai, atsakingiems asmenims, nurodomos jų veiklos gairės. Kartu su pačiais globos sistemą paliekančiais asmenimis, visos juos remiančios šalys turėtų prisidėti skatinant keisti įstatymus, reglamentavimą ar politikos nuostatas tais atvejais, kai dabartinė tvarka nėra tinkama arba jeigu galima ką nors patobulinti.

2. DUOMENŲ RINKIMAS

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Informacijos analizės užduoties vykdymo metu surinkta informacija parodė, kad centrinės valdžios, regioninės ir savivaldos institucijos reguliariai nerenka ir neanalizuoja kokybinių ir kiekybinių duomenų apie vaikus ir jaunuolius, kuriems skirtos socialinės globos paslaugos, sistemą paliekančius asmenis arba apie palydimosios globos procesą. Tai turėtų būti daroma, ypač siekiant, kad tarnybos ne tik galėtų tiksliai planuoti kokybišką palydimosios globos procesą, užtikrinti reikalingus išteklius, bet taip pat nuosekliai stebėti ir vertinti tikslus, siekius ir įgyvendinimo uždavinius.

Kad galėtų veiksmingai rengti teisės aktus ir politikos nuostatas, centrinės valdžios ir savivaldos institucijos, nevyriausybinės organizacijos turi turėti **tikslią informaciją**. Tuo tikslu svarbu užtikrinti, kad būtų sukurtos nacionalinės ir savivaldybių griežtos sistemingų kokybinių ir kiekybinių duomenų rinkimo sistemos. Pavyzdžiui, tokie duomenys yra itin svarbūs siekiant pagerinti globos sistemoje esančių ir globos sistemą palikusių vaikų gerovę, įvertinant situaciją ir atskirų vaikų ir jaunuolių pažangą, taip pat vertinant vaiko apsaugos ir alternatyvios globos sistemos veikimą. Duomenys taip pat gali padėti tiksliau paskirstyti finansinius, žmogiškuosius ir kitus išteklius. Globos sistemą paliekantys asmenys ir jų rėmėjai, kaip svarbiausios suinteresuotosios šalys, gali suvaidinti svarbų vaidmenį nustatant, renkant ir analizuojant tokius duomenis.

3. ĮSIPAREIGOJIMAS TEIKTI PASLAUGAS IR SKIRTI IŠTEKLIUS

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Globos sistemą paliekantys asmenys ir specialistai pažymi, kad palydimosios globos procesas turėtų būti vienodas ir nuoseklus nepriklausomai nuo šalies geografinės vietovės. Nuoseklus procesas reiškia vienodą planavimo, paramos teikimo, pagalbos visuose – pasiruošimo palydimajai globai, pereinamojo laikotarpio ir palydimosios globos – etapuose kokybę. Tai taip pat reiškia vienodas galimybes pasinaudoti paslaugomis ir ištekliais, įskaitant mokslą, būstą, užimtumo galimybes ir kt.

Galimybė pasinaudoti bendros ir tikslinės paramos paslaugomis yra labai svarbi globos sistemą paliekantiems asmenims. Tuo tikslu centrinės valdžios ir savivaldos institucijų politikos formuotojams būtina suteikti tikslią informaciją, pabrėžiant trūkumus ir spręstinas problemas, taip pat skatinant pokyčius – tai padės užtikrinti vienodas sąlygas gauti geresnės kokybės paslaugas, o globos sistemą palikusiems asmenims – geresnes galimybes pasinaudoti būtinais finansiniais ir kitais ištekliais.

4. DARBUOTOJŲ GEBĖJIMŲ STIPRINIMAS

IŠ INFORMACIJOS ANALIZĖS UŽDUOTIES

Informacijos analizės užduoties rezultatai parodė, kad būtina neatidėliotinai investuoti į visų specialistų ir globėjų įgūdžių, žinių ir gebėjimų stiprinimą ir palaikymą tokiame lygmenyje, kuris leistų jiems teikti visapusišką paramą globos sistemą paliekantiems asmenims. Profesionalių darbuotojų įgūdžius ir gebėjimus sudaro ne tik jų praktinių pareigų žinios, bet taip pat bendravimo įgūdžiai ir gebėjimai kurti ir palaikyti pasitikėjimu ir rūpesčiu grindžiamus santykius su globos sistemą paliekančiais asmenimis.

Kiekvieno globos sistemą paliekančio asmens patirtis labai priklauso nuo atitinkamų atsakingų asmenų gebėjimo palaikyti tokį asmenį viso proceso laikotarpiu. Ne tik pagrindiniai darbuotojai, bet ir visi kiti specialistai turėtų prisidėti prie daugiasektorinio požiūrio į pasiruošimą palydimajai globai įgyvendinimo. **Todėl labai svarbu užtikrinti, kad su globos sistemą paliekančiais asmenimis dirbantys specialistai turėtų įgūdžių ir gebėjimų šiai užduočiai vykdyti ir kad investavimas į formalųjį ir neformalųjį mokymą būtų laikomas prioritetiniu.**

Kaip parodė informacijos analizės užduotis, kuria remiantis buvo parengtos šios Praktinės rekomendacijos, globos sistemą paliekantys asmenys gali ir turėtų vaidinti aktyvų vaidmenį, nustatant įgūdžius, žinias ir gebėjimus, kuriuos, jų nuomone, turėtų turėti pagrindiniai darbuotojai ir kiti specialistai. Taip pat ir praktikai gali suvaidinti vaidmenį, informuodami už mokymą atsakingus asmenis apie tai, kokie gebėjimai ir žinios jiems reikalingi.

5. SISTEMINGA STEBĖSENA IR VERTINIMAS

Veiksmingos stebėsenos ir vertinimo sistemos yra **būtinos siekiant suprasti, kas buvo pasiekta, kaip tai buvo pasiekta ir kur buvo nustatytos spragos ir iššūkiai**. Tuo tikslu, pvz., turėtų būti numatytos reguliarios atskirų vaikų ir jaunuolių globos planų ir savarankiško gyvenimo planų peržiūros, taip pat sistemingai vykdomų procesų ir teikiamų paslaugų, susijusių su vaiko apsauga ir alternatyvios globos sistema, kurioje jūs dirbate, peržiūra. Norėtume priminti, kad globos sistemą paliekantys asmenys ir juos remiantys asmenys, svarbiausios suinteresuotosios šalys, gali suvaidinti reikšmingą vaidmenį skatinant sistemingą stebėsenos ir vertinimo priemonių taikymą.

6. TEIGIAMO POŽIŪRIO SKATINIMAS

Globoje esančių vaikų ir globos sistemą paliekančių asmenų stigmatizavimas ir diskriminavimas gali labai paveikti jų gyvenimo kokybę. Reikia imtis priemonių prieš tokį neigiamą specialistų ar plačiosios visuomenės požiūrį. **Todėl turime visi vaidinti svarbų vaidmenį skatindami teigiamą požiūrį ir kovodami su neigiamomis nuostatomis.**

7. TEIGIAMŲ POKYČIŲ SKATINIMAS

Ir galiausiai turėtume sau priminti, kad sistemų ir paslaugų **teigiamų pokyčių skatinimas** yra svarbus ir esminis indėlis, kurį galime įnešti užtikrindami, kad vaikai, kuriems skirtos socialinės globos paslaugos ir sistemą paliekantiems asmenims būtų teikiamos kuo geresnės paramos paslaugos kai jie yra globoje, ruošiasi palydimajai globai ir palydimosios globos laikotarpiu.

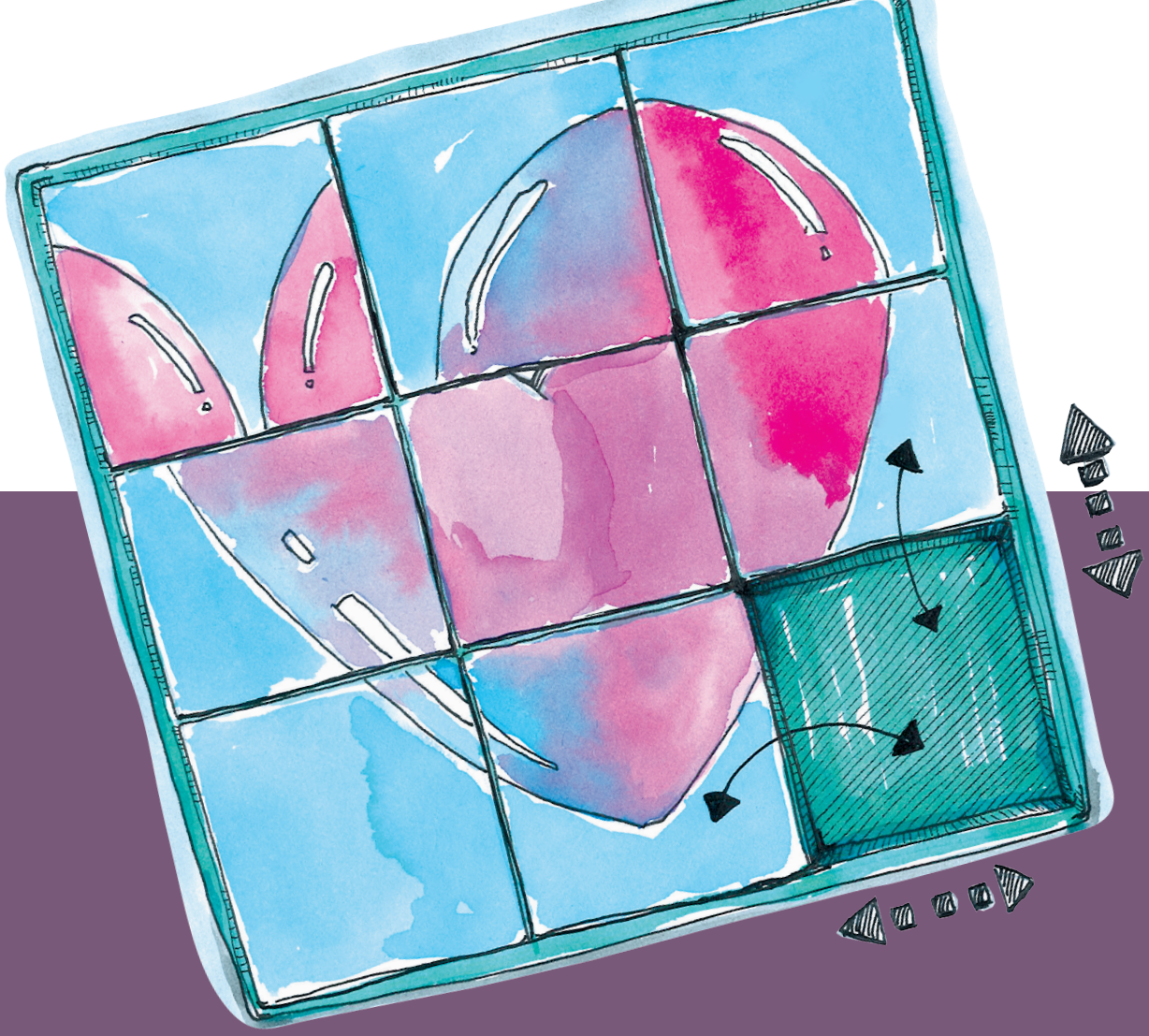

PRIEDAI

1 PRIEDAS: TRUMPA JUNGTINIŲ TAUTŲ ALTERNATYVIOS GLOBOS VAIKAMS GAIRIŲ SANTRAUKA

Pagrindinis dokumentas, padedantis suprasti globos sistemoje esančių vaikų teises arba vaikų atskyrimo nuo šeimos riziką yra Vaiko teisių konvencija (VTK). Tačiau pripažinus, kad VTK nepateikia išsamaus būtinų taikyti priemonių aprašymo, buvo parengtos ir paskelbtos **Jungtinių Tautų gairės dėl alternatyvios vaiko globos**.[22] Šios gairės buvo vienbalsiai patvirtintos 2009 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos sesijoje. Gairėse pateiktos patikimos rekomendacijos dėl vaiko teisių įgyvendinimo pagal VTK.

Nors JT gairės nėra privalomos, jose pateiktos konkrečios rekomendacijos dėl politikos ir praktikos gerinimo ir pabrėžiama didžiulė valstybių atsakomybė už globos sistemos registravimo, tvirtinimo ir stebėsenos reguliavimo sistemą.

Svarbus JT gairių aspektas yra didelis dėmesys globos specialistų mokymui ir paramai jiems, užtikrinant, kad specialistai turėtų pakankamai žinių ir įgūdžių, reikalingų teikti kokybiškiausias globos paslaugas. Pavyzdžiui, globos specialistai turėtų mokėti skatinti aktyvų dalyvavimą, suprasti, kad priimant vaiko gyvenimui įtakos turinčius sprendimus būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę, taip pat, kad būtina vaikus informuoti apie jų teises ir remti jų visapusišką raidą.

Gaires ir jų poveikį politikai ir praktikai galima apibendrinti įvertinus kai kuriuos pagrindinius Gairėse išdėstytus principus ir strategijas:

"BŪTINUMO" PRINCIPAS

Gairės aiškiai teigia, kad šeima yra „pagrindinė visuomenės grupė, natūrali vaiko augimo, gerovės ir apsaugos aplinka," ir kad „pirmiausiai turi būti dedamos pastangos sudaryti galimybes vaikui pasilikti jo / jos tėvų, arba, jei taikoma, kitų artimų šeimos narių globoje, arba sugrįžti į jų globą." Todėl „būtinumo" principas reiškia, kad:

- turi būti įdiegtas ir taikomas patikros procesas (kaip apsaugos proceso dalis), kuris padės įvertinti, ar iš tikrųjų būtina vaikui nustatyti globą. Šiame etape būtina ieškoti geriausiai vaiko interesus atitinkančių sprendimų, kur galima vengti nepateisinamo patalpinimo globos įstaigoje ir stengtis išlaikyti vaiką šeimoje;
- nė vienas vaikas neturėtų būti įkurdinamas globos įstaigose, jeigu galima buvo padėti šeimai;
- vaiko paėmimas iš šeimos turėtų būti kraštutinė priemonė;
- šeimos turėtų būti stiprinamos, siekiant užkirsti kelią išsiskyrimui ir padėti sugrįžusiems iš globos reintegruotis į šeimą.

"TINKAMUMO" PRINCIPAS

- Institucinė globa siūloma tik nustačius, kad ji yra būtina, užtikrinant, kad globa visais atvejais atitiktų kiekvieno individualaus vaiko konkrečius poreikius, norus ir aplinkybes.
- Visų rūšių alternatyvi globa turi atitikti kokybės standartus; globa turi sudaryti galimybes gerbti ir skatinti vaiko teises ir užtikrinti tinkamą individualizuotą priežiūrą ir dėmesį.
- Šalyje turi būti įvairių rūšių tinkamos globos įstaigos.

GERIAUSI VAIKO INTERESAI

- Visi sprendimų priėmimo procesai susiję su „būtinybe“ ir „tinkamumu“ turi siekti užtikrinti veiksmingą dalyvavimą ir kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiama, kas geriausiai užtikrina vaiko interesus.

PASIRINKIMO GALIMYBĖS

- Nėra vieno visiems tinkančio sprendimo! Turi būti galimybės pasinaudoti įvairiomis paramos šeimoje arba alternatyvios globos galimybėmis, leidžiančiomis priimti tinkamiausius sprendimus atsižvelgus į kiekvieną konkretų atvejį.

NEDISKRIMINAVIMO PRINCIPAS

- Gairėse kalbama apie diskriminavimo problemą, dėl kurios vaikai yra paimami į globos įstaigą ir kuri gali jiems daryti įtaką būnant globos sistemoje.
- Skurdas niekada neturėtų būti pagrindiniu kriterijumi priimant sprendimą dėl būtinybės įkurdinti vaiką globos įstaigoje.
- Gairėse nurodoma, kad vaiko ir šeimos atskyrimas neturėtų būti vykdomas diskriminacijos etninės kilmės, religijos, lyties ar negalios pagrindu.
- Gairėse nurodomas įsipareigojimas skatinti nediskriminavimą bet kuriame šeimos ar vaiko dalyvavimo globos ar paramos sistemoje etape. Kai parama reikalinga, visi vaikai ir jų šeimos nariai turi turėti vienodas galimybes pasinaudoti paslaugomis nepriklausomai nuo jų konkretaus statuso ar aplinkybių.

Pastaba. Visą Gairių tekstą ir pridedamą vadovą: *„Moving Forward: Implementing the ‘Guidelines for the Alternative Care of Children“* galima rasti adresu: **http://www.alternativecareguidelines.org/**

2 PRIEDAS:

"AŠ TURIU TEISIŲ!"

SOS CHILDREN'S VILLAGES

JT vaiko teisių konvencija jaunimui suprantama kalba

1 Šias teises turi visi asmenys iki 18 metų amžiaus.

2 VISI VAIKAI turi šias teises neatsižvelgiant į tai, kas jie yra, kur gyvena, kuo dirba jų tėvai, kokia kalba jie kalba, kokiame regione gyvena, ar tai mergaitės, ar berniukai, kokiai kultūrai priklauso, ar yra neįgalūs, turtingi ar neturtingi.

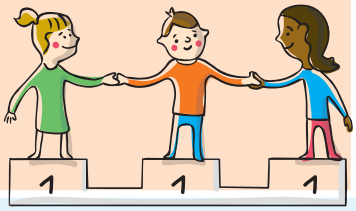

3 Kai suaugusieji priima sprendimus, jie turi galvoti, kaip sprendimas paveiks vaikus.

4 Valstybė privalo užtikrinti, kad būtų ginamos tavo teisės. Ji privalo padėti tavo šeimai ginti savo teises ir sukurti aplinką, kurioje galėtum augti ir pasiekti savo potencialą.

5 Tavo šeima įpareigota tau padėti pasinaudoti savo teisėmis ir užtikrinti, kad tavo teisės būtų ginamos.

6 Turi teisę į gyvenimą.

7 Turi teisę į vardą ir tai turi oficialiai pripažinti valstybė. Turi teisę į tautybę (ir teisę būti šalies pilietis).

8 Turi teisę į tapatybę – oficialius duomenis apie tai, kas esi. Niekas negali iš tavęs to atimti.

9 Turi teisę gyventi su savo tėvais, išskyrus atvejus, kai tėvai tau daro žalą. Turi teisę gyventi su **ŠEIMA**, kuri tavimi rūpinasi.

10 Jei tavo tėvai gyvena kitoje šalyje, turi teisę būti kartu su jais toje vietoje.

11 Turi teisę būti apsaugotas nuo pagrobimo.

12 Turi teisę reikšti savo nuomonę, teisę į tai, kad suaugusieji jos išklausytų ir ją rimtai vertintų.

13 Turi teisę domėtis ir pasidalyti apie tai, ką galvoji, su kitais, kalbėdamas, piešdamas, rašydamas arba kitu būdu, su sąlyga, kad tai neįskaudins ir neįžeis kitų asmenų.

14 Turi teisę pasirinkti savo religiją ir įsitikinimus. Tėvai turėtų padėti tau nuspręsti, kas yra gera ir bloga ir kas tau yra geriausia.

15 Turi teisę pasirinkti draugus ir burtis į grupes arba prie jų prisijungti su sąlyga, kad šios grupės nekenks kitiems.

16 Turi teisę į privatumą.

17 Turi teisę gauti informaciją, kuri svarbi tavo gerovei, iš radijo laidų, laikraščių, knygų, kompiuterių ir kitų šaltinių. Suaugusieji turėtų užtikrinti, kad informacija, kurią gauni, nebūtų žalinga, ir padėti rasti ir suprasti informaciją, kuri tau būtina.

18 Turi teisę, kad tave augintų tėvai (jei įmanoma).

19 Turi teisę būti apsaugotas nuo skriaudos ir blogo elgesio (dvasiškai ir fiziškai).

20 Turi teisę į specialią globą ir paramą, jei negali gyventi su tėvais.

21 Turi teisę į globą ir apsaugą, jei esi įvaikintas arba gyveni su globėjais.

22 Turi teisę į specialią apsaugą ir pagalbą, jei esi pabėgėlis (buvai priverstas palikti savo namus ir gyventi kitoje šalyje), taip pat teisę į visas Konvencijos užtikrinamas teises.

23 Turi teisę gauti išsilavinimą, skirtą specialiųjų poreikių turintiems vaikams, ir globą, jei esi neįgalus, taip pat teisę į visas Konvencijos užtikrinamas teises, kad galėtum gyventi visavertį gyvenimą.

24 Turi teisę į geriausią prieinamą **SVEIKATOS** priežiūrą, švarų geriamąjį vandenį, maistingą maistą, teisę į švarią ir saugią aplinką ir į informaciją, kuri leistų tau išlikti sveikam.

25 Jei esi globojamas arba atsidūręs toli nuo namų, turi teisę, kad gyvenimo sąlygos būtų reguliariai tikrinamos ir būtų tau tinkamiausios.

26 Turi teisę į valstybės **PAGALBĄ**, jei esi neturtingas arba stokojantis esminių dalykų.

27 Turi teisę į maistą, drabužius, saugų būstą ir į tai, kad būtų tenkinami tavo pagrindiniai poreikiai.

28 Turi teisę į kokybišką mokslą. Turi būti skatinamas mokytis tiek, kiek įstengi.

29 **ŠVIETIMAS** turi padėti tau pasinaudoti savo talentais, gebėjimais ir juos tobulinti. Švietimas turi padėti tau gyventi taikiai, saugoti aplinką ir gerbti kitus.

30 Turi teisę praktikuoti savo arba kitą pasirinktą kultūrą, vartoti savo arba kitą pasirinktą kalbą ir išpažinti savo arba kitą pasirinktą religiją. Etninių mažumų arba vietos gyventojų teisė į tai turi būti ypač ginama.

31 Turi teisę žaisti ir ilsėtis.

32 Turi teisę būti apsaugotas nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas sveikatai arba trukdyti mokytis, kenkti tavo sveikatai. Jei dirbi, turi teisę į saugią darbo aplinką ir sąžiningą užmokestį.

33 Turi teisę būti apsaugotas nuo kenksmingų vaistų ir nuo narkotinių medžiagų prekybos.

34 Turi teisę būti apsaugotas nuo seksualinio išnaudojimo.

35 Niekas neturi teisės tavęs pagrobti arba parduoti.

36 Turi teisę būti apsaugotas nuo visų rūšių išnaudojimo (pasinaudojimo tavimi).

37 Niekas neturi teisės tavęs žiauriai bausti ar kitaip niekinti.

38 Turi teisę būti **APSAUGOTAS** nuo karo. Vaikai, neturintys 15 metų, negali būti imami į armiją arba verčiami dalyvauti karo veiksmuose.

39 Turi teisę į pagalbą, kai esi sužalotas, tavimi nesirūpinama arba su tavimi blogai elgiamasi.

40 Turi teisę į teisinę pagalbą ir teisingą elgesį teismų sistemoje, kuri gerbia tavo teises.

41 Jei tavo šalies įstatymai tau suteikia geresnę apsaugą nei šie Konvencijos straipsniai, taikomi tavo šalies įstatymai.

42 Turi teisę žinoti savo teises! Suaugusieji turėtų žinoti apie šias teises ir padėti tau apie jas sužinoti.

43 Ia 54 straipsniuose paaiškinta, kaip valstybės ir tarptautinės organizacijos, tokios kaip SOS vaikų kaimai ir UNICEF, veikia, siekdamos užtikrinti vaikų apsaugą.

SOS vaikų kaimų organizacija dėkoja UNICEF už tai, kad leido panaudoti jaunimui suprantama kalba parašytą tekstą šiam mokomajam plakatui.

unicef

Daugiau informacijos
www.sos-childrensvillages.org

SOS CHILDREN'S VILLAGES

3 PRIEDAS: VISUOTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ DEKLARACIJOS STRAIPSNIAI

(Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d.)

1 straipsnis	Teisė į lygybę
2 straipsnis	Laisvė nuo diskriminacijos
3 straipsnis	Teisė į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą
4 straipsnis	Laisvė nuo vergijos
5 straipsnis	Laisvė nuo kankinimo ir žeminančio elgesio
6 straipsnis	Teisė būti pripažintu teisinių santykių subjektu
7 straipsnis	Teisė į lygybę prieš įstatymą
8 straipsnis	Teisė į gynybą kompetentingame teisme
9 straipsnis	Laisvė nuo savavališko suėmimo ar ištrėmimo
10 straipsnis	Teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą
11 straipsnis	Teisė būti laikomu nekaltu tol, kol kaltumas neįrodomas
12 straipsnis	Laisvė nuo kišimosi į privatumą, šeimos gyvenimą, buitį ar susirašinėjimą
13 straipsnis	Teisė laisvai judėti, išvykti ir grįžti į šalį
14 straipsnis	Teisė kitose šalyse ieškoti prieglobsčio nuo persekiojimo
15 straipsnis	Teisė į pilietybę ir teisė ją pakeisti
16 straipsnis	Teisė tuoktis ir kurti šeimą
17 straipsnis	Teisė į nuosavybę
18 straipsnis	Sąžinės ir religijos laisvė
19 straipsnis	Taisė laikytis savo įsitikinimų ir teisė į informaciją
20 straipsnis	Teisė burtis į taikius susirinkimus ir asociacijas
21 straipsnis	Teisė dalyvauti valdant ir teisė į laisvus rinkimus
22 straipsnis	Teisė į socialinę apsaugą
23 straipsnis	Teisė į laisvą darbo pasirinkimą ir teisė stoti į profesines sąjungas
24 straipsnis	Teisė į poilsį ir laisvalaikį

25 straipsnis	Teisė į pakankamą gyvenimo lygį
26 straipsnis	Teisė į mokslą
27 straipsnis	Teisė dalyvauti bendruomenės kultūriniame gyvenime
28 straipsnis	Teisė į socialinę santvarką
29 straipsnis	Pareigos bendruomenei, kurioje galimas laisvas ir visokeriopas jo asmenybės vystymasis
30 straipsnis	Laisvė nuo valstybės kišimosi į pirmiau paminėtas teises

Pateikiama leidus: Copyright © 1998, Human Rights Educators' Network Amnesty International, USA Human Rights Resource Centre, ISBN 0-929293-39-8, First Edition, 1998; Second Printing, 1999

4 PRIEDAS: DALYVAVIMO MODELIAI

Yra keli modeliai, kuriuos naudojant galima apibūdinti nuoširdų ir prasmingą dalyvavimą apibrėžiančius veiksnius. Toliau pateikiami trys turbūt žinomiausi modeliai. Vis dėlto pravartu įvertinti visus modelius, kadangi jie visi atspindi skirtingą perspektyvą, kuri gali padėti įvertinti, ar veiksmingai leidžiame vaikams ir jaunuoliams išsakyti savo nuomonę priimdami jų gyvenimui įtakos turinčius sprendimus.

I. HARTO DALYVAVIMO KOPĖČIOS

Rogeris Hartas pasiūlė „dalyvavimo kopėčių“ idėją 1922 m. 1997 m. Hartas parašė knygą *„Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care“*[1]. Dalyvavimo kopėčios yra vienas iš knygoje pateiktų Harto priemonių. Kopėčių modelis, t.y., pakopos, kuriomis vaikas „kopia“ norėdamas vis daugiau dalyvauti veikloje, yra labai stiprus ir lengvai suprantamas įvaizdis.

8 laiptelis: Jaunimo inicijuoti, kartu su suaugusiais priimami sprendimai

7 laiptelis: Jaunimo inicijuotas ir vadovaujamas veiksmas

6 laiptelis: Suaugusiųjų inicijuoti, kartu su jaunimu priimami sprendimai

5 laiptelis: Konsultavimas ir informavimas

4 laiptelis: Funkcijų priskyrimas ir informavimas

3 laiptelis: Simbolinis jaunimo įtraukimas (tokenizmas)*

2 laiptelis: Jaunuoliai kaip dekoracija*

1 laiptelis: Manipuliavimas* jaunuoliais

***Pastaba:** Hartas aiškina, kad trys paskutiniosios pakopos yra „nedalyvavimas“.

Pagal Hart.,R. (1992). Jaunuolių dalyvavimas pereinant nuo tokenizmo prie pilietiškumo. Florencija: UNICEF Innocenti Research Centre

KOPĖČIOS PARODO AŠTUONIAS DALYVAVIMO PAKOPAS:

8. **Jaunimo inicijuoti, kartu su suaugusiais priimami sprendimai:** pakopa, kai projektus arba programas inicijuoja vaikai arba jaunuoliai, o sprendimus dėl jų jaunuoliai priima kartu su suaugusiaisiais.

7. **Jaunimo inicijuoti ir vadovaujami:** pakopa, kai vaikai arba jaunuoliai inicijuoja projektą arba programą ir jam vadovauja, o suaugusieji gali būti tik pakviesti suteikti reikiamą pagalbą.

6. **Suaugusiųjų inicijuoti, kartu su jaunimu priimami sprendimai:** pakopa, kai projektus arba programas inicijuoja suaugusieji, o sprendimus dėl jų suaugusieji priima kartu su jaunuoliais.

5. **Konsultavimas ir informavimas:** pakopa, kai jaunuoliai konsultuoja dėl suaugusiųjų inicijuotų ir vykdomų projektų arba programų. Jaunuoliams pranešama, kaip jų pasiūlymai ir suaugusiųjų sprendimo rezultatai bus panaudoti.

4. **Funkcijų priskyrimas ir informavimas:** vaikams arba jaunuoliams priskiriama konkreti funkcija ir pranešama, kaip ir kodėl jie dalyvauja.

3. **Simbolinis jaunimo įtraukimas (tokenizmas)*:** jaunuoliams tariamai suteikiamas balsas, tačiau faktiškai jie neturi jokio balso dėl to, ką jie daro arba kaip dalyvauja.

2. **Dekoracija*:** jaunuoliais naudojamasi netiesiogiai.

1. **Manipuliavimas*:** suaugusieji pasinaudoja jaunuoliais reikalui paremti ir apsimeta, kad įkvėpimo sėmėsi iš jaunimo.

***Pastaba:** Hartas aiškina, kad trys paskutiniosios pakopos yra „nedalyvavimas“.

TOLIAU PATEIKTAS PAVEIKSLIUKAS ILIUSTRUOJA, KAIP HARTO MODELIS GALI BŪTI AIŠKINAMAS

Pavyzdžiai

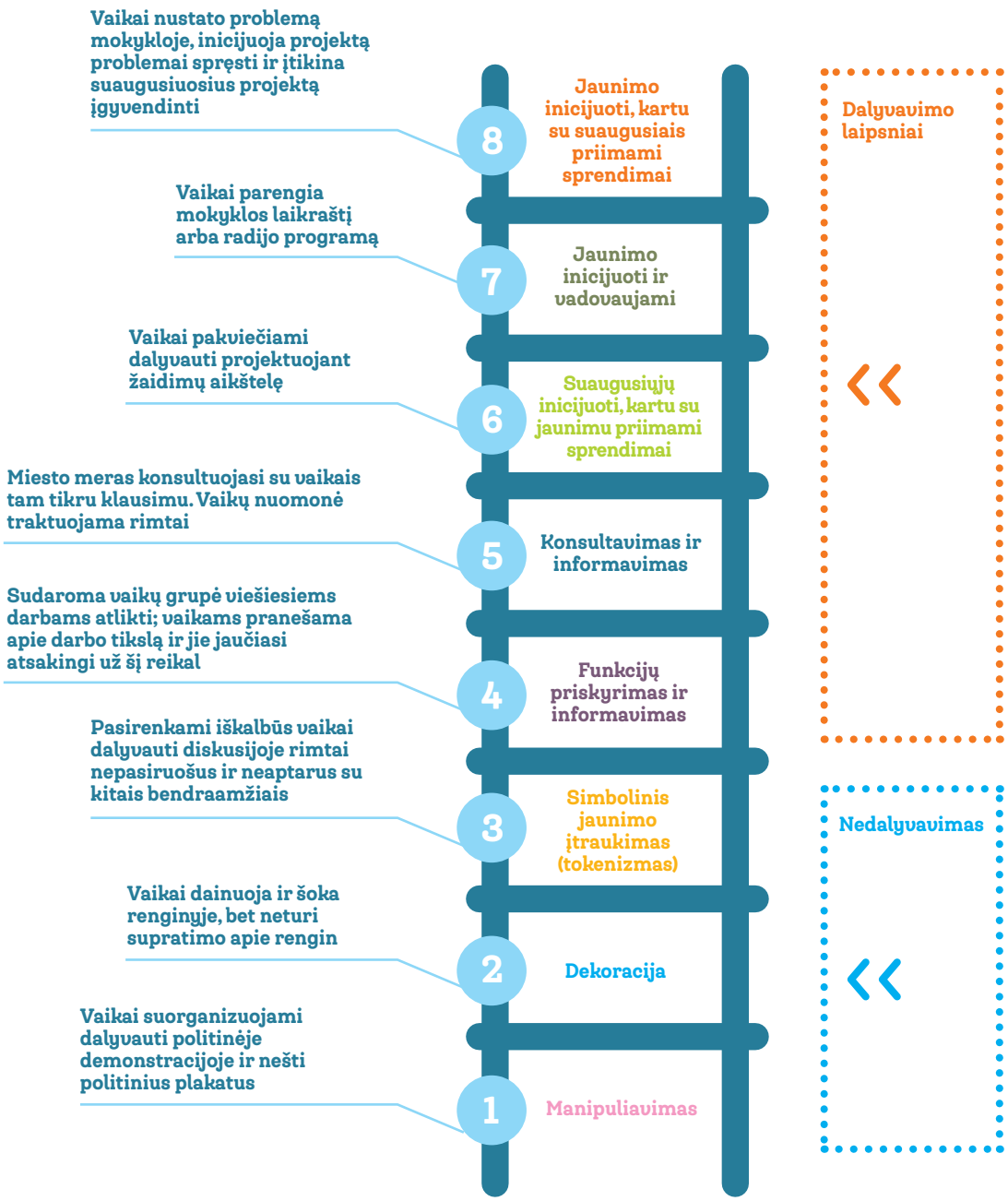

Šaltinis:
http://www.eycb.coe.int/compasito/chapter_5/10.html

II. SHIERO KELIAS Į DALYVAVIMĄ

2001 m. Harry Shieras supaprastino Harto aptartas idėjas, išdėstydamas jas kelio forma. Jis apibrėžė penkis dalyvavimo lygius su 15 klausimų, kurie ir yra priemonė patikrinti, kaip veiksmingai skatinate dalyvavimą. Lentelėje pateikti Shiero modelį sudarantys klausimai.

Lygis	Dalyvavimo rūšis	Atsivėrimai	Galimybės	Įsipareigojimai
5	Vaikai dalijasi sprendimų priėmimo galia ir atsakomybe	Ar esate pasirengę pasidalyti dalį savo suaugusiojo asmens galių su vaikais?	Ar yra tvarka leidžianti suaugusiems ir vaikams dalytis atsakomybe už sprendimus?	Ar yra politikos reikalavimas, jog suaugusieji ir vaikai dalijasi atsakomybę už sprendimus?
4	Vaikai dalyvauja priimant sprendimus	Ar esate pasirengę leisti vaikams prisijungti priimant sprendimus?	Ar yra tvarka leidžianti vaikams prisijungti priimant sprendimus?	Ar yra politikos reikalavimas, jog vaikai privalo dalyvauti priimant sprendimus?
3	Į vaikų nuomonę atsižvelgiama	Ar esate pasirengę atsižvelgti į vaikų nuomonę?	Ar jūsų sprendimų priėmimo tvarka sudaro galimybes atsižvelgti į vaikų nuomonę?	Ar yra politikos reikalavimas, jog į vaikų nuomonę priimant sprendimus privaloma tinkamai atsižvelgti?
2	Vaikai skatinami išreikšti savo nuomonę	Ar esate pasirengęs paskatinti vaikus išreikšti savo nuomonę?	Ar turite kokių nors minčių arba idėjų, kaip padėti vaikams išreikšti savo nuomonę?	Ar yra politikos reikalavimas, jog privaloma skatinti vaikus išreikšti savo nuomonę?
1	Vaikų išklausoma	Ar esate pasirengę vaikus išklausyti?	Ar dirbate taip, kad turite galimybę išklausyti vaikus?	Ar yra politikos reikalavimas, jog privaloma išklausyti vaikus?

Tai labai naudinga priemonė pamąstymui, kuria gali naudotis praktikai, dirbantys su atskirais vaikais ar šeimomis; taip pat ši priemonė gali būti naudojama konsultuojant bendruomenes, kurių nariai yra vaikai. Jeigu norėtumėte pasiklausyti Harry Shiero paaiškinimo apie šią priemonę, galite peržiūrėti šį vaizdo įrašą. Vaizdo įrašo trukmė – 22 min., tačiau svarbiausia dalis yra nuo 17 iki 21 min.

https://www.youtube.com/watch?v=K00Ww2MLjf8

III. LUNDY VAIKO TEISĖMIS GRINDŽIAMO DALYVAVIMO MODELIS

Laura Lundy sukūrė dalyvavimo modelį, kuris dabar plačiai taikomas Europos Sąjungoje. Lundy nurodė, kad vien BALSO nepakanka, kad vaikai galėtų visapusiškai dalyvauti. Faktiškai būtini keturi veiksniai, kurie leistų jiems dalyvauti:

- **ERDVĖ:** Vaikams turi būti suteikta galimybė išreikšti savo nuomonę
- **BALSAS:** Vaikams būtina padėti išreikšti jų požiūrius
- **AUDITORIJA:** Į nuomonę būtina įsiklausyti
- **POVEIKIS:** Į nuomones būtina atsižvelgti ir atitinkamai veikti

Ši diagrama paimta iš Europos Sąjungos interneto svetainės, kurioje rasite daugiau informacijos apie Lundy „Balso“ modelio kontrolinių klausimų sąrašą:

http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/lundy_model_child_participation.pdf

Tai priemonė, parodanti klausimus, kuriuos galite naudoti modeliui įgyvendinti.

Erdvė

KAIP: Suteikite saugią ir įtraukią erdvę vaikams išreikšti savo nuomonę

- Ar stengiamasi sužinoti vaikų nuomonę?
- Ar yra saugi erdvė, kurioje vaikai gali laisvai pasisakyti?
- Ar buvo imtasi priemonių užtikrinti, kad dalyvautų visi vaikai?

Balsas

KAIP: Suteikite tinkamą informaciją ir leiskite vaikams išreikšti savo nuomonę

- Ar vaikams buvo suteikta informacija, kurios pagrindu jie gali susidaryti savo nuomonę?
- Ar vaikai žino, kad jiems nebūtina dalyvauti?
- Ar vaikams buvo suteiktas pasirinkimas kokiu būdu jie galėtų išreikšti savo nuomonę?

Auditorija

KAIP: Pasirūpinkite, kad vaikų nuomonė būtų perduota asmeniui, kurio pareiga yra išklausyti

- Ar yra nustatyta tvarka, pagal kurią vaikai gali pareikšti savo nuomonę?
- Ar vaikai žino, kam jų nuomonė yra perduodama?
- Ar asmuo (organizacija) gali priimti sprendimus?

Poveikis

KAIP: Pasirūpinkite, kad į vaikų nuomonę būtų rimtai atsižvelgta ir, jei tinkama, būtų imtasi veiksmų

- Ar asmenys turintys įgaliojimus atlikti pokyčius atsižvelgė į vaikų nuomonę?
- Ar yra nustatyta tvarka, kuri užtikrintų, kad į vaiko nuomonę bus rimtai atsižvelgta?
- Ar vaikams ir jaunuoliams buvo pateikta grįžtamoji informacija, paaiškinanti priimtų sprendimų priežastis?

PAPILDOMA LITERATŪRA

- Arnau–Sabates, L., & Gilligan, R. (2015). What helps young care leavers to enter the world of work? Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia. Children and Youth Services Review, 53, 185-191.
- Barnardo's (2014). Someone to care: Experiences of leaving care. Ilford: Barnardo's
- Care Inquiry (2013). Making not breaking: Building relationships for our most vulnerable children. London: House of Commons http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/files/Care%20Inquiry%20-%20Full%20Report%20April%202013.pdf
- Broad, B (2007) Care Leavers in Transition, DfES Youth Strategy Review, Leicester: De Montford University http://www.academia.edu/997813/Care_leavers_in_transition
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006) Predicting after-care outcomes: The importance of 'felt' security. Child and Family Social Work, 11(3), 232-241.
- Duncalf, Z., Hill, L. and McGhee, K. (2013) Still Caring? Supporting Care leavers in Scotland, CELCIS Briefing RS-2013-02. http://www.celcis.org/media/resources/publications/Still-caring-briefing-mar-13.pdf
- Gilligan, R. (2008). Promoting Resilience in young people in long term care: The relevance of roles and relationships in the domains of recreation and work. Journal of Social Work Practice, 22(1), 37-50.
- Holthoff, S & Eichsteller, G. (2009). Social Pedagogy: The practice. Every Child Journal, 1(1), 58-63.
- Howe, D. (1995). Attachment Theory for Social Work Practice. London: Macmillan.
- Jackson & Cameron (2012) Jackson, Sonia and Cameron, Claire (2012) *Leaving care : looking ahead and aiming higher.* Children and Youth Services Review, 34 (6), 1107–1114.
- Dowling et al (2006) Person-centred planning in social care. Joseph Rowntree Foundation https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/9781859354803.pdf
- McGhee, K., Lerpiniere, J., Welch, V., Graham, P. and Harkin B. (2014) Throughcare and Aftercare Services in Scotland's Local Authorities A National Study, CELCIS Research Report RR2014:4

http://www.celcis.org/media/resources/publications/Throughcare-and-aftercare-in-scotlands-local-authorities.pdf

- McMurray, I. Connolly, H., Preston-Shoot, M., and Wigley, V. (2011) Shards of the old looking glass: restoring the significance of identity in promoting positive outcomes for looked after children. Child and Family Social Work, 16, 210-218.
- Masten, A.S. (2009). Ordinary magic: Lessons from research on resilience in human development. Education Canada, 49 (3), 28-32.
- Mendes, P. and Moslehuddin, B. (2006) From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care. Child Abuse Review, 15, 110-126.
- Mendes, Johnson & Moslehuddin (2014) Young people transitioning from out-of-home care and relationships with family of origin http://www.waitingchildfund.com/wp-content/uploads/2014/10/Impact-of-Positive-Relationships-with-Relatives.pdf
- Quinn, N., Davidson, J., Milligan, I., Elsley, S. and Cantwell, N. (2014) Moving Forwards: Towards a rights-based paradigm for young people transitioning out of care. International Social Work, 60 (1) 1-16. http://isw.sagepub.com/content/early/2014/10/13/0020872814547439.full.pdf+html
- Reid, C. (2007) The transition from state care to adulthood: International examples of best practices, New Directions for Youth Development, No.113, Spring 2007.
- Reivich, K. and Shatte, A. (2002) The Resilience Factor. New York: Three Rivers.
- Ross, E, Welch, V, Withington, R, & McGhee, K. (2017). In and beyond the care setting: relationships between young people and care workers. Glasgow: CELCIS.
- Rutter, M. (2000). Children in substitute care: Some conceptual considerations and research implications. Child and Youth Services Review, 22(9), 685-703.
- Scottish Care Leavers Covenant (2015) Supporting Corporate Parents to improve the lives of care leavers https://static1.squarespace.com/static/55c07acee4b096e07eeda6e8/t/562790f6e4b0cf8fdb35d5b4/1445433590610/Scottish_Care_Leavers_Covenant.pdf

- Scottish Executive (2004) Pathways Handbook http://www.gov.scot/Resource/Doc/25954/0023747.pdf
- Scottish Executive (2004) Pathways Materials http://staf.scot/wp-content/uploads/2012/10/Pathways-Materials.pdf
- Scottish Government, (2013). Staying Put Scotland Guidance http://www.gov.scot/Resource/0043/00435935.pdf
- Stein, M (1997) What Works in Leaving Care? Summary, Barnardo's Publications
- Wade, J. (2008). The Ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care. British Journal of Social Work, 38(1), 39 – 54.

PASTABOS

1. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (2009 m.) Gairės dėl alternatyvios vaikų globos: Generalinė Asamblėja priėmė 2010 m. vasario 24 d., A/RES/64/142. http://www.unicef.org/aids/files/UN_Guidelines_for_alternative_care_of_children.pdf
2. Europos Taryba. Ministrų komiteto rekomendacija REC(2005)5 valstybėms narėms dėl globos įstaigose gyvenančių vaikų teisių, 2005 m. kovo 16 d. http://www.refworld.org/docid/43f5c53d4.html
3. Europos Taryba (2011 m.) Europos Tarybos rekomendacija dėl vaikams ir šeimoms palankių vaiko teisių ir socialinių paslaugų. Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2011)12 valstybėms narėms dėl vaikams ir šeimoms palankių vaiko teisių ir socialinių paslaugų (Ministrų komiteto priimta 2011 m. lapkričio 16 d. 1126 ministrų pavaduotojų posėdyje). https://rm.coe.int/168046ccea
4. Biehal, N. et al.(1995) Moving on: Young People and Leaving Care Schemes. Her Majesty's Stationery Office, London; Dixon, (2008) Young people leaving care: health, well-being and outcomes. Child and Family Social Work, 13 (2), 207-217; Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. Child Care in Practice, 14 (1), 35-44. http://weappsideas.com/redlatam/wp-content/uploads/2016/10/Resilience-and-Young-People-Leaving-Care.pdf ; Stein, M & Munro, E.R. (eds) (2008) Transitions from Care to Adulthood: International research and practice. London: Jessica Kingsley
5. SOS Children's Villages International (2010) Ageing out of Care: From care to adulthood in European and Central Asian societies. p.6.
6. Europos Taryba (2014 m.) Vaiko teisių apsaugos užtikrinimas. http://www.coe.int/en/web/children/publications
7. Europos Taryba (2009 m.) Vaikų ir jaunuolių globa. Sužinok savo teises! http://www.coe.int/en/web/children/publications
8. McGhee et al (2014) Throughcare & After-care in Scotland's Local Authorities: National Study. https://www.celcis.org/files/1814/4050/5854/Throughcare-and-after-care-in-scotlands-local-authorities.pdf
9. Staying Put Scotland Guidance (SG, 2013) http://www.gov.scot/Resource/0043/00435935.pdf

10. Wade, J. (2008) The Ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care. British Journal of Social Work, 38(1), 39–54.

11. Stein, M. (2012) Young People Leaving Care, London: Jessica Kingsley.

12. McGhee et al (2014) Throughcare & After-care in Scotland's Local Authorities: National Study. https://www.celcis.org/files/1814/4050/5854/Throughcare-and-after-care-in-scotlands-local-authorities.pdf

13. Stein, M. (2012) Young People Leaving Care. London: Jessica Kingsley.

14. Stein, M. (2012) Young People Leaving Care. London: Jessica Kingsley.

15. Mendes, P. and Moslehuddin, B. (2006) From Dependence to Interdependence: Towards Better Outcomes for Young People Leaving State Care, Child Abuse Review Vol.15: 110-126.

16. Pathways Handbook and Pathways Materials, Scottish Executive, 2004.

17. Jei susidomėjote, daugiau informacijos apie tai, kaip atlikti "Lifestory" darbą galima rasti The Positive Contribution of Life Story Work to Individuals and Carers (2010). http://79.170.44.96/lifestorynetwork.org.uk/wp-content/uploads/downloads/2012/11/the-positive-contribuition-of-life-story-work-to-individuals-and-carers.pdf

18. Jei susidomėjote, papildomos informacijos apie į žmogų orientuotą planavimą rasite adresu: https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/9781859354803.pdf ar Http://helensandersonassociates.co.uk/person-centerd-practice/maps/

19. Daugiau informacijos apie Globos sistemą paliekančių asmenų tinklą rasite adresu http://www.agevolando.org/care-leavers-network/

20. Daugiau informacijos apie projektą Training Professionals working with Children in Care rasite adresu https://www.sos-childrensvillages.org/what-we-do/quality-care/alternative-care/promoting-standards-of-care/training-of-care-professionals

21. Informacija, surinkta Italijoje vykdyto projekto, kurį rėmė Vaiko ir Paauglių teisių ombudsmenas ir įgyvendino Tarptautinė SOS vaikų kaimų organizacija, bendradarbiaujant Padujos universitetui, metu. Daugiau informacijos rasite Globos sistemą paliekančių asmenų tinklo interneto svetainėje: http://www.agevolando.org/care-leavers-network/

22. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (2009), Gairės dėl alternatyvios vaikų globos: priimta Generalinės Asamblėjos, 2010 m. vasario 24 d., A/RES/64/142. http://www.unicef.org/aids/files/UN_Guidelines_for_alternative_care_of_children.pdf

PREPARE
FOR LEAVING
CARE